

บทที่ 2

แนวความคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

1. ความหมายของกรรม

คำว่า กรรม ที่ใช้ในภาษาไทยมาจากคำบาลีว่า “กัมม” คำนี้เป็นคำนามแปลว่าการกระทำ มีความหมายเป็นกลาง ๆ ยังไม่จัดว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว บางคนมักจะเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับเรื่องกรรม พอพูดถึงเรื่องกรรมก็มักจะคิดว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี มองในแง่ร้าย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ในแนวความคิดของพระพุทธศาสนาได้จัดกรรมดีกรรมชั่วไว้อย่างชัดเจน ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า “กุศลกรรม” ถ้าเป็นกรรมชั่ว เรียกว่า “อกุศลกรรม” และถ้าเป็นกรรมที่ไม่ดีไม่ชั่วเป็นลักษณะกลาง ๆ เมื่อทำไปแล้วไม่ให้ประโยชน์หรือโทษแก่ใคร เป็นการกระทำที่เป็นไปด้วยความเคยชินโดยไม่มีเจตนา ไม่มีแรงกระตุ้นภายในที่เด่นชัด กรรมที่มีลักษณะอย่างนี้ เรียกว่า “อภัยกตกรรม”

กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความลงไปว่า การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ยังไม่เรียกว่ากรรมในความหมายทางธรรม (พระธรรมปิฎก 2538:157) เมื่อพิจารณาแยกแยะความหมายของกรรมให้ชัดเจนแล้วมี 3 ระดับ คือ

1.1 กรรมในระดับเจตนา

กรรมในระดับเจตนานี้เป็นตัวแท้หรือต้นตอของกรรม เป็นตัวสั่งการให้มนุษย์ต้องทำกรรม การทำกรรมทุกครั้งต้องประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจ การเลือกคัดตัดสินใจหมายที่จะกระทำ หรือพลังนำที่เป็นตัวการกระทำนั่นเอง เจตนาหรือเจตน์จำนงนี้ เป็นตัวนำ บังชี้ และกำหนดทิศทางการกระทำของมนุษย์ เป็นตัวการหรือแกนนำในการริเริ่ม ประชุมแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่างจัดเป็นตัวแท้ของกรรม (พระธรรมปิฎก 2538:157) ดังพระพุทธพจน์ว่า

“เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ เจตยิตฺวา กัมมํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา...”

(องฺ. ฉกฺก. 22/334/464)

ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเองเราเรียกว่ากรรม บุคคลลงใจแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ

1.2 กรรมในระดับการแสดงออกภายนอกหรือพฤติกรรม

กรรมในระดับนี้หมายถึงการกระทำ การพูด การคิด เป็นการแสดงออกทางกาย วาจาหรือความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับทวารทั้ง 3 มีชื่อเรียกต่างกัน คือ

1.2.1 กายกรรม หมายถึง กรรมที่ทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย

1.2.2 วจีกรรม หมายถึง การกระทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา

1.2.3 มโนกรรม หมายถึง การกระทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ

กรรมทั้ง 3 อย่างนี้เป็นส่วนที่แสดงออกทางไตรทวารทั้ง 3 ที่บังถึงเพียงการกระทำเท่านั้น ยังไม่จัดเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว เป็นเพียงการเคลื่อนไหวธรรมดา แต่ถ้ากรรมทั้ง 3 นี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ดีหรือไม่ดี ก็จะกลายเป็นสิ่งที่บอกถึงคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของคนว่าเขาผู้นั้นเป็นคนดีหรือเลว ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ ตีฬิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมฺนาคโต พาลो เวทิตฺตฺวโ กตเมหิ ตีฬิ สพฺยาปชฺเณน กายกมฺเมน สพฺยาปชฺเณน วจีกมฺเมน สพฺยาปชฺเณน มโนกมฺเมน อิมเอหิ โข ภิกฺขเว ตีฬิ ธมฺเมหิ สมฺนาคโต พาลो เวทิตฺตฺวโ ฯ ตีฬิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมฺนาคโต ปณฺธิโต เวทิตฺตฺวโ กตเมหิ ตีฬิ อพฺยาปชฺเณน กายกมฺเมน อพฺยาปชฺเณน วจีกมฺเมน อพฺยาปชฺเณน มโนกมฺเมน อิมเอหิ โข ภิกฺขเว ตีฬิ ธมฺเมหิ สมฺนาคโต ปณฺธิโต เวทิตฺตฺวโ...” (องฺ ติก. 20/ 447/131)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ พึงทราบว่าเป็นคนพาล ธรรมทั้ง 3 ประการเป็นไฉน คือ กายกรรมที่เป็นไปด้วยการเบียดเบียน 1 วจีกรรมที่เป็นไปด้วยการเบียดเบียน 1 มโนกรรมที่เป็นไปด้วยการเบียดเบียน 1 ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นคนพาล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการพึงทราบว่าเป็นบัณฑิต ธรรม 3 ประการเป็นไฉน คือ กายกรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน 1 วจีกรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน 1 มโนกรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน 1 ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต...

เมื่อพิจารณาตามเนื้อความของพระพุทธพจน์นี้แล้วจะเห็นว่า กรรมใดก็ตามที่บุคคลทำไปแล้วทางกาย วาจา หรือทางใจ กรรมนั้นจะเป็นสิ่งบ่งบอกลักษณะของบุคคลผู้กระทำนั้นว่าเป็นคนดีหรือไม่ดี ถ้าเป็นการกระทำที่มีการเบียดเบียนทำร้ายคนอื่น ทั้งทางกาย วาจา หรือทางใจ ท่านเรียกว่าเป็นคนพาล แต่ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีการพยาบาทปองร้ายคนอื่น เป็นกายกรรม วจีกรรม หรือมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา ท่านเรียกว่า คนดี หรือบัณฑิต

ตามทฤษฎีทางพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า คนจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับกรรมหรือการกระทำของตนเองเป็นหลัก ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอก โชคลาภวาสนา หรือเทพเจ้า

บันดาลให้เป็นไปเหมือนกับที่คนบางส่วนเข้าใจ กรรมเท่านั้นสามารถลิขิตชีวิตของแต่ละคนให้แตกต่างกัน ไม่มีอิทธิพลอื่นใดในพิภพที่จะมาหักล้างอิทธิพลของกรรมได้ มนุษย์แม้มีอิทธิพลทรงอำนาจ ปราศจากความเกรงกลัวใด ๆ สามารถกำจัดเหล่าข้าศึกศัตรูให้ราบเรียบได้ทั่วแผ่นดินทั่วอาณาจักร แต่ตัวเขาเองก็ย่อมหมอบราบอยู่ภายใต้อิทธิพลแห่งกรรมของเขาเอง ไม่มีใครหนีกรรมได้พ้น แม้แต่เทวดาบนสวรรค์ก็ดำเนินไปตามผลแห่งกรรมของตนเองเช่นกัน (ปิ่น มุกขนัด 2509 : 185-186) การที่บุคคลมีสภาพชีวิตที่แตกต่างทั้งในด้านที่ดีหรือเลว เจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ร่ำรวยหรือยากจน ก็มาจากกรรมคือการกระทำของตนเองในอดีตและปัจจุบันเป็นตัวกำหนดนั่นเอง ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่า สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นแหล่งกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง เป็นต้น ดังข้อความที่ว่า

“กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพณฺฐ กมฺมปฏิสรรณา
กมฺมํ สตฺเต วิชติ ยทิทํ Һินปฺปณฺณิตตยาติ...” (ม. อุ. 14/581/376)

ดูก่อนมาณพ สรรพสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นพวกพ้องเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวต่างกัน

1.3 กรรมในระดับกิจกรรมหรือหน้าที่ของมนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการประกอบอาชีพการงาน เพื่อแลกเอาปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเองและคนอื่น ไม่มีใครจะมีชีวิตอยู่ได้โดยการอยู่เฉย ๆ ไม่มีการกระทำอะไรเลย กิจกรรมหรือหน้าที่การงานต่างๆ ที่มนุษย์กระทำปรุงแต่ง สร้างสรรค์ขึ้นมาทั้งเพื่อตนเองหรือเพื่อคนอื่น ๆ จัดเป็นกรรมได้อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งทำให้มนุษย์มีอาชีพที่แตกต่างกันไปเพราะการกระทำคือการประกอบอาชีพของตนเอง เมื่อบุคคลประกอบอาชีพอย่างใดแล้วก็มักจะมีชื่อเรียกไปตามอาชีพที่ตนประกอบนั้น นอกจากนั้นกรรมในระดับนี้สามารถกำหนดคุณลักษณะและคุณสมบัติของบุคคลได้เป็นอย่างดีว่า คนไม่ได้ประเสริฐหรือเป็นเลิศเพราะชาติตระกูลสูง ยศถาบรรดาศักดิ์ แต่ประเสริฐที่คุณค่าแห่งการกระทำของแต่ละคนต่างหาก ดังบาลีในวาสุเดฐสูตรว่า

“ดูก่อนวาสุเดฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ผู้ใดอาศัยการรักษาโคเลี้ยงชีวิต ผู้นั้นเป็นชวานา มิใช่เป็นพราหมณ์....ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยศิลปะต่าง ๆ ผู้นั้นเป็นศิลปิน....ผู้ใดอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้า....ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคนรับใช้....ผู้ใดอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจร....ผู้ใดอาศัยศาสตราวุธเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นทหารอาชีพ...ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยหน้าที่ปุโรหิต ผู้นั้นเป็นเจ้าหน้าที่การบูชา หาใช่พราหมณ์ไม่....ผู้ใดปกครอง

บ้านเมือง ผู้นั้นเป็นพระราชา หาใช่พราหมณ์ไม่.... ฯลฯ คนไม่ได้เป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิด ไม่ได้เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด (แต่) คนย่อมเป็นคนเลวเพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม...เป็นชาวนา...เป็นนักศิลปะ...เป็นพ่อค้า...เป็นคนรับใช้...เป็นโจร...เป็นทหารอาชีพ...เป็นเจ้าหน้าที่ประกอบการบูชา...แม้แต่เป็นพระราชาก็เพราะกรรม...บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็น ปฏิจัสมุปบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมเห็นกรรมแจ่มชัดตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า โลก ย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่กรรมย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกผูกไว้ในกรรม เหมือน ลืมสลักของรถที่กำลังแล่นไปฉะนั้น...." (ม.ม. 13/707/644-645)

เมื่อสรุปให้สั้นเข้ามา คำว่า "กรรม" แปลว่า การกระทำ (action) ที่ประกอบด้วย เจตนาหรือความตั้งใจ (volition) อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำทางกาย วาจา หรือแม้แต่ในความรู้สึกนึกคิดของบุคคลเอง ซึ่งมีรูปวิเคราะห์ว่า

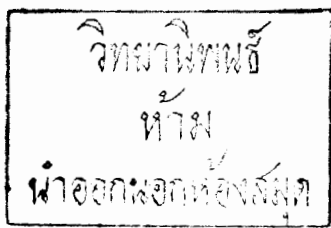
"กรรม กัมม, กโรติ เอเตนาติ กัมม, กโรติ อัญฐานัญญูลานิ เอเตนาติ กัมม, อถวา กรียตติ กัมม."

การกระทำชื่อว่ากรรม, บุคคลย่อมทำกรรมด้วยสิ่งนั้น เหตุนั้น สิ่งนั้นชื่อว่ากรรม, บุคคลย่อมกระทำซึ่งผลอันน่าปรารถนาและผลอันไม่น่าปรารถนาทั้งหลาย ด้วยสิ่งนั้น เหตุนั้น สิ่งนั้นชื่อว่ากรรม อีกประการหนึ่ง อันบุคคลย่อมกระทำ เหตุนั้น จึงชื่อว่ากรรม (ป. หลงสมบุญ 2540 : 171)

ดังนั้น แนวคิดความเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น จึงหมายถึง การกระทำ ที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ถ้าไม่มีเจตนา ความตั้งใจหรือความจงใจในการทำกรรมไม่จัดเป็นกรรมที่สมบูรณ์ กรรมที่แต่ละคนได้กระทำไปแล้ว จะเป็นกรรมที่สมบูรณ์ได้ ต้องมีตัวประกอบ 3 อย่างเสมอ คือ

1. มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น
2. มีความตั้งใจหรือเจตนา
3. มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหวทางทวารทั้ง 3

เมื่อตัวประกอบทั้ง 3 ข้อนี้สมบูรณ์จึงถือว่าเป็นกรรมที่แท้จริงตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา กรรมมีความเกี่ยวข้องกับคนอยู่ทุกเวลา ตลอดเวลาที่บุคคลตื่นอยู่ย่อมทำกรรม อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นปกติ คือ ถ้ากายไม่เคลื่อนไหวก็ต้องพูด ถ้าไม่พูดก็ต้องคิด บางทีก็ทำพร้อมกันทั้ง 3 ทาง (แสง จันทรงาม 2512 : 157) ถ้าเป็นแรงกระตุ้นฝ่ายดี ประกอบด้วยวิชาหรืออโมหะ จะเป็นสาเหตุให้คนทำความดี เพื่อความสุขของตนเองและคนอื่น ถ้าเป็นแรงกระตุ้นฝ่ายชั่ว ประกอบด้วยวิชาหรือโมหะจะเป็นสาเหตุให้คนทำความชั่ว เพื่อสร้างความเดือดร้อนแก่ตนและคนอื่น

กพ
๘๐
๔๐๓๕
๕๓๕
๒๕๔๑
ค.๑

15

2. ประเภทของกรรม

ตามพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา กรรมก็คือการกระทำ การแสดงออกของแต่ละบุคคล ในสังคม บุคคลในสังคมมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านพฤติกรรม การดำเนินชีวิต หรือการประกอบอาชีพ บางคนมีความสุข มีความสำเร็จสมหวังเพราะมีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามกฎหมายระเบียบของสังคมหรือตามหลักธรรมทางศาสนา แต่บางคนกลับมีชีวิตเต็มไปด้วยทุกข์โศก ไม่เคยมีความสุขแต่กลับมีความผิดหวังอยู่ตลอดเวลา เพราะดำเนินชีวิตผิดหลักจริยธรรม ความแตกต่างและความเป็นไปทั้งหลายที่กล่าวมานี้ มีผลมาจากการกระทำของตนเอง ซึ่งบางครั้งก็ดีบางครั้งก็ไม่ดี

ความดีและความไม่ดีนี้เอง เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกรรมทั้งสิ้น ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้แบ่งกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ อย่างละเอียดและชัดเจน เช่น อกุศลกรรม การกระทำที่บ่งบอกว่าเป็นกรรมชั่ว อย่างหนึ่ง กุศลกรรม การกระทำที่บ่งบอกว่าเป็นกรรมดีอย่างหนึ่ง การกระทำที่เป็นทั้งกรรมดีกรรมชั่วอย่างหนึ่ง การกระทำที่อยู่พ้นเหนือกรรมดีกรรมชั่วอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงเรื่องกรรม 12 ที่ได้อธิบายว่า กรรมแต่ละอย่างนั้นมีลำดับการให้ผลของมันอย่างไร ให้ผลช้าหรือเร็ว ให้ผลหนักหรือเบา ให้ผลในชาตินี้หรือชาติหน้า หรือไม่ให้ผลเลย เป็นต้น

พระพุทธศาสนาได้แบ่งกรรมออกเป็นหลายประเภท โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้คนเข้าใจเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมได้ดียิ่งขึ้นและนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมนั้น ๆ ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ ของกรรมแต่ละประเภทจะได้เสนอในส่วนต่อไป

3. กรรม 2 ประเภท

ตามแนวความคิดของพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า กรรมเป็นพื้นฐานเบื้องต้นทั้งในส่วนที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาชีวิตให้สูงขึ้น และในขณะเดียวกันก็เป็นไปเพื่อทำลายชีวิตได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงแบ่งกรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ อกุศลกรรม การกระทำที่ไม่ฉลาด กรรมที่ไม่ใช่ความดี การกระทำที่ชั่วร้าย ทำไปแล้วตนเองและบุคคลอื่นได้รับความเดือดร้อน และกุศลกรรม การกระทำอันเป็นความดี ความงาม สิ่งที่ดีที่ชอบ เป็นการกระทำที่ฉลาด เกิดจากปัญญา เป็นต้น

ดังนั้น กรรมทั้ง 2 ประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการพิจารณาและตรวจสอบตนเองว่า การกระทำอย่างใดถือว่าเป็นกรรมดี และการกระทำอย่างใดถือว่าเป็นกรรมชั่ว เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงจากส่วนที่เป็นกรรมชั่ว และประกอบในส่วนที่เป็นกรรมดี กรรมย่อมติดตามคนที่ทำกรรมไปตลอด

เวลา เป็นเสมือนกับเงาที่ติดตามบุคคลไปตลอดเวลาทุกหนทุกแห่ง จนกว่าจะให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว ของกรรมนั้น ๆ กรรมทั้ง 2 ประเภทนี้ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 อกุศลกรรมบถ 10

อกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล ทางแห่งกรรมชั่ว หรือทางแห่ง การกระทำที่ไม่ดี ซึ่งจะนำไปสู่ทุกข์ (พระธรรมปิฎก 2538 : 358) ทำไปแล้วก่อให้เกิดโทษเป็น บาป ไม่นำมาซึ่งประโยชน์สร้างสรรค์อันใดแก่ตนเองและสังคม แต่กลับเป็นไปเพื่อทำลายตนเอง และบุคคลอื่น หากความดีไม่ได้มีแต่ความชั่วร้ายเกิดขึ้นทุกแห่งหน อกุศลกรรมบถ 10 ประการ เมื่อแบ่งตามทวารหรือทางที่ทำความผิด จัดเป็น 3 อย่าง คือ

3.1.1 กายทุจริต หมายถึง การประพฤติกายหรือการทำความชั่วทางกาย เป็น กรรมชั่วที่เกิดขึ้นทางกาย หรือใช้กายเป็นตัวสนับสนุนการทำความผิด มี 3 อย่าง คือ

3.1.1.1 ปาณาติบาต คือการฆ่าสัตว์ทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ด้วย การทำร้ายร่างกาย หรือการทรมานทรมานให้คนหรือสัตว์ได้รับความลำบากต่าง ๆ เป็นต้น

3.1.1.2 อทินนาทาน คือการลักขโมย การลวงละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของ ผู้อื่นการประกอบอาชีพหรือการแสวงหาทรัพย์สินในทางที่ไม่บริสุทธิ์อื่น ๆ เป็นต้น

3.1.1.3 กาเมสุ มิจฉาจาร คือการประพฤติดีกามหรือผิดประเวณีต่อเพศ ตรงข้ามทั้งชายและหญิง

3.1.2 วจีทุจริต หมายถึง การประพฤติกายด้วยวาจา หรือการทำความชั่วที่เกิดขึ้น ทางวาจา มี 4 อย่าง คือ

3.1.2.1 มุสาวาท คือ การพูดเท็จ หรือพูดโกหก การแสดงมารยาให้คนอื่นเข้าใจ ผิดจากที่เป็นจริง รวมทั้งมุสาวาทที่เกิดขึ้นทางกาย เช่น เขียนจดหมายโกหก ทำรายงานเท็จ หรือ การทำหลักฐานปลอม เป็นต้น

3.1.2.2 ปิสุณาวาจา คือ การพูดส่อเสียด การยุยงส่งเสริมให้คนอื่นแตกแยกกัน

3.1.2.3 ผรุสวาจา คือ การพูดคำหยาบคาย พูดไม่ไพเราะ พูดกระแทกแดกดัน ให้เจ็บใจ ทำให้คนอื่นเกิดความระคายใจหรือสะเทือนใจ เช่น คำด่า คำประชด หรือการพูด กระทบกระแทกกัน เป็นต้น

3.1.2.4 สัมผัปปลาป คือการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล อยากพูดก็พูดไป อยากบ่นก็ บ่นไปหาสาระไม่ได้ เข้าลักษณะน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหรงเหรง

3.1.3 มโนทุจริต หมายถึง ความประพฤติชั่วทางใจ หรือการคิดนึกในทางที่ไม่ดี มีอยู่ 3 อย่าง คือ

3.1.3.1 อภิชฌา คือ การคิดโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

3.1.3.2 พยาบาท คือ การพยาบาทปองร้ายผู้อื่น มีความขัดเคืองแค้นใจ ความคิดร้าย การผูกใจเจ็บและคิดแก้แค้น เป็นต้น

3.1.3.3 มิจาติฏฐิ คือ ความเห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีไม่ได้ดี พ่อแม่ไม่มีบุญคุณ บาปบุญคุณโทษไม่มีจริง เป็นต้น

ในเวรัญชกสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงรายละเอียดเรื่องอกุศลกรรมบถ 10 ประการ ใครก็ตามถ่วงละเมิดอกุศลกรรมบถเหล่านี้ ย่อมประสบความทุกข์ ความเดือดร้อนในปัจจุบันและในภพหน้า หลังจากที่ยาตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก พระพุทธองค์ตรัสว่า

"พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤตินิมนต์ต้อง ประพฤติไม่เรียบร้อยทางกายมี 3 อย่างแล เป็นผู้ประพฤตินิมนต์ต้อง ประพฤติไม่เรียบร้อยทางวาจามี 4 อย่าง เป็นผู้ประพฤตินิมนต์ต้อง ประพฤติไม่เรียบร้อยทางใจมี 3 อย่าง

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้ประพฤตินิมนต์ต้อง ประพฤติไม่เรียบร้อยทางกาย 3 อย่าง คือ

1. คนบางคนในโลกนี้ เป็นคนชอบฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด มุ่งแต่เข่นฆ่าไร้ยางอาย ไม่มีความสงสารในหมู่มสัตว์ทุกชนิด

2. เป็นคนชอบลักทรัพย์ คือ ถือนาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นที่เขายังไม่ได้ให้ ซึ่งเป็นอาการแห่งโจร

3. เป็นคนชอบประพฤตินิมนต์ในของรักของน่านี้อย่างทั้งหลาย คือ ผู้ล่วงละเมิดจารีต (ประเพณี) ในพวกผู้หญิงที่มีแม่ปกครอง พ่อรักษา ทั้งแม่และพ่อรักษา พี่น้องชายรักษา พี่น้องหญิงรักษา ญาติรักษา หญิงมีผัว หญิงมีอาชญาโดยรอบ โดยที่สุตมัตต์แต่หญิงที่คล่องพวงมาลัยให้ (เสียงพวงมาลัย) เห็นปานนั้น...

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้ประพฤตินิมนต์ต้อง ประพฤติไม่เรียบร้อยทางวาจา 4 อย่าง อย่างใดบ้าง คือ

1. พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนชอบพูดเท็จไม่ว่าจะอยู่ในที่ประชุม อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางญาติ อยู่กลางพรรคพวก หรืออยู่ท่ามกลางราชตระกูลก็ตาม เมื่อถูกนำมาซักเป็นพยานว่า มานี่ชื่อนาย ขอให้คุณจงพูดในสิ่งที่คุณรู้ เขาไม่รู้ก็พูดว่า ผมรู้ หรือรู้แล้วก็กลับพูดว่า ผมไม่รู้ ไม่เห็นก็พูดว่า ผมเห็น หรือเห็นแล้วก็กลับพูดว่า ผมไม่เห็นทั้งนี้เพราะเหตุแห่งตน เพราะเหตุแห่งคนอื่น หรือเพราะเหตุแห่งบางสิ่งบางอย่าง จึงเป็นผู้กล่าวเท็จทั้ง ๆ ที่รู้อยู่

2. เป็นคนพูดส่อเสียด คือ ได้ฟังจากทางนี้แล้วไปบอกทางโน้น เพื่อทำลายพวกเหล่านี้ หรือได้ฟังจากทางโน้นแล้วก็มาบอกพวกนี้ เพื่อทำลายพวกโน้น ดังนี้ ก็เป็นอันว่า ทำผู้ที่พร้อมเพรียงกันอยู่แล้วให้แตกกัน หรือส่งเสริมให้คนที่แตกกันอยู่แล้วแตกกันยิ่งขึ้น พอใจผู้ที่แตกกัน เป็นพรรคเป็นพวก ชอบผู้ที่แตกกันเป็นพรรคเป็นพวก เป็นผู้กล่าววาจาที่ทำให้แตกกันเป็นพรรคเป็นพวก

3. เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ เป็นผู้พูดคำชนิดที่ค่อนข้างอด หยาบเข้าต่อคนอื่น เผื่อร้อนต่อคนอื่น เหน็บความเจ็บใจ โกล่ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อให้จิตใจตั้งมั่นเห็นปานนั้น

4. เป็นผู้ชอบพูดสำราญเพื่อเจ้า ชอบพูดไม่ถูกกาลเวลา ชอบพูดไม่เป็นจริง(พูดไม่เป็น) ชอบพูดไร้ประโยชน์ ชอบพูดไม่เป็นธรรม ชอบพูดไม่เป็นวินัย เป็นผู้พูดไม่มีหลักฐาน ไม่เป็นเวลา ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์...

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็แลความประพฤติที่ไม่เป็นธรรม และความประพฤติที่ไม่สมควรทางใจ 3 อย่าง เป็นอย่างไร คือ

1. พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มากไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ เป็นผู้เพ่งเล็งทรัพย์สมบัติของผู้อื่นว่า โฉนหนอ ขอสิ่งที่เป็นของผู้อื่นนั้นพึงเป็นของเราเถิด

2. เป็นผู้มัวจิตพยายาบท เป็นผู้มัวจิตคิดแต่ประทุษร้ายว่า ขอให้สัตว์พวกนี้ จงถูกฆ่า จงถูกเขฆ่า จงขาดสูญ หรืออย่าได้มีเลย

3. เป็นผู้มีความเห็นผิด เป็นผู้มีความเห็นคลาดเคลื่อนว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลคือวิบากของกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีบุญคุณ บิดาไม่มีบุญคุณ พวกสัตว์ที่ผุดเกิดไม่มี ในโลกไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบชนิดที่ทำให้เห็นแจ้งด้วยความรู้ยิ่งเองแล้วประกาศโลกนี้และโลกหน้า..." (ม.ม. 12/489/529-531)

อกุศลกรรมบถทั้ง 10 ประการนี้ เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 คือ ทางกาย วาจา และ ใจ จัดเป็นกรรมชั่วที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและคนอื่น ไม่สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม สังคมใดก็ตาม ถ้าหากบุคคลไม่ประพฤติตามธรรม ประกอบแต่อกุศลกรรม สังคมนั้นย่อมมีแต่ความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด

3.2 กุศลกรรมบถ 10

กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกรรมดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ (พระธรรมปิฎก 2538 : 21) กรรมอันเป็นทางอันเป็นกุศล ทางแห่งการสร้าง ความดี กุศลกรรมบถนี้เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 เช่นเดียวกัน คือ

3.2.1 กายสุจริต หมายถึง การประพฤติชอบด้วยกาย การประพฤติชอบทางกาย เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นทางกายโดยตรง มี 3 อย่าง คือ

3.2.1.1 ปาณาติปาตา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ หรือ เบียดเบียนสัตว์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนมีเมตตาจิต ให้ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและสรรพสัตว์ทั้งหลาย

3.2.1.2 อทินนาทานา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์เพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติของกันและกัน ส่งเสริมให้คนประกอบอาชีพที่สุจริตและชอบธรรม

3.2.1.3 กาเมสุ มิจฉารานา เวรมณี หมายถึงเจตนางดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกามทั้งหลาย เพื่อปลูกความสามัคคี สร้างความเป็นปึกแผ่น ป้องกันความแตกร้างในหมู่มนุษย์ ก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันทั้งชายและหญิง

3.2.2 วาจาสุจริต หมายถึง การประพฤติชอบด้วยวาจา หรือการประพฤติชอบทางวาจา พูดดี พูดเป็น พูดถูกกาลเทศะ อันได้แก่การพูดจากันในทางที่ชอบ มี 4 อย่าง คือ

3.2.2.1 มุสาวาทา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ บิดเบือนจากความเป็นจริงให้คนหลงเชื่อ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกันด้วยคำพูด

3.2.2.2 ปิสุนาย วาจาเย เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการพูดคำส่อเสียด ซึ่งเป็นสาเหตุให้คนแตกแยกกัน เพื่อไม่ให้หาความชอบด้วยการประจบสอพลอ

3.2.2.3 ผรุสยา วาจาเย เวรมณี หมายถึงเจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบคาย ซึ่งเป็นสาเหตุให้คนฟังเกิดความระคายใจ ทั้งนี้ก็เพื่อให้คนพูดเป็นสุภาพชน เห็นประโยชน์ของการใช้คำพูดอย่างถูกต้อง รู้จักสำรวมวาจาของตน

3.2.2.4 สัมผัปปลาปา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระหาแก่นแท้หรือประโยชน์ไม่ได้ เพื่อให้คนพูดมีความรับผิดชอบต่อคำพูดของตน

3.2.3 มโนสุจริต หมายถึง การประพฤติชอบด้วยใจ หรือการประพฤติชอบทางใจ อันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิดในทางที่ชอบ ประกอบด้วยเหตุผล มี 3 อย่าง คือ

3.2.3.1 อนภิชชา หมายถึง การไม่คิดโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น ไม่คิดจ้องจะเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นวิธีการใดก็ตาม

3.2.3.2 อพยาบาท หมายถึง การไม่คิดพยาบาทปองร้าย ไม่ผูกใจเจ็บ ไม่คิดประทุษร้ายคนอื่น ไม่คิดจองเวรใคร

3.2.3.3 สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นชอบตามคลองธรรมว่า ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว พ่อแม่มีบุญคุณต่อบุตรธิดาจริง เป็นต้น

ในเวรัญชกสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสรายละเอียดเกี่ยวกับกุศลกรรมบถที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 คือ กายทวาร วาจาทวาร และมโนทวาร ไว้ว่า

"พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็แลความประพฤติเป็นธรรม และความประพฤติสมำเสมอทางกาย 3 อย่าง เป็นอย่างไร คือ

1. พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางกระบองลง วางคัตราลง มีความละอาย ประกอบด้วยความเอ็นดู เป็นผู้มี ความเอื้อเฟื้อ และสงสารในสัตว์ทั้งหลายอยู่

2. ละการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักขโมย ไม่ถือเอาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นซึ่งเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

3. ละการประพฤติผิดในเรื่องของรักของใคร่ทั้งหลายเป็นผู้เว้นขาดจากกามทั้งหลาย ไม่ละเมิดจารีตในผู้หญิงที่แม่ปกครอง พ่อปกครอง ทั้งพ่อและแม่ปกครอง พี่น้องชายปกครอง พี่น้องหญิงปกครอง หญิงมีผัว หญิงที่อยู่ในเขตหวงห้าม โดยที่สุดแม้กระทั่งหญิงที่คล้องพวงมาลัยให้ เห็นปานนั้น...

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมเป็นผู้ประพฤติถูกต้องประพฤติเรียบร้อยทางวาจา 4 อย่าง เป็นอย่างไรบ้าง คือ

1. พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ละการกล่าวเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จไม่ว่าจะอยู่ในที่ประชุม อยู่ในบริษัท อยู่กลางแจ้ง อยู่กลางพรรคพวก หรืออยู่กลางราชตระกูลก็ตาม เมื่อถูกนำมาซักเป็นพยานว่า มานี่ซินาย ขอให้คุณจงพูดไปตามที่คุณรู้ เขาไม่รู้ก็พูดว่า ผมไม่รู้ หรือรู้ก็พูดว่า ผมรู้ ไม่เห็นก็พูดว่า ผมไม่เห็น หรือเห็นก็พูดว่า ผมเห็น ทั้งนี้ไม่ว่าเพราะเหตุแห่งตน เพราะคนอื่นเป็นเหตุ หรือเพราะอามิส บางสิ่งบางอย่าง เป็นผู้ไม่พูดเท็จทั้ง ๆ ที่รู้อยู่

2. ละคำพูดส่อเสียด เป็นผู้เว้นขาดจากคำพูดส่อเสียด คือ ไม่เป็นผู้ฟังจากทางนี้แล้วไปบอกทางโน้น เพื่อทำลายพวกเหล่านี้ หรือไม่เป็นผู้ฟังจากทางโน้นแล้วก็มาบอกทางนี้ เพื่อทำลายพวกโน้น ดังนี้ ก็เป็นอันว่า เป็นผู้ที่ไม่เชื่อคนที่แตกกันแล้วให้สนิทกัน หรือเป็นผู้ส่งเสริมผู้ที่สนิทกันอยู่แล้วให้สนิทกันยิ่งขึ้น พอใจผู้ที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีกับผู้ที่พร้อมเพรียงกัน ชอบผู้ที่พร้อมเพรียง เป็นผู้พูดวาจาที่ทำให้เกิดการความสามัคคีกัน

3. ละคำพูดหยาบ เป็นผู้เฒ่าขาดจากการพูดคำหยาบ เป็นผู้พูดแต่คำที่ไม่มีโทษ สบายหู น่ารัก ตี๋มด้าในหัวใจ เป็นภาษาของชาวกรุงที่คนส่วนใหญ่พูดกัน คนส่วนมากชอบใจเห็นปานนั้น

4. ละคำพูดสำราญเพื่อเจ้อ เป็นผู้เฒ่าขาดจากการพูดเพื่อเจ้อ พูดเหมาะแก่เวลา พูดคำที่เป็นจริง พูดคำมีประโยชน์ พูดเป็นธรรม พูดเป็นวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิงตามเวลา มีที่สิ้นสุด ประกอบด้วยประโยชน์...

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็แล ความประพฤติเป็นธรรมและความประพฤติสม่าเสมอทางใจ 3 อย่าง อะไรว่าง คือ

1. พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ใช่เป็นผู้มากไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ ไม่ใช่เป็นผู้เพ่งเล็งในสิ่งที่เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่นนั้นว่า โอหนอ ขอสิ่งที่เป็นของคนอื่นนั้น พึงมาเป็นของเรา

2. ไม่เป็นผู้มีจิตพยาบาท ไม่เป็นผู้มีจิตคิดแต่จะแก้แค้นว่า ขอให้สัตว์พวกนี้จงเป็นผู้ไม่พยาบาท ไม่มีความทุกข์ ขอให้มีความสุขรักษาตนเถิด

3. เป็นผู้ที่มีความเห็นที่ถูกต้อง ไม่ใช่เป็นผู้มีความเห็นที่คลาดเคลื่อนว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การเข่นสรวงมีผล การบูชามีผล ผลคือวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วมีจริง โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีบุญคุณ บิดามีบุญคุณ พวกสัตว์ที่ผุดเกิดมี ในโลกนี้มีสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งทำให้เห็นแจ้งด้วยความรู้ยิ่งเองแล้วจึงประกาศโลกนี้และ โลกหน้า

พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเป็นธรรม และความประพฤติสม่าเสมอเป็นเหตุอย่างนี้แล เหล่าสัตว์บางพวกในโลกนี้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์...." (ม.ม. 12/490/531-532)

กุศลกรรมบถ 10 ประการนี้จัดเป็นกรรมฝ่ายดี เป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติและแก่สังคมส่วนรวม เมื่อใดก็ตามที่บุคคลยึดมั่นในหลักแห่งกุศลกรรมแล้ว เมื่อนั้นเขาย่อมประสบความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ ชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลในสังคมดำเนินไปด้วยความปลอดภัย เพราะแต่ละบุคคลยึดมั่นในหลักธรรมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น กุศลกรรมนี้ยังสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ให้แก่มวลมนุษยชาติทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป เพราะเมื่อทุกคนคิดดี พูดดี ทำดี ตามหลักของกุศลกรรมนี้แล้วก็ได้ชื่อว่าทำกรรมดี กรรมดีหรือกุศลกรรมนี้เกิดจากรากเหง้าหรือมูลเหตุแห่งการทำความดี เรียกว่า “กุศลมูล” มี 3 อย่าง คือ

1. อโลกะ หมายถึง ความไม่โลภอยากได้สิ่งของที่เป็นของคนอื่น มีความคิดเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สำนึกในสิทธิมนุษยชน ไม่เห็นแก่ได้ มีน้ำใจเสียสละ โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2. อโทสะ หมายถึง การไม่โกรธไม่คิดประทุษร้ายต่อบุคคลและสรรพสัตว์ทั้งหลาย ใช้หลักเมตตาธรรมกำกับการดำเนินชีวิต ช่มอารมณ์ได้ไม่วู่วาม มีน้ำใจ รู้จักให้อภัย ไม่ถือโทษโกรธใคร

3. อโมหะ หมายถึง ความไม่หลง มีปัญญารอบคอบ เข้าใจเหตุผลและเจตียวจลادتตันต่อเหตุการณ์ ไม่เป็นคนใจแคบขาดหลักการ เป็นต้น กุศลมูลทั้ง 3 ประการนี้ เป็นพื้นฐานแห่งการสร้างคุณงามความดีทุกอย่าง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ ตีณิมานิ ภิกขเว กุศลมูลานิ กตมานิ ตีณิ อโลโก กุศลมูลํ อโทโส กุศลมูลํ อโมโห กุศลมูลํ ฯ ยทปิ ภิกขเว อโลโก ตทปิ กุสลํ ยทปิ อลฺหโร อภิสํขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ตทปิ กุสลํ ยทปิ อลฺหโร โลเภน อนภิกฺขโต อปริยาทินฺนจิตฺโต น ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปททติ วเณ วา พนฺเณน วา ชานียา วา ครหยา วา ปพฺพาชนยา วา พลวมฺหิ พลตฺถเก อติปิ ตทปิ กุสลํ อติสฺสเม อโลภชา อโลภนิทานา อโลภสมฺมุตฺตา อโลภปจฺจยา อนเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวณฺติ ฯ ยทปิ ภิกขเว อโทโส ตทปิ กุสลํ ยทปิ อทฺฐโร อภิสํขโรติ กาเยน วาจาเย มนสาปิ ตทปิ กุสลํ ฯลฯ อติสฺสเม อโทสชา อโทสนิทานา อโทสสมฺมุตฺตา อโทสปจฺจยา อนเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวณฺติ ฯ ยทปิ ภิกขเว อโมโห ตทปิ กุสลํ ยทปิ อมฺโหโร อภิสํขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ตทปิ กุสลํ ฯลฯ อติสฺสเม อโมหชา อโมहनิทานา อโมหสมฺมุตฺตา อโมหปจฺจยา อนเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวณฺติ...”
(องฺ ติก. 20/509/260-261)

ภิกษุทั้งหลาย กุศลมูล 3 อย่างนี้ 3 อย่างนี้เป็นไฉน คือ อโลภกุศลมูลหนึ่ง อโทสกุศลมูลหนึ่ง อโมหกุศลมูลหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลาย แม้อโลภะก็จัดเป็นกุศล บุคคลไม่โลภ กระทำกรรมใดด้วยกาย วาจา ใจ แม้กรรมนั้นก็เป็นกุศล บุคคลไม่โลภ ไม่ถูกความโลภครอบงำ มีจิตอันความโลภไม่กลุ้มรุม ไม่ก่อความทุกข์ให้เกิดแก่ผู้อื่นโดยความไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสื่อม ตีเตียนหรือโดยการขบไล้ด้วยการอวดอ้างว่า ฉันเป็นคนมีกำลัง ตั้งอยู่ในกำลัง แม้ข้อนั้นก็เป็นกุศล กุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดเพราะความไม่โลภ มีความไม่โลภเป็นเหตุ มีความไม่โลภเป็นแดนเกิด มีความไม่โลภเป็นปัจจัย ย่อมเกิดมีแก่บุคคลนั้น ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย แม้อโทสะก็จัดเป็นกุศล บุคคลไม่โกรธ กระทำกรรมใดด้วยกาย วาจา ใจ แม้กรรมนั้นก็เป็นกุศล กุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะความไม่โกรธ มี

ความไม่โกรธเป็นเหตุ มีความไม่โกรธเป็นแดนเกิด มีความไม่โกรธเป็นปัจจัยนี้ ย่อมเกิดมีแก่บุคคลนั้น ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโมหะก็จัดเป็นกุศล บุคคลไม่หลง กระทำกรรมใดด้วยกาย วาจา ใจ แม้กรรมนั้นก็เป็กุศล กุศลธรรมเป็นอันมากเกิดขึ้นเพราะความไม่หลง มีความไม่หลงเป็นเหตุ มีความไม่หลงเป็นแดนเกิด มีความไม่หลงเป็นปัจจัยนี้ ย่อมเกิดมีแก่บุคคลนั้น ด้วยประการฉะนี้

ส่วนอกุศลกรรมนั้น จัดเป็นกรรมฝ่ายชั่วที่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติของบุคคลซึ่งแสดงออกมาทางทวารทั้ง 3 อกุศลกรรมนี้เป็นแรงผลักดันให้เกิดการคิด การพูด การทำของมนุษย์ไม่ดีไปด้วย และก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ อย่างไม่จบสิ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ความชั่วทุกอย่างเกิดขึ้นจากมูลเหตุแห่งกรรมชั่ว รากเหง้าหรือต้นตอของบาป เรียกว่า อกุศลมูลมีอยู่ 3 อย่าง คือ

1. โลภะ หมายถึง ความอยากได้ ความเห็นแก่ตัว ลุอำนาจ ดันรนเพื่อให้มีสิทธิเหนือสิ่งของของผู้อื่น การอยากได้เกินขอบเขตจนเป็นเหตุให้ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น

2. โทสะ หมายถึง ความโกรธ การคิดประทุษร้าย สภาพจิตที่เดือดพล่าน โทธร้ายมุ่งหมายจะเบียดเบียนทำร้ายหรือฆ่าคนอื่นให้ตาย

3. โมหะ หมายถึง ความหลงไม่รู้ตามสภาพความเป็นจริง การหลงผิดไม่รู้แจ้งเห็นจริงตามข้อมูลและข้อเท็จจริง ไม่มีเหตุผลในการตัดสินใจต่าง ๆ อกุศลมูลทั้ง 3 ประการนี้จัดว่าเป็นต้นตอที่ก่อให้เกิดการทำ ความชั่วทุกอย่าง พระพุทธองค์ได้ตรัสรายละเอียดถึงสาเหตุที่ทำให้บุคคลทำกรรมชั่วนี้ไว้ว่า

“ ตีณานิ ภิกขเว อกุสลมูลานิ กตมานิ ตีณิ โลภอกุสลมูลํ โทโส อกุสลมูลํ โมโห อกุสลมูลํ ฯ ยทปิ ภิกขเว โลภอกุสลํ ยทปิ ลุทุโธ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ตทปิ อกุสลํ ยทปิ ลุทุโธ โลภเณ อภิกฺกโต ปริยาทิณฺณจิตฺโต ปฺรสุส อสตา ทุกฺขํ อุปททติ วเณ วา พนฺนเณ วา ชานียา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลตฺถโก อิตฺติปิ ตทปิ อกุสลํ อิตฺติสฺสเม โลภชา โลภนิทานา โลภสมฺมุทยา โลภปจฺจยา อนเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวณฺติ ฯ ยทปิ ภิกขเว โทโส ตทปิ อกุสลํ ยทปิ ทุฏฺโธ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ตทปิ อกุสลํ าลา อิตฺติสฺสเม โทสชา โทสนิทานา โทสสมฺมุทยา โทสปจฺจยา อนเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวณฺติ ฯ ยทปิ ภิกขเว โมโห ตทปิ อกุสลํ ยทปิ อมูโฬห อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ตทปิ อกุสลํ าลา อิตฺติสฺสเม โมหชา โมหนิทานา โมหสมฺมุทยา โมหปจฺจยา อนเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวณฺติ...”(อภ. ติก.

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล 3 อย่างเหล่านี้เป็นโนน คือ โลกอกุศลมูลหนึ่ง โทสอกุศลมูลหนึ่ง โมหอกุศลมูลหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลาย โลภะจัดเป็นอกุศล บุคคลผู้โลภ กระทำกรรมได้ด้วยกาย วาจา ใจ แม้กรรมนั้นก็เป็อกุศล บุคคลผู้โลภ ถูกความโลภครอบงำ มีจิตอันความโลภกลุ้มรุม ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่นโดยไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน การจองจำ ให้เสื่อม ติเตียน หรือโดยการขับไล่ ด้วยการอวดอ้างว่า ฉันเป็นคนมีกำลัง ตั้งอยู่ในกำลัง แม้ข้อนั้นก็เป็อกุศล อกุศลธรรมอันลามกเป็นอันมากเกิดขึ้นเพราะความโลภ มีความโลภเป็นเหตุ มีความโลภเป็นแดนเกิด มีความโลภเป็นปัจจัยนี้ ย่อมเกิดมีแก่บุคคลนั้น ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย โทสะจัดเป็นอกุศล บุคคลผู้โกรธ กระทำกรรมได้ด้วยกาย วาจา ใจ แม้กรรมนั้นก็เป็อกุศล..... อกุศลธรรมอันลามกเป็นอันมาก เกิดขึ้นเพราะความโกรธ มีความโกรธเป็นเหตุ มีความโกรธเป็นแดนเกิด มีความโกรธเป็นปัจจัยนี้ ย่อมเกิดมีแก่บุคคลนั้น ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย โมหะจัดเป็นอกุศล บุคคลผู้หลงกระทำกรรมได้ด้วยกาย วาจา ใจ แม้กรรมนั้นก็เป็อกุศล อกุศลธรรมอันลามกเป็นอันมากเกิดขึ้นเพราะความหลง มีความหลงเป็นเหตุ มีความหลงเป็นแดนเกิด มีความหลงเป็นปัจจัยนี้ ย่อมเกิดมีแก่บุคคลนั้น ด้วยประการฉะนี้...

4. กรรม 4 ประเภท

ตามทรรศนะทางพระพุทธศาสนา กรรมคือการกระทำของบุคคลนั้นมีหลายอย่าง แต่ละอย่างล้วนแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วกรรมทุกอย่างที่บุคคลได้ทำลงไปแล้วย่อมมีวิบากของมันเอง ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับความดีคือความสบายอกสบายใจเป็นสิ่งที่ตอบแทนในปัจจุบัน ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับความชั่วคือความเสียใจหรือความไม่สบายอกสบายใจเป็นสิ่งที่ตอบแทน

กรรมย่อมส่งผลตรงกับเหตุเสมอ สำหรับผู้ที่ทำกรรมดีหรือกรรมชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วมักจะคาดหวังผลตอบแทนมากเกินไปจนเกินความเป็นจริง หรือหวังผลไม่ตรงกับเหตุ เช่น ทำบุญแล้วก็ปรารถนาความร่ำรวยหรือถูกลี้อตเตอร์รางวัลที่ 1 เมื่อไม่ได้ผลตามที่ตนคิดหรือคาดหวังเอาไว้ก็มักจะมี ความเข้าใจว่า ผลแห่งกรรมหรือกฎแห่งกรรมไม่มีจริง ความคิดอย่างนี้ถือว่าเป็นความเข้าใจที่ผิด ยังไม่เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมตามเหตุและผลของมันเอง ทรรศนะทางพระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทำกรรมอย่างใดย่อมได้รับผลอย่างนั้น เปรียบเสมือนการหว่านพืชหรือปลูกพืชอย่างใด ก็ย่อมได้ผลอย่างนั้น ดังข้อความที่กล่าวว่า

“ ยาทิสํ วปะเต พืชํ ตาทิสํ ลปะเต ผลํ

กลุยานการี กลุยานํ ปาปการี จ ปาปกํ...” (ส. ส. 3/903/333; พุ. ขา. 27/294/84)

บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

การทำกรรมของบุคคลก็ไม่แตกต่างไปจากการปลูกพืช เช่น ปลูกมะละกอ ก็ย่อมได้ผลมะละกอ ปลูกมะม่วง ก็ย่อมได้ผลของมะม่วง การผลิดอกออกผลของพืชใช้เวลาต่างกัน กรรมก็เช่นเดียวกัน กรรมดีก็ส่งผลดี กรรมชั่วก็ส่งผลชั่วแก่ผู้ทำไม่ว่าชาตินี้หรือชาติหน้าหรือชาติต่อ ๆ ไป กรรม 4 ประเภท ก็มีลักษณะการให้ผลเหมือนกับกรรมอื่น ๆ ทั้งในฝ่ายที่เป็นกรรมดีและฝ่ายที่เป็นกรรมชั่ว นอกจากนั้น ยังสามารถวัดคุณค่าหรือคุณสมบัติของบุคคลตั้งแต่ระดับต่ำสุดจนถึงสูงสุดได้อีกด้วย กรรมที่กล่าวมานี้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

4.1 กรรมดำ มีวิบากดำ ได้แก่ กรรมชั่วที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา หรือทางใจ หรือการประกอบกรรมที่ไม่ดีต่าง ๆ เช่น การฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนสัตว์ให้ได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ การประกอบอาชีพผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคม ผลของกรรมช้วย่อมทำให้เดือดร้อนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เป็นต้น

4.2 กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ กรรมดีหรือคุณงามความดีที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ เช่น การไม่เบียดเบียนทำร้ายคนอื่น มีเมตตาจิตต่อคนอื่นและสัตว์ทั้งหลาย การประกอบอาชีพที่สุจริตชอบธรรม เคารพสิทธิของกันและกัน ยึดเอาหลักเหตุผลเป็นเครื่องพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น กรรมชนิดนี้ส่งผลให้ผู้กระทำได้ประสบความสำเร็จในชีวิต ปราศจากเวรภัยหลังจากล่วงลับไปแล้ว ก็ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

4.3 กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ การกระทำทั้งความดีความชั่วปะปนกันไปทั้งทางกาย วาจา หรือทางใจ เมื่อวิบากของกรรมนี้ให้ผลจึงมีทั้งผลดีและผลชั่วเช่นเดียวกัน กรรมชนิดนี้มีมุมหักเหในการให้ผลของกรรม จึงส่งผลให้ชีวิตของเจ้าของกรรมมีทั้งสุขทั้งทุกข์ในเวลาเดียวกัน เมื่อใดก็ตามรู้สึกว่ายู่ดีมีสุข เมื่อนั้นก็ดูเหมือนกับว่ามีความสุขไปด้วย กล่าวได้ว่าในชีวิตมีทั้งสมบัติและวิบัติในเวลาเดียวกัน เช่น ถูกล็อตเตอรี่รางวัลที่ 1 ได้รับรางวัลเป็นเงินหลายล้านบาท ตนเองยังไม่ได้ใช้เงินแต่กลับมาประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เสียก่อน เงินทองที่ได้มาสูญหายไปกับภัยพิบัตินั้น หรือตนเองได้ประสบอุบัติเหตุจนใช้เงินนั้นไม่ได้เต็มที่ เป็นต้น

4.4 กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว กรรมประเภทนี้จัดเป็นกรรมชั้นสูง ไม่ใช่เป็นกรรมธรรมดาที่หมายถึงความดีและความไม่ดี ตามที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่เป็นกรรมที่อยู่เหนือกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อละกรรมทั้ง 3 อย่างข้างต้น คือ ละกรรมดำ มีวิบากดำ ละกรรม

ขาว มีวิบากขาว และละกรรมไม่ดำไม่ขาว ที่มีวิบากไม่ดำไม่ขาว โดยส่งเสริมให้บุคคลไม่ติดอยู่ในความดีความชั่ว หรือความไม่ดีไม่ชั่ว มีจุดประสงค์เพื่อทำลายกิเลสและกรรมทั้งหลาย ทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นจากวัฏสงสารคือการเวียน วาย ตาย เกิดได้โดยสิ้นเชิง พ้นจากกิเลสทั้งปวง บรรลุความเป็นพระอรหันต์แล้วเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด สำหรับข้อปฏิบัติหรือองค์ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงกรรมระดับนี้ได้ คือ องค์ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ คือ โพชฌงค์ 7 หรือมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ในวิถิตถาสูตรพระพุทธองค์ได้ตรัสรายละเอียดเรื่องกรรม 4 ประการนี้ไว้ว่า

“ ภิกษุทั้งหลาย กรรม 4 ประการนี้ เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้ทราบ กรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ กรรมดำ มีวิบากดำก็มี กรรมขาว มีวิบากขาว ก็มีกรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาวก็มี กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมก็มี

ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมดำ มีวิบากดำเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกายสังขารอันมีการเบียดเบียน ย่อมปรุงแต่งวจีสังขารอันมีการเบียดเบียน ย่อมปรุงแต่งมโนสังขารอันมีการเบียดเบียน ครั้นแล้วย่อมเข้าถึงโลกที่มีการเบียดเบียน ผัสสะอันมีความเบียดเบียน ย่อมถูกต้องบุคคลนั้น ผู้เข้าถึงโลกที่มีการเบียดเบียน เขาอันผัสสะที่มีความเบียดเบียนนั้นถูกต้องแล้ว ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เปรียบเหมือนสัตว์นรก นี้เราเรียกว่า “กรรมดำ มีวิบากดำ”

ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมขาว มีวิบากขาวเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกายสังขาร.....วจีสังขาร.....มโนสังขารอันไม่มีการเบียดเบียน ครั้นแล้วย่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีการเบียดเบียน ผัสสะอันไม่มีความเบียดเบียน ย่อมถูกต้องบุคคลนั้นผู้เข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน เขาอันผัสสะที่ไม่มีความเบียดเบียนถูกต้องแล้วย่อมได้เสวยเวทนาอันไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว เปรียบเหมือนเทพชั้นสุกัทธกะ นี้เราเรียกว่า “กรรมขาว มีวิบากขาว”

ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาวเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกายสังขาร.....วจีสังขาร.....มโนสังขาร อันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ครั้นแล้วย่อมเข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ผัสสะอันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ย่อมถูกต้องบุคคลนั้น ผู้เข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง เขาอันผัสสะที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้างถูกต้องแล้ว ย่อมได้เสวยเวทนาอันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง มีทั้งสุขและทั้งทุกข์ระคนกัน เปรียบเหมือนมนุษย์ เทพบางพวก และวินิปาติกสัตว์บางพวก นี้เราเรียกว่า “กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว”

ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมเป็นไฉน เจตนาใดเพื่อละกรรมดำอันมีวิบากดำในบรรดากรรมเหล่านั้นก็ดี เจตนาใดเพื่อละกรรมขาวอันมีวิบากขาวก็ดี เจตนาใดเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาวอันมีวิบากทั้งดำทั้งขาวก็ดี นี้เราเรียกว่า “กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว” ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

ภิกษุทั้งหลาย กรรม 4 ประการนี้แล เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว จึงประกาศให้ทราบ...” (อง. จตุ. 21/233/314-316)

กรรมทั้ง 4 ประการที่กล่าวมานี้เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทั่วไป ในสภาพความเป็นจริงของชีวิต คนมีทั้งบุญทั้งบาป บางคนก็สร้างกรรมดีไว้มากสร้างกรรมชั่วไว้น้อย บางคนสร้างกรรมชั่วไว้มากแต่สร้างกรรมดีไว้น้อย เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จึงมีทั้งความสุขและความทุกข์ปะปนกันไป สัตว์เดรัจฉานบางจำพวกมีความสุขตามฐานะของตนก็เพราะมีกุศลวิบากอยู่ด้วย บุคคลบางคนแม้จะมีแต่ก็มีความสุขไม่เต็มทีกลับมีความทุกข์เจือปนอยู่ด้วยทั้งนี้ก็เพราะอกุศลวิบากยังคงคอยตามให้ผลอยู่ โดยมีกายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร เป็นตัวรองรับกรรมที่เกิดขึ้นมาแต่ละอย่างมีความหมายแตกต่างกัน คือ

1. กายสังขาร มีความหมาย 2 อย่าง คือ

1.1 บัณฑิตปรุ้งแต่งกาย ได้แก่ ลมหายใจเข้าออก

1.2 สภาพปรุ้งแต่งการกระทำทางกาย ได้แก่ กายสัญญาเจตนา หรือความจงใจทางกายซึ่งทำให้เกิดกายกรรม

2. วจีสังขาร มีความหมาย 2 อย่าง คือ

2.1 บัณฑิตปรุ้งแต่งวาจา ได้แก่ วิตก (ตริก) วิจาร (ตรอง) ถ้าไม่มีความตริกตรองก่อนแล้วย่อมพูดไม่รู้เรื่อง

2.2 สภาพที่ปรุ้งแต่งการกระทำทางวาจา ได้แก่ วจีสัญญาเจตนา คือ ความจงใจทางวาจาซึ่งทำให้เกิดวจีกรรม

3. มโนสังขาร มีความหมาย 2 อย่าง คือ

3.1 บัณฑิตปรุ้งแต่งจิต

3.2 สภาพที่ปรุ้งแต่งการกระทำทางใจ ได้แก่ มโนสัญญาเจตนา คือ มีความจงใจเจตน์จำนงซึ่งทำให้เกิดมโนกรรมขึ้น (พระเทพเวที 2532 : 124)

บุคคลผู้ประกอบกรรมชั่วไว้มาก ย่อมได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ความเศร้าโศกเสียใจไม่เพียงแต่ในชาตินี้เท่านั้น แม้ในชาติหน้าไม่ว่าจะไปเกิด ณ ที่ใดก็ตาม เขาย่อมได้เสวยทุกข์เวทนาอันแสนสาหัสตามกรรมที่ตนเองได้เคยทำเอาไว้ ส่วนบุคคลที่หมั่นประกอบกรรมดี เขานอกจากจะมีความสุขตามอัฏฐาภในปัจจุันชาติแล้ว เมื่อตายไปย่อมไปเกิดในสวรรค์

สำหรับพระอรหันต์จัดว่าเป็นผู้ละบุญและบาปได้แล้ว การกระทำของท่านทั้งหมดไม่ถือว่าเป็นกรรม เป็นแต่เพียงกิริยาซึ่งไม่ก่อให้เกิดวิบากอันจะให้ผลในชาติต่อไป ท่านอยู่เหนือความดีความชั่ว ความดีใจหรือความเสียใจ เพราะว่าท่านเป็นผู้ถึงฝั่งคือพระนิพพานแล้ว ย่อมทิ้งทั้งอกุศลกรรมและกุศลกรรม เหมือนกับคนที่อาศัยเรือข้ามฟาก เมื่อขึ้นฝั่งได้แล้วก็ทิ้งเรือ ฌมั่งนั้นเอง ไม่ต้องขึ้นเรือขึ้นบกหรือแบกเรือไปด้วยฉะนั้น อย่างไรก็ตาม กรรมทั้ง 4 อย่างนี้เมื่อสรุปให้สั้นเข้ามาก็จะได้ดังนี้

กรรมดำ คือ อกุศลกรรมหรือทุจริตกรรมทุกประเภท

กรรมขาว คือ กุศลกรรม หรือสุจริตกรรมทุกประเภท

กรรมทั้งดำทั้งขาว คือ กรรมที่เป็นทั้งกุศลและอกุศล หรือสุจริตและทุจริตกรรม

กรรมไม่ดำไม่ขาว คือ กรรมของพระอรหันต์ทั้งหลาย การกระทำของท่านไม่จัดเป็นกรรมเป็นแต่เพียงกิริยา ซึ่งไม่มีผลเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ในชาตินี้และชาติหน้าอีกต่อไป ท่านอยู่เหนือความดีความชั่วทั้งปวง (วคิน อินทสระ 2538 : 26-27)

5. กรรม 12 ประเภท

กรรม 12 ประเภท เป็นแนวคิดเรื่องกรรมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งตามพระพุทธรศาสนา กรรม 12 ไม่ได้มาในพระสูตรต้นตอปฐมโดยตรง แต่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธรศาสนาในยุคอนุคตรรกตา เช่น มโนรถปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ปัญญาธิเทศ ซึ่งพระพุทธรโฆษาจารย์ผู้แต่งอรรถกถาได้แบ่งกรรมออกเป็น 12 อย่าง เพื่อให้ผู้ศึกษาทั้งหลายจะได้เข้าใจเรื่องกรรมได้ละเอียดยิ่งขึ้น ใครก็ตามเมื่อศึกษาเรื่องกรรม 12 นี้อย่างละเอียดแล้ว ก็จะทำให้เขาเข้าใจพระพุทธรศาสนาและเรื่องกฎแห่งกรรมได้ดียิ่งขึ้น เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมนั้นเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง และมีระยะเวลาการให้ผลที่แตกต่างกันด้วย กรรมบางอย่างก็ให้ผลเร็ว บางอย่างก็ให้ผลช้า การให้ผลช้าหรือเร็วนี้เองเป็นสาเหตุให้คนเข้าใจกฎแห่งกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

ตามธรรมชาติของคนทั่วไป เมื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วมักจะหวังสิ่งตอบแทนมากเกินเหตุ คล้าย ๆ การค้ากำไรเกินควร แต่ถ้าไม่ได้ผลตามที่ตนคาดหวังเอาไว้ก็จะเข้าใจว่าผลกรรมไม่มีจริง ถือว่าเป็นความเข้าใจผิดซึ่งอาจจะนำไปสู่ความเป็นมิฉะฌาทิฎฐิได้ ดังนั้น เรื่องกรรม 12 นี้ ตามอรรถาธิบายของพระพุทธรโฆษาจารย์ เป็นพระพุทธรศาสนาหนึ่งที่จะนำเข้าไปสู่ความเข้าใจเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งท่านได้จำแนกรายละเอียดดังต่อไปนี้

หมวดที่ 1 ว่าโดยกาล คือ การให้ผลตามลำดับกาลเวลา มี 4 ข้อ คือ

1. ทุฏฐธรรมเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันหรือกรรมที่ให้ผลในชาตินี้

2. อุปัชชเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติหน้าถัดจากชาติปัจจุบัน
3. อปรายปริยเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลแก่เจ้าของกรรมในชาติต่อ ๆ ไป กรรมนี้จะให้ผลได้ก็ต่อเมื่อพ้นจากชาติที่ 2 ไปแล้ว
4. อโหสิกรรม คือ กรรมที่เลิกให้ผลแล้ว หรือหมดโอกาสที่จะให้ผลไม่ว่าจะเป็นชาติใดก็ตาม

หมวดที่ 2 ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่ มี 4 ข้อ คือ

5. ชนกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิดในภพใหม่
6. อุปัตถัมภกรรม คือกรรมที่ส่งเสริม หรือกรรมที่เป็นตัวสนับสนุนตกแต่งชนกรรมทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี
7. อุปปีฬกรรม คือ กรรมที่เป็นตัวบีบคั้น ขัดขวาง หรือเบียดเบียนกรรมเดิมที่กำลังให้ผลอยู่ให้ค่อย ๆ เสื่อมลง
8. อุปฆาตกรรม คือ กรรมที่เป็นตัวพินาศ ประหาร หรือตัดรอนผลกรรมอื่นทันทีทันใด ชนิดจากหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว

หมวดที่ 3 ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกการให้ผลตามลำดับความหนักเบา มีอยู่ 4 ข้อ คือ

9. ครุกรรม คือ กรรมหนัก
10. พหุกรรม หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาจิณณกรรม คือ กรรมที่ผู้ทำสะสมไว้มาก ๆ ทำไว้นานจนกระทั่งกลายเป็นความเคยชิน
11. อาสันนกรรม คือ กรรมจวนเจียน กรรมใกล้ตาย หรือกรรมที่นึกขึ้นได้ในเวลาใกล้จะตาย
12. กัตตดากรรม หรือ กัตตาวาปนกรรม คือ กรรมที่สักแต่ว่าทำ หรือกรรมที่ทำโดยไม่ตั้งใจซึ่งเจ้าของกรรมไม่ได้นึกว่าจะทำอย่างนั้นจริง กรรมข้อนี้ถ้าได้อาเสวนะบ่อย ๆ ทำอยู่เป็นนิตย์ ย่อมมีผลต่อปฏิสนธิได้เช่นกัน ถ้าไม่มีครุกรรม พหุกรรม และอาสันนกรรมเข้ามาขัดขวางการให้ผลก่อน (วิสุทธิ. 3/223-225)

กรรมทั้ง 12 ประเภทนี้เกี่ยวข้องกับการให้ผลของกรรมแต่ละอย่างโดยตรง ทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม สำหรับกรรมแต่ละข้อนั้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในชาตินี้หรือในอดีตภพนี้เท่านั้นเจ้าของกรรมไม่ต้องไปรอรับผลในชาติหน้าหรือชาติไหน จัดเป็นกรรมที่ให้ผลทันตาเห็น กรรมนี้ถ้าไม่มีโอกาสในชาติปัจจุบัน ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมคือไม่ให้ผลอีกต่อไป สาเหตุที่กรรมข้อนี้ให้ผลเฉพาะในชาตินี้ก็เนื่องจากว่า เจตนาดวงแรกไม่ถูกกรรมอื่นครอบงำ เป็นตัวปรุงแต่งขึ้น

เริ่มต้นจึงมีกำลังแรง แต่ก็ให้ผลเพียงแต่ในชาตินี้เท่านั้น ยังไม่สามารถจัดแจงคนที่เป็นเจ้าของกรรมให้ไปเกิดในสุคติภูมิหรือในทุคติภูมิได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าเป็นเจตนาดวงแรกซึ่งประกอบอยู่ในขณะดวงที่ 1 ถือว่ายังมีกำลังน้อยอยู่ ยังไม่มีกำลังมากเหมือนขณะดวงที่ 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 นั่นก็คือว่า ขณะดวงที่ 1 นี้ ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากอาเสวนะปัจจัยที่เป็นขณะด้วยกันนั่นเอง (พระศรีวิสุทธิโสภณ 2514 : 397)

ทฤษฎีธรรมเวทนิยกรมนี้นั้นท่านเปรียบเหมือนนายพรานเนื้อที่ยิงเนื้อด้วยลูกศร ถ้าลูกศรถูกเนื้อ เนื้อตัวนั้นก็ล้มลง ณ ที่นั้น แต่ถ้าลูกศรไม่ถูกเนื้อตัวนั้น มันก็วิ่งหนีไปและจะไม่กลับมาอยู่ที่นั่นอีก กรรมชนิดนี้มีอยู่ 2 อย่าง คือ

1.1 ทฤษฎีธรรมเวทนิยกรมฝ่ายอกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายที่ไม่ดีหรือเป็นกรรมชั่ว ที่ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดนี้ ได้รับความลำบากหรือทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสในอัตภาพนี้ เช่น พระเวททัตผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้พระโลหิตห้อขึ้น ถือว่าเป็นกรรมที่ร้ายแรงต่อตัวผู้ทำกรรม ทำให้ท่านได้รับผลกรรมคือถูกแผ่นดินสูบ ตายไปเกิดในนรก เป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง คนที่ประสบอุบัติเหตุจนต้องพิการไปตลอดชีวิต หรือมีโรคร้ายประจำตัว เปรียบเหมือนการได้รับผลกรรมตามข้อนี้

1.2 ทฤษฎีธรรมเวทนิยกรมฝ่ายกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายดี เช่น สุจริตกรรมและกุศลกรรมทั้งหลาย ใครก็ตามเมื่อประกอบมหากุศลอันยิ่งใหญ่กับท่านผู้มีคุณธรรมปราศจากกิเลสตัณหา ผู้เป็นพระอรหันต์ เขาย่อมได้รับผลกรรมภายใน 7 วัน เหมือนกรรมของกนกเวสสเศรษฐี และปุณณกเศรษฐี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีธรรมเวทนิยกรมนี้นอกจากจะแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ อกุศลและกุศลกรรมแล้ว ยังสามารถกำหนดระยะเวลาการให้ผลของกรรมที่แน่นอนได้อีกแบ่งเป็น 2 ข้อ คือ

1.2.1 ปรีกัฏทฤษฎีธรรมเวทนิยกรม ได้แก่ กรรมที่บันดาลให้ได้รับผลทันตาเห็นในชาตินี้ กรรมนี้เมื่อถึงความแก่กล้าแล้ว สามารถที่จะดลบันดาลให้บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้รับผลแห่งกรรมภายใน 7 วัน เช่น นายมหาทุคคะ ได้มีโอกาสถวายภัตตาหารแก่พระมหากัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วได้รับผลกรรม คือ เขาได้เป็นเศรษฐีร่ำรวยมหาศาลในเวลา 7 วันหรือคนที่ถูกสล็อตเตอร์รางวัลที่ 1 กลายเป็นเศรษฐีในเวลาไม่กี่วัน เป็นต้น

1.2.2 อปรีกัฏทฤษฎีธรรมเวทนิยกรม ได้แก่ กรรมที่ดลบันดาลให้เจ้าของกรรมได้รับผลแห่งกรรมในชาตินี้ แต่ผลกรรมยังไม่ถึงความแก่กล้า กรรมชนิดนี้ทั้งที่เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว สามารถส่งผลให้ปรากฏแก่เจ้าของกรรม หลังจากที่เขาได้ทำกรรมล่วงไปแล้ว 7 วันหรืออาจจะเดือนเป็นปี หรือปีต่อ ๆ ไป เป็นต้น แต่ไม่เกินชาตินี้ต้องให้ผลอย่างแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่ข้ามภพข้ามชาติไปให้ผลในภพอื่น เช่น คนที่ทำกรรมในปฐมวัย เขาอาจ

จะได้รับผลกรรมในช่วงปฐมวัย มัชฌิมวัย หรือปัจฉิมวัย เปรียบเหมือนกับคนที่ถูกล็อตเตอรี่แล้วเก็บเงินฝากธนาคารเอาไว้ เขาจะเบิกใช้ในเดือนนี้หรือเดือนหน้า หรือปีไหนก็ได้ตามความสะดวก (พระศรีวิสุทธิโสภณ 2514 : 405)

2. อุปัชชเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลต่อจากชาตินี้โดยให้ผลในชาติหน้า ซึ่งเป็นชาติที่ 2 กรรมข้อนี้มีผลเบากว่ากรรมข้อที่ 1 จึงให้ผลแก่ผู้ทำกรรมหลังจากตายไปแล้วไปเกิดในชาติหน้า ทั้งนี้ก็เพราะว่ากรรมนี้เกิดในชวนเจตนาดวงที่ 7 ซึ่งเป็นเจตนาดวงสุดท้ายจึงมีกำลังจำกัด เป็นขณะจิตที่กำลังสิ้นสุดชวนวิถีหรือตกภวังค์

ในการให้ผลของอุปัชชเวทนียกรรมนั้น มีการให้ผลตามความหนักเบาของกรรม เช่นเดียวกับกรรมอื่น ๆ คนที่ทำกรรมหยาบช้าไว้อย่าง เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วอุปัชชเวทนียกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศลที่หนักที่สุดทำหน้าที่ให้ผลกรรม ย่อมชักนำคนผู้นั้นให้ไปเกิดเสวยทุกข์โทษอย่างแสนสาหัสในรกทันที จากนั้น อกุศลกรรมชนิดอื่นที่มีผลเบารองลงมาก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป (พระศรีวิสุทธิโสภณ 2514 : 528) กรรมนี้มี 2 อย่าง คือ

2.1 อุปัชชเวทนียกรรมฝ่ายอกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายชั่วที่แต่ละบุคคลได้เคยกระทำเอาไว้ แต่กรรมชั่วนั้นยังไม่มีโอกาสให้ผลในชาติปัจจุบัน จึงตามมาให้ผลในชาติที่ 2 กรรมชั่วต่าง ๆ จะให้ผลแก่เจ้าของกรรมทันทีที่เขาตายไปจากโลกนี้ เช่น คนผู้ทำอนันตริยกรรม ซึ่งมีอยู่ 5 ประการ

2.1.1 ฆ่ามารดา

2.1.2 ฆ่าบิดา

2.1.3 ฆาตกรรมพระอรหันต์

2.1.4 โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนทำให้พระโลหิตห่อขึ้น

2.1.5 สังฆเภท ทำพระสงฆ์ให้แตกร้างกัน

ผู้ทำอนันตริยกรรมทั้ง 5 ข้อ เมื่อเขาตายไปแล้ว อนันตริยกรรมชื่อว่า สังฆเภท เป็นกรรมที่มีโทษหนักที่สุดย่อมให้ผลและชักนำบุคคลผู้นั้นไปเกิดในรกทันที ส่วนอนันตริกรรมที่เหลือก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป (มโนรปฐพี อภ. อ. 2/34/118)

2.2 อุปัชชเวทนียกรรมฝ่ายกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายดี มีสมบัติ 8 เป็นต้นบุคคลผู้บำเพ็ญเพียรจนได้มานสมบัติ 8 เมื่อตายไปย่อมบังเกิดในพรหมโลกด้วยอำนาจมานสมบัติ 7 ที่เหลือก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป (มโนรปฐพี อภ. อ. 2/34/118)

ทิวรรณเวทนียกรรมและอุปัชชเวทนียกรรม มีระยะการให้ผลแตกต่างกัน เปรียบเหมือนกับพืช 2 ชนิด คือ ชนิดหนึ่งให้ผลเฉพาะดอกอย่างเดียว เมื่อออกดอกแล้วก็หมดไป ไม่มีอะไรที่จะเป็นเชื้อสายพันธุ์ให้พืชนั้นแผ่กิ่งก้านสาขาต่อไปได้ ข้อนี้เป็นผลของทิวรรณ-

เวทนิยกรรม พืชชนิดที่สองมีทั้งดอกทั้งผล เมื่อออกดอกตามฤดูกาลแล้ว ต่อจากนั้นก็เปลี่ยนเป็นผลไม้ และผลไม้เองสามารถสืบพันธุ์ แผ่เมล็ดพันธุ์ให้ขยายออกไปได้เป็นเวลานาน ข้อนี้นี้เป็นผลของอุปนิสัยเวทนิยกรรม

3. อปราปริยเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป ถัดจากภพที่ 2 โดยเริ่มต้นให้ผลตั้งแต่ภพที่ 3 เป็นต้นไป กรรมชนิดนี้มีกำลังเบากว่ากรรม 2 ข้อที่กล่าวมา จึงให้ผลในอนาคตกาล ถ้าได้โอกาสเข้าในเวลาใดก็ย่อมให้วิบากในเวลานั้น เมื่อสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิดยังเป็นไปอยู่ กรรมนี้จะต้องให้ผลเสมอไม่วันใดก็วันหนึ่งซึ่งการให้ผลแบบนี้เป็นการให้ผลแบบข้ามภพข้ามชาติแล้วแต่โอกาสจะอำนวยให้

ทั้งนี้ก็เพราะว่าอปราปริยเวทนิยกรรมนี้ ประกอบอยู่ในขณะดวงที่ 2-3-4-5-6 เจตนาที่ประกอบอยู่ในขณะทั้ง 5 ดวงนี้เองจัดเป็นตัวของอปราปริยเวทนิยกรรม (วิสุทธิ. 3/224) ท่านเปรียบเทียบกรรมข้อนี้เหมือนกับนายพรานสุนัขพบเนื้อแล้วก็ปล่อยสุนัขไป สุนัขจะติดตามเนื้อนั้นไปโดยวิ่งตามทันในที่ใดก็ย่อมกัดเอาในที่นั้นเอง สรรพสัตว์ทั้งหลายที่จะหลุดพ้นจากกรรมข้อนี้ย่อมไม่มี (มโนรปุรณฺณ อัง. อ. 2/34/118) และกรรมนี้ไม่มีโอกาสเป็นอโหสิกรรม จนกว่าจะส่งผลให้แล้วหรือจนกว่าเจ้าของกรรมนั้นดับขันธเข้าสู่พระนิพพานไปจึงกลายเป็นอโหสิกรรมได้ (พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ 2539 : 50) กรรมนี้มีอยู่ 2 ชนิด คือ

3.1 อปราปริยเวทนิยกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ อปราปริยเวทนิยกรรมที่เป็นฝ่ายกรรมชั่ว เมื่อคนทำกรรมชั่วอันใด กรรมชั่วอันนั้นย่อมติดตามคนนั้นไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าเขาจะเกิดในชาติใดก็ตาม เมื่อกรรมชั่วในอดีตตามให้ผลทันในชาติใดแล้ว ก็จะทำให้เจ้าของกรรมได้รับความเดือดร้อน หรืออันตรายต่าง ๆ ในชาตินั้น ไม่ว่าเขาจะอยู่ในฐานะใดก็ตามก็จะหนีจากกฎแห่งกรรมนี้ไปไม่ได้

3.2 อปราปริยเวทนิยกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ อปราปริยเวทนิยกรรมที่เป็นฝ่ายกรรมดี ผู้สร้างกรรมดีทั้งหลาย หรือสุจริตกรรมที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม กรรมดีนี้เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสมในชาติใดชาติหนึ่งแล้ว ก็จะทำให้ผลกรรมในส่วนที่เป็นความดี ความสุข ความเจริญ แก่เจ้าของกรรมในภพที่เขาไปเกิดทันที

สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมหลีกเลี่ยงหนีจากอปราปริยเวทนิยกรรมนี้ไม่พ้น ถึงจะหลบอยู่ในมหาสมุทรอันสุดแสนจะลึกล้ำ จะหลบซ่อนอยู่ในหุบเหวที่สูงชันด้วยธารศิลาลาด หรือจะเหาะขึ้นไปในอากาศ กำบังกายอยู่ในกลีบเมฆกลีบหมอก หรือจะซ่อนอยู่ในที่ไหน ๆ ก็ตาม ก็ไม่มีใครจะหนีพ้นจากอปราปริยเวทนิยกรรมนี้ไปได้ (พระศรีวิสุทธิโสภณ 2514 : 582)

4. อโหสิกรรม แปลว่า กรรมเลิกให้ผลหรือวิบากของกรรมไม่มี อโหสิกรรมนี้มีความหมายหลายอย่าง คือ กรรมได้มีแล้ว วิบากของกรรมไม่ได้มีแล้ว วิบากของกรรมจักไม่มี

วิบากของกรรมไม่มีอยู่ (วิสุทธิ. 3/223) แต่ในที่นี้ท่านนำมาใช้ในความหมายที่ว่า มีแต่กรรมเท่านั้นผลของกรรมไม่มี กรรมนี้มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วเมื่อไม่ได้โอกาสในคราวที่เหมาะสมที่จะให้ผลได้ ก็จะไม่ให้ผลอีกต่อไป (พระธรรมปิฎก 2538 : 219)

เพราะว่าเจตนาในชวนจิตดวงที่ 1 ก็ตาม ดวงที่ 7 ก็ตาม เมื่อไม่ได้โอกาสของตนในอันที่จะให้ผลในอัตภาพนี้ซึ่งเป็นทฤษฎธรรมเวทนียกรรมก็ดี ในอัตภาพถัดไปซึ่งเป็นอุปัชช-เวทนียกรรมก็ดี เนื่องจากขาดปัจจัยอื่นสนับสนุน หรือล่วงเลยเวลาของตนที่กำหนดไว้จึงจะเป็นกรรมที่ไม่มีวิบากเรียกว่า “อโหสิกรรม” อโหสิกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

4.1 อโหสิกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ อโหสิกรรมฝ่ายชั่ว กรรมชั่วทุกอย่างที่คนเคยทำมา เมื่อล่วงเลยเวลาของมันไปแล้ว ย่อมไม่มีโอกาสจะให้ผลกรรมชั่วแก่ผู้นั้นได้

4.2 อโหสิกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ อโหสิกรรมฝ่ายดี บุคคลที่เคยทำความดีไว้มาก เมื่อล่วงเลยเวลาการให้ผลกรรมที่กำหนดไว้ ผลของกรรมดีต่าง ๆ ที่มีผลรองลงมาย่อมไม่มีโอกาสให้ผลแก่ผู้นั้น

5. ชนกกรรม หมายถึง กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่นำจิตเข้าสู่ภพคือปฏิสนธิในภพใหม่ ถือว่าเป็นตัวนำให้สัตว์ทั้งหลายไปเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน การเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลที่มีความร่ำรวยหรือตระกูลที่ยากจนขัดสนก็เพราะกรรมข้อนี้ เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายลงไปแล้วถ้ายังไม่สิ้นกิเลส ก็ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่เรื่อยไปในวัฏสงสาร การเกิดเป็นเทวดาก็ดี เป็นมนุษย์ก็ดี เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ดี เหล่านี้เป็นไปด้วยอำนาจของชนกกรรมทั้งสิ้น ถือว่าเป็นพนักงานตกแต่งปฏิสนธิให้เกิดขึ้นเท่านั้นไม่ได้ทำหน้าที่อย่างอื่น ในขณะที่ชนกกรรมนี้ทำหน้าที่นำสัตว์ไปเกิดนั้น กรรมนี้มีหน้าที่หรือมีอำนาจใหญ่จริง ๆ กรรมอื่นจะมาแทรกแซงแย่งหน้าที่ของเขาไม่ได้เลยเป็นอันขาด

ชนกกรรมนี้ท่านเปรียบเสมือนมารดาผู้ทำบุตรให้เกิดมาเมื่อทารกเกิดมาแล้วมารดาก็หมดหน้าที่ไป ส่วนการที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูหรือคอยเปี่ยมเลี้ยงผู้เกิดมานั้นเป็นหน้าที่ของกรรมอื่น เช่นเดียวกับนางนมคอยดูแลทารกที่เกิดมาแทนมารดาจะนั้น (พระราชนิพนธ์วิสุทธิโสภณ 2519 : 39-40) ชนกกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

5.1 ชนกกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศล ได้แก่ กรรมตกแต่งฝ่ายที่ไม่ดีเมื่อทำหน้าที่ให้สัตว์ได้เกิดมาแล้ว ย่อมผลักดันให้สัตว์ไปเกิดในทุคติภูมิซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานได้แก่การไปเกิดในอบายทั้ง 4 คือ นิรยภูมิ ที่เกิดของสัตว์นรกหนึ่ง เปตติวิสัยภูมิ ที่เกิดของเปรตหนึ่ง อสุรกายภูมิ ที่เกิดของพวกอสุรกายหนึ่ง ตีรจณภูมิ ที่เกิดของสัตว์เดรัจฉานหนึ่ง ตามกรรมที่สัตว์นั้นเคยสร้างไว้แล้ว ถ้าชนกกรรมฝ่ายที่ไม่ดีนี้ชักนำไปทำให้เกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเกิดในตระกูลที่เต็มไปด้วยความยากจนขัดสน ชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์

5.2 ชนกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ได้แก่ กรรมตกแต่งให้เกิดในฝ่ายที่ดี มีหน้าที่ในการชักนำปฏิสนธิให้สัตว์ให้เกิดมา และผลักดันให้สัตว์นั้นไปเกิดในสุคติภูมิ อันเป็นภูมิที่มีความสุขความเจริญคือโลกสวรรค์ ตามสมควรแก่กรรมที่สัตว์ทั้งหลายได้ทำเอาไว้ ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ กรรมนี้ก็จะนำบุคคลนั้นไปเกิดในตระกูลที่ดีมีความสุข มีความมั่นคง ร่ำรวย ชีวิตไม่มีความขัดสนในเรื่องต่าง ๆ มองข้างหน้าก็มีความหวัง มองข้างหลังก็มีความสุข

6. อุปัตถัมภกรรม หมายถึง กรรมอุปถัมภ์หรือกรรมที่เป็นฝ่ายสนับสนุนวิบากของชนกรรม ถือว่าเป็นกรรมฝ่ายตกแต่ง อุปัตถัมภกรรมนี้ไม่สามารถจะทำให้วิบากเกิดเองได้มีความสามารถเพียงอุปถัมภ์ความสุขหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นต่อจากวิบากที่ชนกรรมทำให้เกิดมา (มโนรปุรณิ อ.จ. อ. 2/34/123) หลังจากที่เกิดมาแล้วก็ส่งผลให้คนหรือสัตว์นั้นได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ไม่ว่าจะเกิดในทุคติหรือสุคติก็จะเสวยผลแห่งกรรมเป็นเวลาหลายพันปี (วิสุทฺธิ. 3/224)

อุปัตถัมภกรรมนี้ ท่านเปรียบเสมือน แม่นมหรือพี่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์เลี้ยงดูบุตรให้เจริญเติบโตต่อไป ชนกรรมเป็นกรรมที่ทำให้วิบากให้เกิด ส่วนอุปัตถัมภกรรมเป็นกรรมที่สนับสนุนคำชูวิบากของชนกรรมให้มีโอกาสให้ผลไปนาน ๆ คือ ถ้าประสบกับความสุขก็มีความสุขอยู่นาน ถ้าประสบกับความทุกข์ก็เป็นทุกข์อยู่นาน เป็นต้น (มูลนิธิปราณี สำเร็จราชย์ 2528 : 49-50) อุปัตถัมภกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

6.1 อุปัตถัมภกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมฝ่ายสนับสนุนที่ไม่ดี มีหน้าที่คำชูกรรมที่เป็นอกุศลให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือคอยซ้ำเติมผู้ที่ทำกรรมชั่วแม้เพียงเล็กน้อย แต่กลับได้รับผลตอบแทนอย่างมากมาย เช่น คนที่แอบเข้าไปขโมยทรัพย์สินในบ้านเรือนของบุคคลอื่น แต่ยังไม่ได้ขโมยอะไรสักอย่างเดียว เจ้าของทรัพย์ก็พบเห็นเข้าเสียก่อน เจ้าของทรัพย์ใช้อาวุธเข้าทำร้ายขโมยผู้นั้นจนได้รับบาดเจ็บหรือถึงตาย เป็นต้น

จากกรณีนี้ถ้าพิจารณาตามความเหมาะสมแก่กรรมของขโมยแล้ว ถือว่าเขาได้รับผลกรรมที่หนักเกินควร เพราะเขายังไม่ได้หยิบอะไรไปสักอย่าง องค์ประกอบแห่งอกุศลนั้นเขาก็ยังไม่ครบ และยังไม่มีการขโมยสิ่งใดเลย แต่เขาก็ได้รับโทษหนักถึงเพียงนั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า กรรมหนักที่ตนเคยทำไว้ในอดีตมีโอกาสนำผล โดยอาศัยการกระทำเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นช่องทางนั่นเอง อีกอย่างหนึ่งเมื่อเจ้าของกรรมตายไปเกิดในทุคติภูมิความชั่วต่าง ๆ ก็ยังส่งผลให้เขาได้รับทุกข์เวทนาอันแสนสาหัสในภพนั้นเป็นเวลายาวนาน

คนที่ประกอบกรรมชั่วอันหนัก เมื่อตายไป ชนกรรมย่อมทำหน้าที่ชักนำให้เขามาปฏิสนธิในครรภ์มารดา หลังจากนั้นอุปัตถัมภกรรมฝ่ายอกุศลก็เข้าทำหน้าที่ตั้งแต่เริ่มแรกที่ทารกนั้นเกิดมา ในอดีตที่ผ่านมามารดาบิดาเคยมีทรัพย์มาก ทรัพย์นั้นก็ค่อย ๆ หมดไป

จะค้าขายทางเรือ เรือก็ล่ม จะไปค้าขายทางบก ก็ถูกโจรปล้นหรือประสบอุบัติเหตุบนถนน พวกข้าทาสบริวารแต่ก่อนมีความจงรักภักดี แต่มาบัดนี้กลับทรยศหักหลังให้ต้องเสียทรัพย์สินเงินทอง หรือให้ได้รับบาดเจ็บ ตั้งแต่เด็กคนนี้เกิดมาก็มีแต่คนพากันเกลียดชัง เป็นต้น

อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลนี้ ทำหน้าที่ให้ผลกรรมแก่เจ้าของกรรมทุกคน ดลบันดาลให้ผู้นั้นต้องมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เมื่อเขาเจริญวัยขึ้นมา มีชีวิตที่มีแต่ความทุกข์ มีเวรภัยอยู่ไม่ขาด บางครั้งก็ดูเหมือนว่าจะพ้นจากทุกขเวทนาอันแสนสาหัสอยู่แล้ว แต่ก็เหมือนกับมีเคราะห์กรรมมาซ้ำเติมเพิ่มขึ้นมาอีก ทำให้ได้รับทุกขเวทนายิ่งกว่าเดิมไปอีกจนกว่าจะหมดกรรม ในกรณีของบุคคลผู้ขยันทำมาหากิน ประกอบอาชีพสุจริต แต่ชีวิตก็ยังมีคามผิหวางอยู่เนื่อง ๆ ถ้าพิจารณาตามหลักของอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลนี้ ก็จะเข้าใจเรื่องการให้ผลของกรรม ได้ดียิ่งขึ้น

6.2 อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ กรรมสนับสนุนหรือส่งเสริมฝ่ายดี กรรมนี้มีหน้าที่ส่งเสริมหรืออุ้มชูสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับความสุขที่เหมาะสมแก่กรรมของตน เช่น ผู้ทำความดีเพียงเล็กน้อย แต่กลับได้รับผลตอบแทนอย่างมากมาย ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เจริญขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนบางคนทำความดีเพียงเล็กน้อยหรือยิ่งกว่าผู้หนึ่ง ก็ยังไม่ได้รับผลตอบแทนมากมายถึงเพียงนั้น หรืออาจจะมีคนคิดว่า ความดีที่บุคคลนั้นทำไว้เพียงเล็กน้อย ไม่สมควรแก่ผลแห่งกรรมที่เขาได้รับเลย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ผลตอบแทนที่น่าปรารถนาอันมากมายเหล่านั้น เกิดขึ้นจากกรรมดีที่เขาได้เคยทำไว้ในอดีตกาลซึ่งยังรอให้ผลของมันอยู่ เมื่อมีกรรมดีเพียงเล็กน้อยที่ทำในปัจจุบันเป็นสื่อ จึงกลายเป็นตัวเสริมให้กรรมดีในอดีตที่เขาได้เคยทำไว้ มีโอกาสแสดงผลกรรมของตนเองได้มากขึ้น (มูลนิธิปราณี สำเร็จราชย์ 2528 : 48-49) เหมือนกับเชื้อหรือชนวนของไฟ แม้เป็นเพียงวัตถุชิ้นเล็ก ๆ แต่ก็สามารถลุกลามเป็นเปลวไฟอันยิ่งใหญ่ได้

อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายกุศลนี้ มีหน้าที่ส่งเสริมความสุขความเจริญที่มีอยู่แล้ว ให้มียิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก อีกอย่างหนึ่ง บางครั้งเมื่อมีเหตุการณ์อันน่าจะถึงความวิบัติ จิบหาย บาดเจ็บหรือควรถึงแก่ชีวิตเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายกุศลก็เข้ามาทำหน้าที่รักษาไว้ไม่ให้ต้องประสบกับความวิบัติ หรืออันตรายเหล่านั้นได้ ป้องกันผู้ทำกรรมดีให้พ้นจากความทุกข์หรือพ้นจากอันตรายที่ร้ายแรงได้

7. อุปปีฬกกรรม หมายถึง กรรมที่มีหน้าที่บีบคั้น บั่นทอน หรือเบียดบังการให้ผลของกรรมเดิมต้องเปลี่ยนไป คือ เบียดเบียนกรรมนั้น ๆ ไม่ให้ผลอย่างเต็มที่ คอยบีบคั้นตัดทอนความสุขหรือความทุกข์ของคนให้ค่อย ๆ เสื่อมลงไป มีสุขก็มีได้ไม่นาน มีทุกข์ก็มีได้ไม่นาน เช่นกัน (วิสุทธิ. 3/224)

อุปปีพกรรมนี้ เป็นกรรมฝ่ายตรงกันข้ามกับชนกกรรม ทำหน้าที่ตัดรอนผลของชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมให้ลดลง เป็นตัวคอยขัดขวางอยู่ตลอดเวลา จะอยู่ดีมีความสุขก็มีความสุขไม่ได้เต็มที่ จะชั่วชั่วทรพีก็มีไปไม่ได้นาน จะดีก็ดีไม่เต็มที่ จะชั่วก็ชั่วไม่เต็มที่เหมือนกัน ท่านเปรียบกรรมข้อนี้เหมือนกับพืชพันธุ์ธัญญาหารที่กำลังงอกขึ้นมา ถ้ามีใครมาทำลายด้วยท่อนไม้หรืออาวุธต่าง ๆ หรือลงมือตัดทิ้งเสีย พืชพันธุ์เหล่านั้นก็จะไม่เจริญเติบโตงอกงามอีกต่อไป มีแต่จะรอวันตายข้างหน้า (มโนรทปุรณี อ.อ. 2/34/123) อุปปีพกรรมนี้มี 2 อย่าง คือ

7.1 อุปปีพกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมเบียดเบียนฝ่ายไม่ดี จะคอยขัดขวางผลของกรรมที่อยู่ตลอดเวลา มีหน้าที่เข้าไปเบียดเบียนทำร้ายกุศลกรรมให้มีสภาพตรงข้ามกับตน ในขณะที่คุณความดีต่าง ๆ กำลังให้ผลที่เป็นความสุข ความเจริญแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมอยู่ ถ้าหากว่าอุปปีพกรรมฝ่ายอกุศลมีโอกาสนั้น มันจะตรงเข้าไปเบียดเบียน ทำร้ายผลของกุศลกรรมทันที คอยบั่นทอนชีวิตของคนนั้นที่กำลังก้าวหน้าให้อับเฉาลง ลดความก้าวหน้าลงเรื่อย ๆ

การให้ผลกรรมในลักษณะนี้ก็เนื่องมาจากว่า อกุศลกรรมที่เขาเคยทำไว้ในปางก่อนกำลังให้ผลแก่เจ้าของกรรม ทำให้คนที่มีความสุขหรือมีเงินทองต้องประสบกับความทุกข์ยากได้รับความเดือดร้อนไปเรื่อย ๆ ที่เคยมั่งมีก็จะค่อย ๆ จนลง หรือคนที่ยากจนอยู่เลยแล้วก็ยากจนหนักเข้าไปอีก (พระราชนิพนธ์สุทธานิพนธ์ 2519 : 89)

7.2 อุปปีพกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมเบียดเบียนฝ่ายดี มีหน้าที่เข้าไปบั่นทอนหรือทำร้ายอกุศลกรรมอันมีสภาพตรงข้ามกับตน คือ ในขณะที่ความชั่วกำลังให้ผลเป็นความทุกข์ ความทรมานแก่เจ้าของกรรมอยู่ ถ้าหากว่าอุปปีพกรรมฝ่ายกุศลนี้มีโอกาสให้ผลกรรมมันก็จะตรงดิ่งเข้าไปเบียดเบียน ทำร้ายความชั่วนั้นทันทีเช่นเดียวกัน มีผลทำให้เจ้าของกรรมที่กำลังประสบกับความทุกข์หรือภัยพิบัติอยู่ กลับได้ความสุขความโชคดี อุดมสมบูรณ์ไปด้วยโภคทรัพย์ ลาภ ยศ บริวาร มีหน้าที่การงานหรือตำแหน่งที่ใหญ่โตขึ้น ที่เคยยากจนก็ทำท่าจะเป็นคนที่ร่ำรวยขึ้นเรื่อย ๆ หรือที่ร่ำรวยอยู่แล้วก็การก็ค่อย ๆ เจริญยิ่งขึ้นไปอีก จะกลายเป็นมหาเศรษฐีในเวลาไม่นาน เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกรรมดีในอดีตเป็นปัจจัยให้เจ้าของกรรมได้รับผลตามข้อนี้

ดังนั้น อุปปีพกรรมนี้ จึงถือว่าเป็นกรรมที่ส่งผลตรงกันข้ามกับกรรมเดิมหรือกรรมเก่าที่กำลังให้ผลอยู่ ถ้าชีวิตกำลังเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างดี กรรมนี้ก็จะคอยทำให้บุคคลนั้นต้องขาดทุนหรือเสื่อมลงเรื่อย ๆ หรือถ้าชีวิตที่กำลังขัดสนยากจน กรรมนี้จะคอยทำให้ชีวิตค่อย ๆ ดีขึ้น หรือดีวันดีคืน เรียกได้ว่า เป็นฝ่ายค้านตลอดเวลา ถ้าชั่วก็ค้านให้มันดีขึ้น ถ้าดีอยู่ก็ค้านให้ค่อย ๆ เลวลง การให้ผลของกรรมข้อนี้จึงมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป เปรียบเหมือนกับหยดน้ำที่ไหลลงตุ่ม ก็สามารถทำให้ตุ่มเต็มได้เช่นเดียวกัน

8. อุปมาตกรรม หมายถึง กรรมัตตรอนหรือกรรมพิฆาต ทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากรรมอื่น ๆ และวิบากของกรรมอื่นให้ขาดลงอย่างเฉียบพลันทันที เป็นกรรมที่พลิกสถานการณ์จากหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว เช่น คนที่มีชนกกรรมแต่งไว้อย่างดีเลิศ มีชีวิตที่มั่นคงร่ำรวย เป็นอยู่อย่างสบาย เมื่ออุปมาตกรรมในอดีตตามให้ผลทันแล้ว ย่อมพลิกชีวิตของบุคคลนั้นให้ล้มละลาย กลายเป็นขอทานหรือตายไปทันที หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้มาก แต่กลับได้กลายเป็นเศรษฐีร่ำรวยมหาศาลไปทันทีก็มี

อุปมาตกรรมนี้ เป็นฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภกกรรม เมื่อทำหน้าที่ให้ผลของมันย่อมัตตรอนผลของชนกกรรมและอุปถัมภกกรรมให้ขาดลงทันที แล้วตนเองก็เข้าไปให้ผลแทนที่อย่างฉับไว อุปมาตกรรมนี้มีลักษณะคล้ายกับอุปปีฬกรรม แต่ให้ผลที่รุนแรงกว่า รวดเร็วกว่าอุปปีฬกรรม

อุปปีฬกรรม เมื่อจะให้ผลก็จะค่อยเป็นค่อยไป เป็นไปอย่างช้า ๆ ไม่รวดเร็วฉับพลัน บิบบันให้ค่อย ๆ เสื่อมลง หรือค่อย ๆ เจริญขึ้น แต่ในกรณีของอุปมาตกรรมนี้ เมื่อให้ผลจะเป็นไปแบบฉับพลันทันที คือจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่น คนถูกรางวัลเป็นมหาเศรษฐีในขณะนั้นเอง หรือที่เป็นคนรวยอยู่แล้ว กลับต้องได้รับภัยพิบัติต่าง ๆ จนกลายเป็นยากจนหรือตายไปทันที

อุปมาตกรรม มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อุปัจเจกกรรม” หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่เข้าไปตัดขาด หรือประหารกรรมและวิบากของกรรมอื่น ให้มีสภาพที่ตรงข้ามกับตนทันที ในเวลาที่เกิดกรรมดีให้ผลอยู่ กรรมชั่วอย่างหนึ่งจะเข้ามาตัดทอนกรรมดีนั้นให้ตกไป หรือในเวลาที่เกิดกรรมชั่วให้ผลอยู่ ก็จะมีกรรมดีอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมาตัดทอนกรรมชั่วนั้นให้เสื่อมลงไป (มโนรปุรณิ อ. 2/34/125) กรรมนี้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

8.1 อุปมาตกรรมฝ่ายอกุศล ถือว่าเป็นกรรมัตตรอนฝ่ายชั่ว เมื่อกรรมนี้มีโอกาสเหมาะตามมาทันเจ้าของกรรมแล้ว ย่อมทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากุศลกรรม คุณงามความดีทั้งหลาย หรือความสุขความเจริญของบุคคลให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาดไม่ให้เหลือเลย ให้ผลแบบทันทีทันใดไม่เนิ่นช้าเหมือนกับอุปปีฬกรรม เช่น คนที่ผลกรรมดีให้ผลอยู่ ชีวิตมีความสุขสบาย มีทรัพย์สินสมบัติ บริวาร ลาภ ยศ เฟื่องฟู เป็นที่นับถือของคนทั่วไป เมื่ออุปมาตกรรมฝ่ายอกุศลตามมาทันแล้ว ก็ทำให้ผู้นั้นต้องล่มจมพบกับความพินาศไปทันที นี่ถือว่าอุปมาตกรรมฝ่ายอกุศลเข้าไปตัดวิบากของกุศลกรรม

8.2 อุปมาตกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมัตตรอนฝ่ายดี กรรมนี้เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสมหรือ ตามมาทันเจ้าของกรรมแล้วก็ทำหน้าที่เข้าไปฆ่าวิบากของอกุศลกรรมให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาด ทำให้ความทุกข์ทรมานหรือภัยพิบัติของผู้นั้นต้องพ่ายแพ้ในขณะนั้นทันที เช่น คน

ที่เป็นยาก ยากจนขัดสนมาตลอด แต่กลับประสบกับความโชคดีอย่างใหญ่หลวง กลายเป็นคนที่ร่ำรวยขึ้นมาทันใด

ในกรณีที่คนทำกรรมชั่วมาตลอด เมื่อตายไปได้ไปเกิดในสวรรค์ หรือได้บรรลุนิยามรรคอรินผล สำเร็จเป็นพระอรินบุคคลในพระพุทธศาสนาที่มีมาก บางคนอาจจะพิจารณาว่าความดีที่บุคคลนั้นได้รับ ไม่เหมาะสมกับกรรมชั่วของเขา กลับได้ดียิ่งกว่าคนทำดีเป็นหลายเท่า ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า กรรมดีจำนวนมากที่เขาเคยทำไว้ในอดีตมีโอกาตามาทัน และให้ผลของมันเอง หักล้างกรรมชั่วทุกอย่างให้หมดไป (พระราชนิพนธ์ 2519 : 158)

9. **ครุกรรม** หมายถึง กรรมหนัก กรรมให้ผลรุนแรง กรรมนี้เป็นกรรมที่หนักกว่ากรรมอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็มีโอกาสให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ เช่นเดียวกัน ถ้าไม่มีกรรมอื่นมาขัดขวาง เป็นกรรมที่มีโทษมากหรือมีคุณมาก จึงทำหน้าที่ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ กรรมนี้ท่านเปรียบเหมือนกับว่า ก่อนกรวดหรือก่อนเหล็กมีขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่คนโยนลงไป ในแม่น้ำย่อมจมลงอย่างเดียวไม่สามารถจะลอยขึ้นมาเหนือน้ำได้อีกเลย (มโนรปุณณิ อ. 2/34/118) ครุกรรมมีอยู่ 2 อย่างคือ

9.1 **ครุกรรมฝ่ายอกุศล** เป็นกรรมหนักฝ่ายชั่วที่หนักกว่ากรรมอื่น ๆ เช่น อนันตริยกรรม 5 เป็นต้น (มโนรปุณณิ อ. 2/34/118) กรรมนี้สามารถจะให้ผลกรรมแก่เจ้าของกรรมในชาติที่ 2 คือชาติหน้า กรรมอื่น ๆ ไม่มีอำนาจมาขวางกั้นการให้ผลกรรมของกรรมชนิดนี้ได้ นอกจากจะเป็นครุกรรมด้วยตนเอง ครุกรรมใดมีความสำคัญกว่า มีกำลังแรงกว่า ครุกรรมนั้นย่อมทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเพื่อเป็นตัวให้ผลก่อน ครุกรรมใดมีกำลังน้อยกว่าอ่อนกว่าก็จะให้ผลกรรมหลังจากนั้น คนผู้ทำบาปกรรมหนัก เมื่อตายไปครุกรรมฝ่ายอกุศลจะนำไปเกิดในอบายภูมิทั้ง 4 ทนที่ ครุกรรมฝ่ายอกุศลที่เป็นกรรมหนัก ได้แก่

9.1.1 **นิยตมิจจาทิฏฐิกรรม** คือ การมีความเห็นผิดอันดังลงไป เช่น คนที่มีความเห็นว่า บาปบุญคุณโทษไม่มีจริง พ่อแม่ไม่มีบุญคุณต่อลูกจริง เป็นต้น

9.1.1 **อนันตริยกรรม** คือ กรรมอันเป็นบาปหนัก จะให้ผลในชาติต่อไป มีอยู่ 5 ประการ คือฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ และทำพระสงฆ์ให้แตกจากกัน อนันตริยกรรมทั้ง 5 ประการนี้ มีโทษหนักและมีลำดับการให้ผลก่อนและหลัง ดังต่อไปนี้ คือ

- สังฆเภทอนันตริยกรรม
- โลหิตุปบาทอนันตริยกรรม
- อรหันตฆาตอนันตริยกรรม
- มาตุฆาตอนันตริยกรรม

– ปิตุฆาตอนันตริยกรรม

ถ้ามีคนผู้มีใจหยาบช้าโหดร้าย ทำอนันตริยกรรมครบทั้ง 5 ประการ เมื่อเขาตายจากโลกนี้ไปแล้ว สังฆเภทอนันตริยกรรม ถือว่าเป็นกรรมที่หนักที่สุดกว่าอนันตริยกรรมข้ออื่น ๆ จะทำหน้าที่เป็นพนักงานตักแต่งปฏิสนธิให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ชักนำผู้ทำบาปกรรมนี้ไปบังเกิดเป็นสัตว์นรก เสวยทุกข์เวทนาอันแสนสาหัส โดยไม่มีเวลาว่างเลย (พระราชวิสุทธิโสภณ 2519 : 227)

9.2 ครุกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมหนักฝ่ายดี ส่งผลให้ผู้ประกอบกรรมนี้ไปบังเกิดในสุคติภูมิในชาติต่อไปอย่างแน่นนอนไม่มีข้อยกเว้น ครุกรรมฝ่ายกุศลนี้ได้แก่ มหัคคตกรรม คือ สมบัติ 9 ประการ เป็นกรรมหนักฝ่ายดี ทำหน้าที่ให้ผลกรรมก่อนกรรมดีอื่น ๆ (วิสุทธิ3/224) กรรมหนักฝ่ายดีทั้ง 9 ประการนี้คือ

9.2.1 รูปฌานกุศล 5 ประการ คือ

9.2.1.1 ปฐมฌานกุศล

9.2.1.2 ทุตติยฌานกุศล

9.2.1.3 ตติยฌานกุศล

9.2.1.4 จตุตถฌานกุศล

9.2.1.5 ปัญจฌานกุศล

9.2.2 อรูปฌานกุศล 4 ประการ คือ

9.2.2.1 อากาสานัญจายตนฌาน 9.2.2.2 วิญญานัญจายตนฌาน

9.2.2.3 อากิญจัญญายตนฌาน 9.2.2.4 เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

มหัคคตกรรมทั้ง 9 ประการนี้ เรียกว่า ครุกรรมฝ่ายกุศล ผู้ที่จะเสวยความสุขในขั้นนี้ได้ ต้องปฏิบัติสมาธิภาวนาจนได้บรรลุนานชั้นต่าง ๆ สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อผู้นั้นตายไปฌานกุศลต่าง ๆ ที่ได้บรรลุนั้น ย่อมเข้ามาทำหน้าที่เป็นพนักงานตักแต่งกรรมเพื่อชักนำให้บุคคลนั้นไปเกิดเป็นพระพรหมผู้ประเสริฐอยู่ในเทวโลกชั้นต่าง ๆ ตามอำนาจฌานกุศลที่ตนได้บรรลุนั้น (พระราชวิสุทธิโสภณ 2519 : 236-237)

10. พหุกรรม หมายถึง กรรมที่ทำไว้มากหรือกรรมหนา คือหนาด้วยความดี มีศีลธรรม หรือหนาด้วยความชั่วเพราะขาดคุณธรรมประจำใจ (วิสุทธิ 3/224) กรรมนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อาจิณณกรรม” แปลว่า กรรมที่สั่งสมไว้บ่อย ๆ หรือทำมาจนเคยชิน แม้จะทำได้ครั้งเดียว แต่ก็ถึงกรรมนั้นบ่อย ๆ สั่งสมกรรมนั้นบ่อย ๆ กรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าทำอย่างสม่ำเสมอก็กลายเป็นกรรมที่หนักได้ เมื่อผู้นั้นตายไปแล้วไม่มีครุกรรมเลย พหุกรรมนี้จะให้ผลกรรมกรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับว่า นักมวยปล้ำ 2 คนบนเวที ใครมีกำลังมากกว่า คนนั้นก็สามารถทำให้อีกคนหนึ่งล้มคือพ่ายแพ้ไปได้ (มนโรธปุณณ อ.อ. 2/34/119) พหุกรรมมีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

10.1 พหุกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมหนาฝ่ายชั่ว มีผลด้านลบต่อผู้ทำ ผู้ทำทุจริตกรรมไว้มาก ถึงแม้จะเป็นกรรมไม่หนักแต่ก็พอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นกรรมชั่วที่หนาขึ้นมาได้ เหมือนหยดน้ำที่ไหลลงตุ่มที่ละหยดย่อมทำให้ตุ่มเต็มได้เช่นเดียวกัน ผู้ทำกรรมนี้เป็นประจำมักจะหวาดคิดถึงกรรมชั่วที่ตนเคยทำมา จนเป็นภาพนิมิตติดใจทำให้ตนเองต้องเดือดร้อน โทมัสไม่ว่าจบสิ้น

10.2 พหุกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมหนาฝ่ายดี มีผลเป็นบวกแก่เจ้าของกรรม ทำให้รู้สึกยินดีเมื่อนึกถึงกรรมที่ตนเคยทำมา กรรมดีประเภทนี้คือ ทำดี พูดดี คิดดี เป็นประจำ เมื่อกรรมนี้ได้อาสเวนปัจจัยเป็นเวลานาน ก็มีผลทำให้เจ้าของกรรมมีความสุขตลอดเวลาเช่นกัน

การให้ผลของพหุกรรมนี้ จะดำเนินไปตามแรงของกรรมดีหรือกรรมชั่ว คือ ถ้าหากกรรมชั่วมีกำลังมากกว่า พหุกรรมที่เป็นกรรมดีมีกำลังน้อยกว่า พหุกรรมที่เป็นกรรมชั่วจะทำหน้าที่ชักนำให้คนนั้นไปเกิดในอบายภูมิ แต่ถ้าหากว่าพหุกรรมฝ่ายดีมีกำลังมากกว่า พหุกรรมฝ่ายชั่ว กรรมฝ่ายดีจะทำหน้าที่ชักนำบุคคลนั้นไปเกิดในสุคติภูมิ ซึ่งเป็นภพภูมิที่มีแต่ความสุขแทน (พระราชวิสุทธิโสภณ 2519 : 314-315)

11. อาสันนกรรม หมายถึง กรรมที่ทำเมื่อคนจวนจะตาย หรือกรรมที่นึกได้ในเวลาที่จวนจะตาย (มนโรธปุรณี อ. อ. 2/34/121) กรรมข้อนี้จะให้ผลของมันเองถ้าไม่มีกรรมหรือพหุกรรม กรรมที่คนทำตอนใกล้จะตายหรือนึกได้ตอนใกล้ตายนี้ จะให้ผลก่อนเพราะอยู่ใกล้ปากทาง จิตไปนึกห่วงอารมณ์นั้นไว้แน่นทั้งที่เป็นฝ่ายดีและชั่ว อาสันนกรรมนี้เป็นกรรมที่ใกล้กับจิตจิดและปฏิสนธิจิต ถึงแม้มีกำลังน้อยก็ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ได้

ท่านเปรียบเหมือนกับรถที่ติดไฟแดง เมื่อไฟเขียวเปิดแล้ว รถที่อยู่ข้างหน้าถึงแม้จะมีกำลังน้อยก็ย่อมออกไปได้ก่อน พอผ่านไประยะหนึ่งรถที่มีกำลังดีกว่า ย่อมแซงหน้าขึ้นไปได้ ผลของอาสันนกรรมนี้ให้ผลก่อนก็จริงแต่ให้ผลในระยะสั้น เมื่อสิ้นแรงอาสันนกรรมแล้ว ก็เป็นโอกาสของอาจิณณกรรมหรือพหุกรรม คือ กรรมที่ตนเคยทำไว้จนเคยชิน เคยทำไว้จนเป็นนิสัย จะให้ผลต่อไป (วคิน อินทสระ 2536 : 10)

การให้ผลของกรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับว่า โคที่อยู่ในคอก เมื่อนายโคบาลเปิดประตูคอกออกแล้ว โคตัวใดอยู่ใกล้ปากคอก ถึงแม้จะเป็นโคแก่มีกำลังน้อย แต่ก็สามารถออกจากคอกได้ก่อนโคตัวอื่น ๆ ฉะนั้น อาสันนกรรมนี้ก็ให้ผลเช่นเดียวกัน ฉะนั้น (มนโรธปุรณี อ. อ. 2/34/121) อาสันนกรรมนี้มี 2 ฝ่าย คือ

11.1 อาสันนกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมจวนเจียนฝ่ายชั่ว คนที่กำลังจะตายก็ยังประกอบความชั่วอยู่ เช่น อาจจะถูกความโกรธครอบงำ ผูกความแค้นไว้กับคนอื่น หรือฆ่าสัตว์ทำทุจริตกรรมอื่น ๆ เป็นต้น ในขณะที่เขากำลังเพเลิดเพลินอยู่กับกรรมชั่วนั้น ก็ต้องมีอันถูกยิงตาย

หรือตายด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง อาสังกรรมฝ่ายชั่วนี้มีอำนาจส่งให้ผู้นั้นไปเกิดในอบายภูมิทันที

11.2 อาสังกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมจวนเจียนฝ่ายดี เช่น การถวายทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น คนที่ทำกุศลกรรมบางอย่างมาเป็นเวลานาน เขาไม่สนใจที่จะนึกถึงกรรมนั้นอีก หรืออาจจะลืมไปก็มี แต่ในขณะที่ใกล้จะตายเขานึกถึงความดีนั้นขึ้นมาได้ ทำให้จิตใจเบิกบาน กุศลจิตเกิดขึ้น มองเห็นคุณความดีที่ตนได้เคยทำไว้ เมื่อเขาตายไปในขณะนั้น อาสังกรรมฝ่ายกุศลย่อมทำหน้าที่ชักนำให้เขาไปเกิดในโลกสวรรค์ได้ (พระราชวิสุทธิโสภณ 2519 : 266) ดังนั้น จึงมักมีประเพณีทำบุญให้คนเจ็บหนัก เช่น มารดาบิดา กำลังป่วยหนัก ลูกหลานจึงไปนิมนต์พระสงฆ์มาให้ศีลบ้าง ถวายสังฆทานบ้าง ฟังเทศน์บ้าง ก็เพื่อให้ผู้ป่วยได้สร้างอาสังกรรมฝ่ายกุศลนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การให้ผลของอาสังกรรมทั้ง 2 ฝ่ายนี้ บางครั้งก็ดูเหมือนให้ผลตรงกันข้ามกับสภาพกรรมเดิมที่เจ้าของกรรมได้เคยทำไว้ เพราะว่าบางคนไม่ได้เคยทำความดีไว้เลยในเวลาใกล้ตายคิดถึงผลกรรมชั่วที่ตนจะได้รับ จึงรีบทำความดีต่าง ๆ ไว้ ในขณะที่ความดีนั้นเอง มีเหตุที่ทำให้ตนเองต้องเสียชีวิต กรรมดีที่เขาทำในขณะนั้น ก็จะชักนำให้เขาไปเกิดในสุคติภพได้ในทำนองเดียวกัน คนที่ทำความดีมาตลอดมีกรรมชั่วเป็นบางครั้ง ในเวลาใกล้ตายเกิดความคิดชั่ววูบไปทำกรรมชั่วเล็กน้อยบางอย่างเข้า และเสียชีวิตในขณะที่ทำความชั่วนั้น กรรมนั้นจะชักนำให้เขาไปเกิดในทุคติได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การให้ผลกรรมทั้ง 2 ฝ่ายนี้จะให้ผลไม่ได้นาน เจ้าของกรรมก็เสวยผลของอาสังกรรมไม่นานเหมือนกัน เมื่อสิ้นกรรมนี้แล้ว ก็เป็นที่หน้าที่ของอาจิณณกรรมจะให้ผลต่อไป

12. กตัตตากรรม หมายถึง กรรมสักว่าทำ หรือกรรมที่ทำโดยไม่มีความตั้งใจที่จะทำอย่างนั้นจริง ๆ หรือกรรมที่กระทำโดยความประมาทซึ่งผู้ทำไม่ได้คิดว่า จะเกิดผลร้ายแรงจนถึงแก่ชีวิต ไม่ได้มีความจงใจอย่างเต็มที่คล้ายกับว่าไม่ได้เต็มใจทำ กรรมนี้จึงมีกำลังอ่อน มีกำลังน้อยกว่ากรรมอื่น ๆ ทั้งหมด น้อยจนกระทั่งว่าผู้ทำกรรมไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นบุญหรือเป็นบาป ไม่ได้สนใจเป็นพิเศษอะไรเลย เพียงแต่สักว่าทำเท่านั้น แต่กรรมนี้ก็มีผลเหมือนกับกรรมอื่น ๆ แก่เจ้าของกรรม คือ ถ้าไม่มีกรรม อาสังกรรม หรืออาจิณณกรรม อย่างใดอย่างหนึ่งมาขัดขวางไว้กรรมนี้จึงจะมีโอกาสให้ผลและนำไปสู่ปฏิสนธิคือการเกิดใหม่ (วิสุทธิ. 3/224) ซึ่งกำหนดแน่นอนไม่ได้ว่าจะเป็นช่วงเวลาใด แต่ให้ผลแน่นอนไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่ง

กรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับลูกศรที่คนบ้ายิงไป หรือท่อนไม้ที่คนบ้ำขว้างไป ไม่มีเป้าหมายแน่นอนว่า ลูกศรหรือท่อนไม้นั้นจะไปตก ณ ที่ใด เพราะเขายังหรือขว้างไปตามประสาคนบ้ำ ไม่มีเป้าหมายแน่นอน กำหนดไม่ได้ว่าจะไปตกในสถานที่แห่งใดในพื้นที่ปฐพีนี้ แต่สิ่งที่

กำหนดได้ชัดเจนก็คือ ลูกศรหรือท่อนไม้นั้นจะต้องตกลงบนพื้นแน่นอน (มโนรปฐพี อัง.อ. 2/34 /122) กตัตตากรรมมี 2 อย่าง คือ

12.1 กตัตตากรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมสักว่าทำฝ่ายไม่ดี เช่น เห็นเพื่อนไปทำความชั่วก็ไปทำกับเขาบ้าง แต่อยู่ข้างหลังเพื่อน หรือเป็นเพียงตัวประกอบ ไม่ได้ตั้งใจที่จะไปก่อกรรมทำบาปอย่างจริงจัง แต่ก็ถือว่าเป็นบาปที่มีผลต่อผู้ทำเช่นเดียวกับกรรมอื่น ๆ ถึงแม้จะเป็นเพียงกรรมสักแต่ว่าทำก็ตาม มีผลทำให้คนไปเกิดในสุคติภูมิได้

12.2 กตัตตากรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมสักแต่ว่าทำฝ่ายดี สักแต่ว่าทำเท่านั้นเอง เช่น เห็นคนอื่นรับศีล ก็รับไปอย่างนั้นไม่ได้ตั้งใจจะรับศีลอย่างแท้จริง ทำไปพอเป็นพิธีเท่านั้น หรือเห็นคนอื่นกราบพระ ก็ทำไปอย่างนั้นกับเขาเหมือนกัน แต่ไม่ได้นอบน้อมด้วยใจจริง เพียงทำไปตามหน้าที่เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กรรมดีที่สักแต่ว่าทำนี้มีผลต่อคนเหมือนกับกรรมอื่น ๆ แต่มีผลน้อย ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิได้ถ้าไม่มีกรรมอื่นขัดขวาง

สรุปได้ว่า กรรมตามพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นองค์ประกอบทุกครั้งที่ทำกรรม กรรมนี้เกิดขึ้นได้ 3 ทาง คือ กายกรรม กรรมเกิดขึ้นทางกาย วาจากรรม กรรมเกิดขึ้นทางวาจา มโนกรรม กรรมเกิดขึ้นทางใจ กรรมแต่ละประเภทได้แบ่งไว้อย่างละเอียดและชัดเจน คำว่า “กรรม” เพียงคำเดียว ยังไม่จัดว่าเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว มีความหมายเป็นกลาง ๆ แต่ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม หมายถึง การทำความดีที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 ทางกายทวาร เช่น การไม่เบียดเบียนทรมานและไม่ฆ่าสัตว์ แต่ให้คนไข้เมตตา คือ ความรักแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายแทน ให้ความสำคัญแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นประหนึ่งว่าให้ความสำคัญแก่ชีวิตของตนเอง เป็นต้น ถ้าเป็นกรรมชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม หมายถึง การทำความไม่ดี การปฏิบัติตนผิดหลักธรรมของศาสนา กรรมชั่วนี้เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 เช่นเดียวกัน ทางกายทวาร เช่น ผู้มีจิตปราศจากเมตตา เป็นผู้มีความโหดเหี้ยม ฆ่าหรือทำร้ายสัตว์โดยปราศจากเหตุผล ไร้ความกรุณาปรานี รวมทั้งกักขังหน่วงเหนี่ยวให้บรรดาสัตว์ทั้งหลายปราศจากอิสรภาพ เป็นต้น พระพุทธศาสนายอมรับว่า การที่คนสามารถทำกรรมต่าง ๆ ได้เพราะมีสาเหตุที่เป็นปัจจัยให้ต้องทำกรรม สาเหตุที่ก่อให้เกิดการทำกรรมชั่วเรียกว่า “อกุศลมูล” ส่วนสาเหตุที่ก่อให้เกิดการทำกรรมดีเรียกว่า “กุศลมูล” กรรมทุกอย่างที่คนทำไปแล้ว มีผลต่อผู้ทำทั้งสิ้นทั้งฝ่ายที่เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว เมื่อคนทำกรรมอย่างใด เขาย่อมได้รับผลอย่างนั้นตอบแทน กรรมและผลของกรรมมีความอิสระ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกหรือพระผู้เป็นเจ้าแต่อย่างใดแต่ดำเนินไปตามเหตุและผลของมันเอง ส่วนการกระทำที่ไม่จัดเป็นกรรม ได้แก่ การกระทำของพระอรหันต์ เพราะว่าท่านละกิเลสได้ทั้งหมดจึงอยู่เหนือกรรมดีกรรมชั่วทั้งปวง การกระทำของท่านจึงเป็นเพียงกิริยา ไม่มีผลหรือวิบากทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป

6. เกณฑ์การวินิจฉัยกรรม

กรรมหรือการกระทำตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนามีหลายประเภท หลายระดับแต่ละประเภทที่กล่าวมานั้นเกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคลทั้งสิ้น มีตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับกลางจนถึงระดับสูงสุด เข้าสู่ความเป็นอิสระภาพอยู่เหนือความดีความชั่วทั้งปวง วิธีชีวิตของคนในสังคมนี้ไม่พ้นเรื่องกรรม ถ้าไม่เกี่ยวข้องกับกายกรรม ก็จะต้องเกี่ยวข้องกับวจีกรรมหรือมโนกรรม จะหมุนเวียนอยู่ในลักษณะนี้ตลอดเวลา จะต่างกันก็ตรงที่ว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วเท่านั้นเอง

ตามหลักของพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า การกระทำที่ถือว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์ เพราะมีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นองค์ประกอบเสมอ ถ้าไม่มีเจตนาไม่ถือว่าเป็นกรรม เช่น ในกรณีคนที่เกิดอาการชักกระตุก ทั้งมือทั้งเท้าซัดส่ายไปมาถูกคนรอบข้างจนได้รับบาดเจ็บ ยังไม่ถือว่าเป็นกรรม เป็นแต่เพียงกิริยาอาการที่เกิดขึ้นมาเพราะอวัยวะ หรือระบบประสาททำงานบกพร่องเท่านั้นเอง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่กรรมว่าเป็นส่วนหนึ่งของบรรดาหลักธรรมทั้งหลายที่จะทำให้คนมีความเข้าใจเรื่องเหตุผลต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

เมื่อกรรมกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนที่ไม่มีความกลัวได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาเพื่อประกอบการวินิจฉัยว่า กรรมนั้นเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว มีผลเป็นความสุขหรือเป็นความทุกข์ มีผลเป็นความเดือดร้อนหรือมีความสงบเย็น เป็นต้น เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีหรือกรรมชั่วในพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับมูลเหตุของกรรมแต่ละอย่าง คือ กรรมใดที่คนทำไปด้วยกิเลสเพื่อสนองตัณหา คือ ความต้องการของตนเองจนผิดหลักธรรม ผิดกฎหมาย ทำให้จิตใจเศร้าหมองหรือเป็นทุกข์ กรรมนั้นเป็นกรรมชั่ว ส่วนกรรมใดที่บุคคลทำไปแล้วเพื่อขัดเกลาจิตใจ ทำความทุกข์ ความเศร้าหมองให้เบาบางลง กรรมนั้นเรียกว่ากรรมดี และเกณฑ์ที่พิจารณาเพื่อจะตัดสินว่า กรรมอย่างใดเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้ คือ

6.1 พิจารณาดำเนินด้วยมูลเหตุของการกระทำ

การวินิจฉัยกรรมตามข้อนี้ อาศัยมูลเหตุซึ่งมีเจตนาเป็นองค์ประกอบภายในที่สำคัญ สามารถที่จะบ่งชี้ได้ว่า กรรมที่คนทำไปแล้วเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว โดยมีหลักดังนี้

6.1.1 กรรม หรือการกระทำอย่างใดก็ตามที่ประกอบด้วยเจตนาอันเกิดขึ้นจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นจัดเป็นกรรมฝ่ายชั่ว

6.1.2 กรรม หรือการกระทำอย่างใดก็ตามที่ประกอบด้วยเจตนาอันเกิดขึ้นจากกุศลมูลคืออโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นจัดเป็นกรรมฝ่ายดี (พระเมธีธรรมาภรณ์ 2539 : 30)

เกณฑ์การวินิจฉัยกรรมเพื่อประกอบการตัดสินกรรมชั่วตามหลักของอกุศลมูล ถือว่าเป็นการพิจารณาที่ต้นเหตุของกรรมทั้งหลาย บุคคลทำกรรมชนิดใดก็สามารถตรวจสอบกรรมของ

ตนได้ว่า กรรมนั้นเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ถ้าเป็นกรรมชั้วก็ส่งผลให้ตนเองมีความทุกข์ใจ เศร้าหมองเป็นเบื้องต้น เป็นไปเพื่อความอยากได้ไม่อยากช่วยเหลือ เป็นไปเพื่อความคิดอาฆาตพยาบาทปราศจากเมตตา เป็นไปเพื่อความลุ่มหลงมัวเมาประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ นอกจากนั้นก็ทำให้คนอื่นได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน เสื่อมเกียรติเสียชื่อเสียง มีแต่ความคับแค้นใจเป็นต้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ ตีณิมานิ ภิกขเว นิตานานิ กมฺมานํ สมุทยาย กตมานิ ตีณิ โลโก นิตานํ
กมฺมานํ สมุทยาย โทโส นิตานํ กมฺมานํ สมุทยาย โมโห นิตานํ กมฺมานํ สมุทยาย...”
(อภ. ติก. 20/473/171)

ภิกษุทั้งหลาย ต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย มีอยู่ 3 ประการ คือ โลภะเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย โทสะเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย โมหะเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย

ส่วนเกณฑ์การวินิจฉัยกรรมเพื่อประกอบการตัดสินกรรมดี เบื้องต้นให้พิจารณาตามหลักของกุศลมูลซึ่งเป็นเหตุแห่งกรรมดีทั้งหลาย เมื่อทำกรรมนั้นไปแล้ว กรรมนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความเสียสละอย่างแท้จริง เป็นไปเพื่อสร้างความรักความเมตตาต่อกัน เป็นไปเพื่อเสริมสร้างปัญญาอันประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิ ส่งผลให้มีความสุข มีจิตใจผ่องใส ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ ตีณิมานิ ภิกขเว นิตานานิ กมฺมานํ สมุทยาย กตมานิ ตีณิ อโลโก นิตานํ
กมฺมานํ สมุทยาย อโทโส นิตานํ กมฺมานํ สมุทยาย อโมโห นิตานํ กมฺมานํ สมุทยาย...”
(อภ. ติก. 20/473/172)

ภิกษุทั้งหลาย ต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย มีอยู่ 3 ประการ คือ อโลภะเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย อโทสะเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย อโมหะเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของกรรมทั้งหลาย

6.2 พิจารณาที่ผลของกรรม

การวินิจฉัยกรรมด้วยการพิจารณาตามข้อนี้ จะมุ่งไปที่วิบากหรือผลของกรรมทั้งหลายที่เจ้าของกรรมได้รับเป็นหลัก ไม่ได้มุ่งไปที่เหตุปัจจัยภายนอกคือพระผู้เป็นเจ้าเหมือนศาสนาอื่นที่สามารถดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ ดำเนินไปตามที่พระองค์ประสงค์ แต่ให้พิจารณาด้วยเหตุผลที่เป็นเหตุปัจจัยภายในแทน กรรมใดที่บุคคลทำไปแล้วย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจภายหลัง กรรมนั้นเป็นกรรมชั่ว ดังข้อความที่กล่าวว่า

“ น ตัมมัม กตัม สาธู ยัม กตฺวา อนฺตปฺปติ
 ยสฺส อสฺสุมุโข โรหํ วิปากํ ปฏฺวิเสวติ...” (ส. ส. 15/281/81; ขุ. ธ. 25/15/23)
 กรรมใดที่บุคคลทำแล้ว ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง มีน้ำตานองหน้า ร้องไห้อยู่
 เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดีเลย

ส่วนกรรมใดที่บุคคลทำไปแล้ว ไม่เดือดร้อนใจภายหลัง แต่กลับมีความอึดใจ
 เบิกบานใจ สบายใจ นึกถึงครั้งใดใจก็เต็มไปด้วยความสุข กรรมนั้นจัดเป็นกรรมดี ดังข้อความที่
 กล่าวไว้ว่า

“ ตณฺญจ กมฺมัม กตัม สาธู ยัม กตฺวา นานฺตปฺปติ
 ยสฺส ปิตฺติโต สุมโน วิปากํ ปฏฺวิเสวติ...” (ส. ส. 15/281/81; ขุ. ธ. 25/15/23)
 กรรมใดที่บุคคลทำไปแล้ว ไม่ทำให้เดือดร้อนในภายหลัง มีจิตใจชุ่มชื่นเบิกบาน
 เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วดี

6.3 พิจารณาตามหลักของมโนกรรม

มโนกรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี โดยพิจารณาว่าการกระทำอย่างนั้น ตนเอง
 ตีตนองตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่ อีกอย่างหนึ่งให้พิจารณาว่ากรรมที่ตนทำลง
 ไปนั้น นักปราชญ์หรือบัณฑิตชนทั้งหลายยอมรับหรือไม่ ชื่นชม สรรเสริญ สนับสนุนหรือไม่
 (พระธรรมปิฎก 2538 : 179)

การพิจารณาเพื่อประกอบการวินิจฉัยกรรมที่บุคคลทำลงไปแล้วว่าเป็นกรรมดีหรือ
 กรรมชั่ว ให้พิจารณาตามหลักทั้ง 3 ประการนี้ โดยถือความรู้สึกภายในเป็นที่ตั้ง คือ กรรมอย่าง
 ใดที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นไปเพื่อทำให้จิตใจเศร้าโศก มัวหมองเกิด
 ความไม่สบายใจติดตลามาถือว่าเป็นกรรมชั่ว แต่ถ้าเป็นกรรมดีย่อมเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความสุข
 ความเบิกบานใจถือว่าเป็นกรรมดี

7. กรรมกับกฎธรรมชาติ

ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาเชื่อในหลักความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งที่มี
 ชีวิตและไม่มีชีวิตล้วนมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ดำเนินไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ ไม่มีสิ่งใด
 เป็นอิสระจากกันอย่างแท้จริง สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมีเหตุและผลของมันเอง ไม่ได้เกิดขึ้นมา
 อย่างลอย ๆ พระพุทธศาสนาเชื่อในกฎระเบียบ ความมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนของสรรพสิ่งทั้งหลาย
 ในธรรมชาติ เมื่อมีสาเหตุอย่างเดียวกันผลก็เป็นเช่นเดียวกัน สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีความแน่นอน
 ดายตัว มีความเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปเป็นอย่างนี้ตลอดเวลา เป็นธรรมชาติที่เกิดเองมีเอง

ไม่มีเทพเจ้าองค์ใดมาดลบันดาลให้เป็นไป เมื่อชาวนาปลูกข้าวเขาก็ได้ต้นข้าว ไม่ใช่เป็นดอกกุหลาบ มะละกอ พักทองหรือแตงโม เมื่อมีเหตุอย่างใดผลก็เป็นอย่างนั้น พระพุทธศาสนาเชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นเองมีเอง ดำเนินไปเช่นนั้นเอง (ตถตา) นี่คือกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง กรรมก็เช่นเดียวกัน กรรมชนิดหนึ่งย่อมให้ผลที่แน่นอนอย่างหนึ่ง ส่วนกรรมอีกชนิดหนึ่งหนึ่งก็ให้ผลที่แน่นอนอีกอย่างหนึ่ง นี่เป็นระเบียบตายตัว ชัดเจน แน่นนอน ไม่ปะปน เป็นต้น (สมภาร พรหมทา 2534 : 87) ในด้านของมนุษย์ก็เหมือนกัน มนุษย์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งก็คือกฎแห่งกรรมที่แต่ละคนได้ทำมานั่นเอง

ดังนั้น กรรมกับกฎของธรรมชาติจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน บุคคลทำกรรมอย่างใดย่อมได้รับผลอย่างนั้นเป็นสิ่งตอบแทน บางคนอาจจะมีความเห็นว่ากรรมไม่ให้ผลที่แน่นอนแต่อย่างใด เพราะว่าบางคนทำความดีมาตลอดชีวิตแต่ก็ไม่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ แต่ในทางกลับกันบางคนในชีวิตมีความดีน้อย คอยประกอบแต่อาชีพทุจริต แต่กลับได้รับความสุข มีคนเคารพนับถือเป็นอันมาก ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าอาจจะมองกรรมและวิบากของกรรมเป็นรูปธรรมมากเกินไป เกิดการคาดคะเนหรือหวังผลตอบแทนที่สามารถสัมผัสได้ เมื่อไม่ได้ดังที่หวังก็กลายเป็นปัจจัยให้ต้องเข้าใจผิดเรื่องกรรมไปก็มี

ในความเป็นจริง กรรมทุกอย่างมีผลต่อผู้ทำทั้งสิ้น กรรมบางอย่างให้ผลช้า บางอย่างก็ให้ผลเร็ว เหมือนกับการบ่มผลไม้หรือการปลูกพืชแต่ละชนิด แต่ละอย่างให้ผลเร็วหรือช้าแตกต่างกัน การให้ผลเร็วหรือช้าเป็นกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับกฎแห่งกรรม กฎแห่งธรรมชาตินั้นถือว่า กิริยาทุกชนิด (action) ย่อมก่อให้เกิดปฏิกิริยา (reaction) ที่พอเหมาะพอดีกันเสมอ ปฏิกิริยาหรือการตอบสนองอาจจะเกิดขึ้นทันทีก็ได้ เกิดขึ้นภายหลังเมื่อถึงโอกาสอันเหมาะสมก็ได้แล้วแต่ปัจจัยหรือสิ่งแวดล้อมอื่นเอื้ออำนวย เปรียบเหมือนกับคนที่ขโมยของเมื่อมีตำรวจอยู่ใกล้ในที่นั้น เขาก็ถูกจับทันที แต่ถ้าไม่มีตำรวจอยู่ในบริเวณนั้น เขาอาจจะถูกจับภายหลังก็ได้ หรือถ้าตำรวจจับไม่ได้เลยจนหมดอายุความ เขาก็พ้นโทษไปการกระทำความชั่วของผู้นั้นก็กลายเป็นโอสิกรรมไป (แสง จันทรงาม 2512 : 162-163)

เมื่อบุคคลทำกรรมทางกาย วาจา ใจแล้ว ย่อมก่อให้เกิดวิบากหรือผลของกรรมขึ้นมาทันที ถือว่าเป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากกรรมนั่นเอง การทำกรรมทุกชนิดเป็นการออกแรงเหมือนกับการออกกำลังกาย ผลที่ได้รับคือการมีแรงเพิ่มขึ้น และแรงนั้นเองช่วยหล่อเลี้ยงกระบวนการของชีวิตมนุษย์ ให้ดำเนินไปตามเหตุปัจจัยของมันจึงเรียกว่า “กฎของธรรมชาติ” ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “นิยาม” หมายถึง กำหนดกฎเกณฑ์อันแน่นอน ทำนองหรือแนวทางที่แน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบที่แน่นอน มีความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยทั้งหลาย

(ที่. อ. 2/34) ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนา พระอรรถกถาจารย์แสดงกฎของธรรมชาติหรือนิยามไว้ 5 อย่าง คือ

7.1 อุตุนิยาม คือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางฝ่ายวัตถุสิ่งของโดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น ลมฟ้าอากาศ ฤดูกาล ฝนตกฟ้าร้อง คนไอหรือจาม สิ่งทั้งหลายที่เน่าเปื่อยผุพัง เป็นต้น

7.2 พืชินิยามคือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์หรือที่เรียกกันว่า “พันธุ์กรรม” ของมนุษย์และพืช เช่น หลักความจริงที่ว่า ปลูกพืชเช่นใดก็ให้ผลเช่นนั้น

7.3 จิตตนิยาม คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต เมื่อกระทบกับอารมณ์ต่าง ๆ ก็จะมีการรับรู้เกิดขึ้น ผลของการกระทบกับอารมณ์ต่าง ๆ นี้อาจจะส่งผลให้จิตมีคุณภาพดีหรือไม่ดี หรือรู้สึกเฉย ๆ เป็นต้น

7.4 ธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มักเรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา หรือคนมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา เป็นต้น

7.5 กรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ การกระทำและการให้ผลของกรรม หรือความคิดปรุงแต่งที่จะทำสิ่งต่าง ๆ พร้อมทั้งผลสะท้อนที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น เช่น ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น (พระธรรมปิฎก 2538 : 152-153)

กฎแห่งกรรมหรือกรรมนิยามถือว่า เป็นกฎอย่างหนึ่งในบรรดากฎทั้งหลายเหล่านี้เมื่อพิจารณาในแง่ของมนุษย์ กรรมนิยามมีความสำคัญที่สุด เพราะว่าเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรงมนุษย์เป็นผู้เสกสรรปรุงแต่งกรรม และกรรมนี้เองเป็นเครื่องปรุงแต่งวิถีชีวิตหรือโชคชะตาของมนุษย์ให้ดำเนินไปตามเหตุปัจจัยของมันเอง

ถ้าแบ่งขอบเขตอำนาจในโลกตามที่คนปัจจุบันนิยม คือ แบ่งเป็นเขตแดนหรือวิสัยของธรรมชาติส่วนหนึ่ง เป็นเขตแดนหรือวิสัยของมนุษย์ส่วนหนึ่ง จะเห็นว่ากรรมนิยามเป็นเขตแดนของมนุษย์ ส่วนกฎหรือนิยามข้ออื่น ๆ ทั้งหมดเป็นเขตแดนของธรรมชาติ มนุษย์เกิดจากธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่มนุษย์ก็มีวิสัยพิเศษส่วนหนึ่งที่เป็นของตนเอง ได้สร้างสังคมและประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้น เป็นดุษฎีโลกหนึ่งต่างหากจากโลกของธรรมชาติ แต่ก็อยู่ในธรรมชาตินั่นเอง เมื่อกรรมนิยามเป็นส่วนหนึ่งของบุคคล จึงเป็นตัวบ่งบอกคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของบุคคลได้เป็นอย่างดี สารหรือตัวแท้ของกรรมนิยามก็คือ เจตนาหรือเจตน์จำนงซึ่งเป็นตัวปรุงแต่งตัวตนของบุคคล ปรุงแต่งบุคลิกภาพ และวิถีชีวิตหรือชะตากรรมของเขาด้วย (พระธรรมปิฎก 2538 : 155)

กรรมนิยามนี้ ครอบคลุมถึงโลกแห่งเจตน์จำนงและการปรุงแต่งสร้างสรรค์ทั้งหมดของมนุษย์ เป็นแก่นนำในการปรุงแต่งชีวิตของแต่ละคน เป็นเครื่องชี้ว่า กำหนด หรือแนะแนวทางของสังคมและผลงานที่สร้างสรรค์หรือทำลายของมนุษย์เอง กรรมนิยามนี้เป็นกฎที่สะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมทุกอย่างที่มนุษย์ได้ทำลงไป ย่อมก่อให้เกิดผลสนองขึ้นมาแก่มนุษย์แน่นอนไม่ช้าก็เร็ว เปรียบเหมือนคนที่ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม-เช่น บำไม่ ภูเขา ผลที่ได้รับก็คือความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล หรือมลพิษต่าง ๆ สูงขึ้น เป็นต้น

ชีวิตของมนุษย์ทุกคนก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกันกับกฎธรรมชาติ ดำเนินไปตามกรรมนิยามซึ่งเป็นตัวปรุงแต่งชีวิตทั้งในด้านดีและเลว เจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็ล้วนเป็นไปด้วยอำนาจแห่งกรรมทั้งสิ้น กรรมส่งผลให้แก่เจ้าของกรรมทั้งที่เกิดจากอดีตกรรมและปัจจุบันกรรม ดังนั้นการจะมองผลกระทบในปัจจุบันเพียงด้านเดียว คงจะแคบไป เพราะกรรมหลายอย่างให้ผลข้ามภพข้ามชาติ หรือบางครั้งก็ให้ผลที่ขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ แต่ก็ดำเนินไปตามหลักของกรรมนิยามอยู่ในหลักกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมานั่นเอง

หลักคำสอนเรื่องกรรมหรือกรรมนิยามในพระพุทธศาสนานั้น สะท้อนให้ผู้ศึกษาได้มองเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตและเข้าใจชีวิตของตนเองและคนรอบข้างได้ดียิ่งขึ้น ทุกชีวิตไม่ได้นับอยู่กับเทพเจ้าหรือพรหมลิขิต แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของตนเองทั้งนั้น กรรมมีส่วนทั้งในส่วนสร้างสรรค์และทำลาย ถ้าการกระทำนั้นดีก็จะเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ ปรุงแต่งชีวิตให้อยู่ดีมีความสุข มีอายุยืน มีโรคน้อย เป็นต้น ถ้าการกระทำนั้นไม่ดีก็จะเป็นไปเพื่อการทำลาย ปรุงแต่งชีวิตให้อยู่ร้อนนอนทุกข์ มีอายุสั้น หรือมีโรคนาน เป็นต้น ดังนั้น การที่จะเข้าสู่สภาพความแตกต่างในชีวิตของแต่ละคนได้อย่างชัดเจน ควรพิจารณากรรมและผลของกรรมตามหลักของกรรมนิยาม ดังต่อไปนี้

7.5.1 กรรมดี ผลที่ได้รับ

7.5.1.1 คนใจดีมีความสงสารสัตว์ เว้นจากการทำร้ายร่างกาย หรือการฆ่าชีวิต สรรพสัตว์ทั้งหลายให้ความรักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีอายุยืน

7.5.1.2 คนใจดี ไม่เบียดเบียนสัตว์ ช่วยเหลือสัตว์ให้พ้นทุกข์ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีโรคน้อย

7.5.1.3 คนใจดี ใจหนักแน่น ไม่โกรธง่าย ไม่แสดงความโกรธ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีผิวพรรณงดงาม

7.5.1.4 คนใจดี ไม่คิดอิจฉาริษยาใคร ยินดีด้วยลาภ ยศ สรรเสริญของคนอื่น เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีอำนาจมาก

7.5.1.5 คนมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความโอบอ้อมอารี ให้อทานแก่สมณพราหมณ์ เป็นนิตยหรือสร้างสาธารณประโยชน์ให้แก่สังคม เกิดชาติหน้าจะเป็นคนร่ำรวย

7.5.1.6 คนมีใจอ่อนน้อม มีความเคารพ กราบไหว้ บูชา นับถือ ปูชนียวัตถุทั้งหลาย เกิดชาติหน้าจะมีตระกูลสูง

7.5.1.7 คนผู้สนใจใฝ่หาความรู้ ชอบเข้าหานักปราชญ์ได้ถามปัญหาต่าง ๆ กับบัณฑิตทั้งหลาย เกิดชาติหน้าจะเป็นคนฉลาด มีปัญญาดี

7.5.2 กรรมชั่ว ผลชั่วที่ได้รับ

7.5.2.1 คนมีใจดุร้าย ชอบการฆ่าฟัน ชอบทำลายชีวิต เกิดชาติหน้าจะเป็นคนที่มียาสุสัน

7.5.2.2 คนใจร้าย ชอบทรมาณสัตว์ให้ลำบาก เกิดชาติหน้าจะเป็นคนไข้โรค มักเป็นโรคที่รักษาไม่หาย มีโรคประจำตัว

7.5.2.3 คนผู้มักโกรธ ถูกว่านินทาว่าน้อยก็โกรธ ชอบผูกอาฆาตพยาบาท เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีรูปร่างไม่สวยงาม มีผิวพรรณน่าเกลียด ไม่ชวนมอง

7.5.2.4 บุคคลผู้มีใจอิจฉาริษยาต่อลาภ ยศ สรรเสริญ หรือความสุขของผู้อื่น เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีอำนาจวาสนาน้อย คนไม่ค่อยเชื่อฟังเมื่ออยู่ในอำนาจหน้าที่ตำแหน่งสูง

7.5.2.5 คนผู้ตระหนี่ ไม่เคยให้สิ่งใดเป็นทาน ไม่เคยสร้างประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม เกิดชาติหน้าจะเป็นคนยากจน

7.5.2.6 คนผู้เย่อหยิ่ง ไม่เคารพ กราบไหว้ บูชา นับถือ บุคคลผู้ควรเคารพ กราบไหว้ บูชา นับถือ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีตระกูลต่ำ

7.5.2.7 คนผู้ไม่สนใจใฝ่การศึกษาหาความรู้ ไม่ชอบเข้าหาสมณพราหมณ์ ไม่ชอบได้ถามปัญหากับบัณฑิตผู้รู้ทั้งหลาย เกิดชาติหน้าจะเป็นคนโง่ ไม่เฉลียวฉลาด มีสติปัญญาทึบ (แสง จันทรงาม 2512 : 167-168)

กรรมดีกรรมชั่วกับผลที่ได้รับดังที่กล่าวมานี้ ดำเนินไปตามกฎของกรรมนิยามทั้งสิ้น เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมปัจจุบัน ผู้ประกอบเหตุดีย่อมได้รับผลดีเป็นสิ่งตอบแทน ผู้ประกอบเหตุ ไม่ดีย่อมได้รับผลชั่วเป็นสิ่งตอบแทน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“ ภควา เอตทโวจ อธิ มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา ปาณาติปาตี โหติ ลุฑโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฐุ อทยาปนโน ปาณญเตสุ วา โน เจ กายสุส เกพา ปรมมรณา อปายํ ทุกคตตี วินิปาตํ นินยํ อุปปชชติ สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ อปฺปายโก โหติ...

อิธ ปณ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา
ปฏิวีรโต โหติ นิหิตทณฺโท นิหิตสตฺโถ ลขฺซี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตहितานุกมฺปึ วิหริตี าลา
โน เจ กายสฺส เกทา ปรมมรณา สฺคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ สเจ มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ
ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ ที่มายุโก โหติ...

อิธ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา สตฺตานํ วิเหฏฺฐชาติโก โหติ ปาณินา
วา เลหฺพุทฺธา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา าลา สเจ มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา
ชายติ พหฺวาพาโร โหติ...

อิธ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา สตฺตานํ อวิเหฏฺฐชาติโก โหติ ปาณินา
วา เลหฺพุทฺธา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา าลา สเจ มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา
ชายติ อปฺปาพาโร โหติ...

อิธ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา โกรโน วา โกรโน โหติ อุปายาส-
พฺพุโล อปฺปมฺปิวฺตุโต สฺมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปตฺติถึยฺติ โกปญฺจ โทสญฺจ
อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ าลา สเจ มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ทพฺพณฺโณ โหติ...

อิธ ปณ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา อุกฺโขโรโน โหติ อนฺนุปายาสพฺพุโล
พฺพมฺปิ วฺตุโต สฺมาโน นาภิสชฺชติ น กุปฺปติ น พฺยาปชฺชติ น ปตฺติถึยฺติ น โกปญฺจ โทสญฺจ
อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ าลา สเจ มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ ปาสาทิโก
โหติ...

อิธ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา อิสฺสามนโก โหติ ปรลาภสฺสการครุ-
การมานนฺวทฺถนปฺชนาสุ อิสฺสติ อุปฺทฺสฺสติ อิสฺสํ พฺนฺธติ าลา สเจ มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ
ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ อปฺเปสฺสโก โหติ...

อิธ ปณ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา อนิสฺสามนโก โหติ ปรลาภ-
สฺสการครุการมานนฺวทฺถนปฺชนาสุ น อิสฺสติ น อุปฺทฺสฺสติ น อิสฺสํ พฺนฺธติ าลา สเจ
มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ มเหสฺสโก โหติ...

อิธ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา น ทาตา โหติ สมณสฺส วา
พฺราหฺมณสฺส วา อนฺนํ ปาณํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสํ ปทีเปยฺยํ าลา สเจ
มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ อปฺปโกโค โหติ...

อิธ ปณ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา ทาตา โหติ สมณสฺส วา
พฺราหฺมณสฺส วา อนฺนํ ปาณํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสํ ปทีเปยฺยํ าลา สเจ
มนุสฺสสตฺถํ อากจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ มหาโกโค โหติ...

อิธ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา อตฺตุโร โหติ อติมานี อภิวาเทตพฺพํ
 น อภิวาเทติ ปจฺจุจฺจฐาตพฺพํ น ปจฺจุจฺจเรติ อาสนารหสฺส อาสนํ น เทติ มคฺคารหสฺส มคฺคํ
 น เทติ สกฺกาตพฺพํ น สกฺกโรติ ฯลฯ สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺจติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ
 นีจากุลีโน โหติ...

อิธ บัน มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา อตฺตุโร โหติ อนติมานี
 อภิวาเทตพฺพํ อภิวาเทติ ปจฺจุจฺจฐาตพฺพํ ปจฺจุจฺจเรติ อาสนารหสฺส อาสนํ เทติ มคฺคารหสฺส
 มคฺคํ เทติ สกฺกาตพฺพํ สกฺกโรติ ฯลฯ สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺจติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ
 อจฺจจากุลีโน โหติ...

อิธ มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา สมณํ วา พุราหุณํ วา อุตฺตมมิตฺวา
 น ปริปุจฺจติ โหติ ก็ ภนฺเต กุสลํ ก็ อกุสลํ ก็ สวชฺชํ ก็ อนวชฺชํ ฯลฯ สเจ มนุสฺสสตฺถํ
 อาคจฺจติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ ทุปฺปญฺญ โหติ...

อิธ ปน มาณว เอกจุใจ อิตถึ วา ปุริโส วา สมณํ วา พุราหุณํ วา
 อุตฺตมมิตฺวา ปริปุจฺจติ โหติ ก็ ภนฺเต กุสลํ ก็ อกุสลํ ก็ สวชฺชํ ก็ อนวชฺชํ ฯลฯ สเจ
 มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺจติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ มหาปญฺญ โหติ..."(ม.อ. 14/582-595/377-384)

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับมาณพนั้นว่า มาณพ คนบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็
 ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่น
 อยู่ในการประหารชีวิต ไม่เอ็นดูเหล่าสัตว์มีชีวิต ...หากตายไปยังไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต
 นรก ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนมีอายุสั้น...

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ละปาณาติบาต
 แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศีลตราวุธ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู
 อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์.... หากตายไปยังไม่เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์
 เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนมีอายุยืน...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักตีเบียดเบียน
 สัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ
 ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนมีโรคมาก...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักตีไม่เบียด
 เบียดสัตว์ ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา.....ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิด ณ
 ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนมีโลกน้อย...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนมักโกรธ มาก
 ไปด้วยความแค้นเคือง ถูกเขว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาทมาดร้าย ทำความโกรธ

ความร้าย ความแค้นเคืองให้ปรากฏ....ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนมีผิวพรรณทราม...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาวาก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาทมาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย และความซึ่งเคียดให้ปรากฏ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนที่น่าเลื่อมใส...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม มีใจชอบริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉา ในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่นถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนมีศักดิ์น้อย (อำนาจน้อย)

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นผู้มีศักดิ์มาก...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ไม่เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นผู้มีโภคะน้อย...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณพราหมณ์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นผู้มีโภคะมาก...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่ควรให้ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนที่เกิดในตระกูลต่ำ...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่คนที่ควรให้ทาง สักการะแก่คนที่ควรสักการะถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในตระกูลสูง...

มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปหา สมณพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ.... ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนผู้มีปัญญาทราม...

माणพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะพราหมณ์ แล้วถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ.....ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนผู้มีปัญญามาก...

จากเนื้อความที่กล่าวมานี้ได้ชี้ให้เห็นว่า กรรมและผลของกรรมมีความสัมพันธ์กันตามหลักของกรรมนิยาม เป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันไม่อยู่ภายใต้อำนาจของเทพเจ้าองค์ใด แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของผู้คน บุคคลทำกรรมอย่างไรย่อมได้รับผลอย่างนั้น เช่น ในการศึกษาหาความรู้ ถ้านักศึกษาไม่หมั่นสอบถาม คิดค้น นิ่งรอความรู้ให้มันเกิดขึ้นเอง ความเป็นผู้รู้ เป็นนักปราชญ์ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้แน่นอน

การศึกษาเรื่องกรรมทั้งหลายตามกฎของธรรมชาติ ทำให้คนมองเหตุผลที่เป็นฝ่ายบวกได้ดียิ่งขึ้น ไม่ทำให้เกิดความท้อแท้ในการดำเนินชีวิต แต่มีจิตใจที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น มีเหตุผลเข้าใจสภาพความเป็นจริงของชีวิตทั้งหลายที่มีความแตกต่างกันเพราะกรรมและผลของกรรม ผลของกรรมแต่ละอย่างมีความละเอียดอ่อน แต่ก็ให้ผลสัมพันธ์กับเหตุเสมอ บางคนมีความเข้าใจว่า ผลที่ตนได้รับอยู่ในปัจจุบัน ล้วนมาจากผลกรรมในอดีตทั้งสิ้น เช่น คนที่ยากจนมีความเห็นว่าเป็นผลของอดีตกรรม แล้วไม่พยายามทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อยกฐานะให้สูงขึ้น เพราะเชื่อว่าถึงพยายามก็ไม่สำเร็จเพราะยังไม่สิ้นกรรมเก่า เมื่อสิ้นกรรมเก่าแล้ว แม้ไม่พยายามก็จะมีฐานะร่ำรวยขึ้นเอง ผู้เข้าใจอย่างนี้ถือว่าผิดไปจากพุทธพจน์โดยแท้ พระพุทธองค์ตรัสว่า สุขหรือทุกข์ที่คนได้รับในปัจจุบัน บางอย่างเป็นผลของการกระทำในชาตินี้ก็มี บางอย่างเป็นเพราะความประมาทเลินเล่อก็มี บางอย่างก็เป็นผลจากกรรมเก่าก็มี

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาการให้ผลกรรมตามหลักของกรรมนิยามนี้ เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก ต้องอาศัยเหตุปัจจัยตัวอื่นและกาลเวลาเป็นส่วนประกอบด้วย บางครั้งก็ดูเหมือนว่าเกินวิสัยของคนธรรมดาที่เข้าใจได้ในช่วงของชีวิตเดียว ถ้าหากคิดมากไปก็อาจจะกลายเป็นบ้าไปก็ได้ ดังข้อความที่กล่าวว่า

“ จตุตถาริmani ภิกขเว อจินฺเตยยานิ น จินฺเตตพุพฺผิ ยานิ จินฺเตนุโต อุมฺมาทสฺส วิมาตสฺส ภาคิ อสฺส กตมานิ จตุตถาริ พุทฺธานํ ภิกขเว พุทฺธวิสโย อจินฺเตยโย น จินฺเตตพุพฺโพ าลา ฌายิสฺส ภิกขเว ฌานวิสโย อจินฺเตยโย น จินฺเตตพุพฺโพ าลา กมฺมวิปาโก ภิกขเว อจินฺเตยโย น จินฺเตตพุพฺโพ าลา โลกจินฺตา ภิกขเว อจินฺเตยยา น จินฺเตตพุพา าลา อิมานิ ภิกขเว จตุตถาริ อจินฺเตยยานิ น จินฺเตตพุพานิ ยานิ จินฺเตนุโต อุมฺมาทสฺส วิมาตสฺส ภาคิ อสฺสชาติ...” (อง. จตุ. 21/77/104)

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่ควรคิดมีอยู่ 4 ประการ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิดพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เดือดร้อน คือ ภิกษุทั้งหลาย วิสัยของพระพุทธเจ้าเป็นอจินไตย

อันบุคคลไม่ควรคิด ภิกษุทั้งหลาย ฉนวิสัยของผู้ได้ฉนเป็นอนินโดย อันบุคคลไม่ควรคิด ภิกษุทั้งหลาย วิบากของกรรมเป็นอนินโดย อันบุคคลไม่ควรคิดภิกษุทั้งหลาย ความคิดเรื่องของชาวโลกเป็นอนินโดย อันบุคคลไม่ควรคิด ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่ควรคิดทั้ง 4 ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เตือดรอน...

8. ขั้นตอนการให้ผลของกรรม

กรรมและการให้ผลของกรรม ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดและซับซ้อน การที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจนต้องพิจารณาเหตุปัจจัยหลายอย่าง และต้องอาศัยเวลาทั้งระยะสั้นและระยะยาวด้วย ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงอวัยวะที่เป็นตัวรองรับการทำความกรรม 3 อย่าง คือ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม ส่วนที่มีความละเอียดที่สุดคือมโนกรรม ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของบรรดากรรมทั้งหลาย ขั้นตอนการให้ผลของกรรมทุกอย่างของมนุษย์จึงเริ่มต้นขึ้นที่มโนกรรมก่อน คือ ต้องคิดก่อนแล้วจึงพูด หรือจึงทำ ในเวลาต่อมา ถ้าเป็นกรรมดีใจหรือมโนจะสัมผัสกับความสุข มีความผ่องใส ความสบายใจเป็นเบื้องต้น ถ้าเป็นกรรมชั่วใจจะสัมผัสกับความทุกข์ ความเศร้าหมอง กระวนกระวาย ความไม่สบายใจเป็นเบื้องต้น

มโนกรรมเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต ชี้นำทาง และเป็นตัวกำกับการเกี่ยวกับการกระทำทุกอย่างของบุคคล คนที่มีความชอบในอะไร ใฝ่ใจในอะไร ก็จะดำเนินไปตามวิถีทางที่ตนเองชอบ เช่น เด็กคนหนึ่งชอบผ้าเหลืองอยากบวชเป็นพระ เห็นสามเณรก็อยากบวชเป็นสามเณรบ้าง ความฝักใฝ่พอใจนี้ จะออกมาหลอหลอมให้เขาคิดจะบวช ต่อมาเขาก็อาจจะได้บวชในพระศาสนาต่อไป อีกคนหนึ่ง มีจิตชอบฝักใฝ่ในทางที่อยากได้สิ่งของของผู้อื่น โดยไม่ต้องทำอะไร ก็อาจจะไปลักขโมยจริง ทำให้มีชีวิตที่หักเหไปอีกด้านหนึ่ง นี่ก็ถือว่าเป็นเรื่องของมโนกรรมทั้งนั้นที่ก่อให้เกิดค่านิยม ความชอบ ความโน้มเอียง ความเชื่อถือต่าง ๆ จึงบันดาลให้เขาต้องเป็นไปตามที่เขาชอบ เป็นต้น

ทุกชีวิตในสังคมถูกหลอหลอมมาจากมโนกรรมทั้งสิ้น แล้วส่งผลให้เกิดการกระทำตามที่ตนเองชอบหรือตามที่ตนเองถนัดในเวลาต่อมา ดังนั้น เมื่อพิจารณาเรื่องการให้ผลของกรรมให้ลึกซึ้งเข้ามาจะเห็นว่า มีจุดเริ่มต้นเกิดขึ้นที่มโนกรรมหรือจิต ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งมโนกรรมหรือจิตออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. วิถิจิต คือ จิตที่เป็นระดับความสำนึกทั่วไป รู้ตัวทุกขณะที่ทำ พูด คิดสิ่งต่าง ๆ จิตที่อยู่ในระดับนี้ เรียกว่า “จิตสำนึก” เป็นจิตที่ออกมารับรู้อารมณ์เรื่องราวผ่านทางประตู คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เห็นอะไรก็รู้ตัวว่ากำลังเห็น คิดอะไรก็รู้ตัวว่ากำลังคิด วิถิจิตนี้เป็น

จิตสำนึก (conscious mind) ต่างจากภวังคจิตที่เป็นจิตใต้สำนึก เพราะเวลาภวังคจิตคิด จะไม่รู้สึกรู้ว่าคิดอะไร ดังกรณีของคนนอนหลับโดยไม่ฝัน อันที่จริงจิตยังไม่ดับ ยังทำงานอยู่ แต่ไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองกำลังคิด เป็นต้น

2. ภวังคจิต คือ จิตที่เป็นองค์ประกอบของภพ เป็นจิตที่ทำงานโดยที่คนเราไม่รู้สึกรู้ว่า เรียกว่า “จิตไร้สำนึกหรือจิตใต้สำนึก”

ภพจะเป็นอย่างไร ชีวิตแท้ ๆ ที่กรรมให้ผลจะเป็นอย่างไรนั้นอยู่ที่ภวังคจิตทั้งนั้น แม้แต่จุดและปฏิสนธิจิตก็ทำงานภายในภวังคจิต ภวังคจิตจึงถือว่าเป็นจุดศูนย์รวมแห่งการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ สิ่งที่เราทำ พูด คิด ทุกอย่างไม่ได้หายไปไหน ยังคงอยู่ในจิตทั้งหมด เพียงแต่คนเราไม่รู้สึกรู้ว่า และระลึกออกมาโดยจิตสำนึกไม่ได้ เป็นเหมือนกับว่าลืมนิดไปหมดแล้ว

การทำงานของภวังคจิตเปรียบเหมือนกับเครื่องปั่นไฟฟ้าตามหมู่บ้าน วิธีจิตเปรียบเหมือนดวงไฟที่ติดอยู่กับปลายสายไฟ ไฟฟ้าเกิดจากเครื่องไดนาโมที่ให้กำเนิดไฟฟ้า มันวิ่งตามสายไฟแล้วส่องแสงสว่างที่ดวงไฟ แม้ว่าดวงไฟจะเปิดหรือปิดก็ตาม ไดนาโมก็ยังปั่นไฟอยู่ ข้อนี้เปรียบเหมือนกับภวังคจิต แม้ว่าวิถีจิตจะรู้โลกภายนอกหรือไม่ก็ตาม ภวังคจิตซึ่งเปรียบเหมือนไดนาโมนั้นก็ยังทำงานอยู่ตลอดเวลา ภวังคจิตทำงานอยู่ใต้สำนึก คนจึงไม่รู้สึกรู้ว่า สิ่งที่เราพูดและทำทุกอย่างรวมทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ จะถูกบันทึกและเก็บเอาไว้ในภวังคจิต สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่าวิบาก (พระเมธีธรรมาภรณ์ 2539 : 32-33)

สภาพของจิตส่วนที่ปรุงแต่งชีวิตของมนุษย์ส่วนมากเป็นจิตที่ไม่รู้สึกรู้ว่า เช่น คนที่สร้างความโกรธให้เกิดขึ้นในจิตบ่อย ๆ จะกลายเป็นคนฉุนเฉียวง่าย พอบอะไรนิดสะกิดใจหน่อยก็มักจะแสดงโทสะ แสดงความเกรี้ยวกราดออกมาทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง เมื่อนานเข้าจิตของคนประเภทนี้มักจะมีความอ่อนไหวต่ออารมณ์โกรธ กลายเป็นคนที่โกรธง่าย บังคับอารมณ์ของตนเองไม่ค่อยได้ กลายเป็นคนที่มีมะเร็งร้ายในอารมณ์ มีสภาพที่เดือดดาลอยู่ตลอดเวลา จึงมักจะหาความสุขให้แก่ตนเองไม่ค่อยได้ สภาพจิตของคนที่ไม่ลดต่อความโกรธนี้ เมื่อถึงจุดสุดของอารมณ์ก็จะแสดงอาการต่าง ๆ ออกมา เช่น หน้ามืดวิงเวียน กลายเป็นคนที่มีบุคลิกภาพที่เคร่งขรึมตึงเครียด เกลียดคนที่ขัดใจ แต่ชอบใจคนที่ทำตาม บุคลิกภาพที่เกิดจากจิตประเภทนี้จึงเป็นคนที่ค่อนข้างน่ากลัว และทำผิดเพราะอารมณ์ชั่ววูบได้ง่าย

การพิจารณาว่ากรรมให้ผลเมื่อใด ย่อมเป็นการลำบากมากพอสมควร เพราะแต่ละคนทำกรรมมาไม่เหมือนกัน บางครั้งก็เป็นกรรมหนัก บางครั้งก็เป็นกรรมเบา การให้ผลของกรรมจึงดำเนินไปตามความหนักเบาของกรรมนั้น ๆ จุดสำคัญสำหรับการพิจารณาขั้นตอนการให้ผลของกรรมแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

8.1 ระดับภายในจิตใจ

กรรมใดก็ตามที่บุคคลทำไปแล้ว ย่อมทำให้เกิดผลภายในจิตใจเป็นเบื้องต้น เป็นเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมทั้งส่วนที่เป็นคุณสมบัติและวิบัติ คือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม ตามสภาพของจิตใจที่ถูกปรุงแต่งมาจากกิเลสเป็นฝ่ายสนับสนุน

8.2 ระดับบุคลิกภาพ

กรรมระดับนี้ทำให้เกิดผลในด้านการเสริมสร้างค่านิยม ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออก ท่าที การวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมทั่ว ๆ ไป เป็นต้น

8.3 ระดับวิถีชีวิตของบุคคล

การให้ผลของกรรมในระดับนี้ จะชักนำความเป็นไปต่าง ๆ ในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ ทั้งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก จึงพบทั้งความสุขความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือความสูญเสียต่าง ๆ ที่ตรงข้ามกัน ซึ่งเรียกว่า “โลกธรรม”

8.4 ระดับสังคม

ผลของกรรมในระดับนี้ มีผลต่อความเป็นไปของสังคม เช่น ทำให้เกิดความเลื่อม ความเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของบุคคลทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้เสียความสมดุลย์ทางธรรมชาติไป แล้วส่งผลย้อนกลับมากระทบต่อมนุษย์เอง (พระธรรมปิฎก 2538 : 187-188)

อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนการให้ผลกรรมแต่ละอย่างมีความละเอียดต่างกัน เพราะความหนักเบาของกรรม เปรียบเหมือนกับว่า พฤษชาติทั้งหลาย ย่อมมีฤดูกาลที่ผลิดอกออกผลของมันเองไม่เหมือนกัน พืชบางอย่างใช้เวลาเพียงสั้น ๆ ก็ออกผลแล้ว แต่พืชบางอย่างก็ต้องใช้เวลานานเป็นเดือน เป็นปี หรือหลายปีก็มี กรรมและขั้นตอนให้ผลของกรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน โดยพิจารณาการให้ผลกรรมตามความหนักเบา มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. ครุกรรม คือ กรรมหนักทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว กรรมอื่น ๆ ไม่อาจจะห้ามหรือขัดขวางผลของกรรมนี้ได้ มีอำนาจให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมด

2. อาสันนกรรม คือ กรรมที่กระทำหรือระลึกได้เมื่อเวลาใกล้จะตาย ถ้าไม่มีครุกรรมแล้ว อาสันนกรรมก็จะให้ผล โดยกระทำเป็นนิमितหรือคตินิมิตให้ปรากฏในมรณาสันนิวถี มีภาพของการทำกรรมดีหรือกรรมชั่วปรากฏต่อสายตาของผู้ใกล้ตาย

3. อาจิณณกรรม คือ กรรมที่เคยทำจนเคยชิน หรือทำเป็นประจำ อาจิณณกรรมนี้ถ้าไม่มีครุกรรมและอาสันนกรรมแล้ว ก็จะให้ผลเอง โดยทำให้เป็นอารมณ์แก่มรณาสันนิวถีเช่นเดียวกัน

4. กตัตตากรรม คือ กรรมที่สักแต่ว่าทำเท่านั้นเอง มีทั้งส่วนที่เป็นกุศลและอกุศล-กรรมที่ตนเองเคยกระทำไว้ แต่เป็นการกระทำด้วยเจตนาอันอ่อน เป็นกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าไม่มีครุกรรม อาสันนกรรม หรืออาจิณณกรรมข้างต้นแล้ว กตัตตากรรมนี้ก็จะทำหน้าที่ให้ผลกรรมแทนกรรมอื่น ๆ (พระเทพวิสุทธิกวี 2539 : 58-60)

9. กรรมส่งผล 2 ลักษณะ

การให้ผลของกรรมดำเนินไปตามกฎของมันเอง ไม่มีใครบังคับ ไม่อยู่ใต้อำณัติหรือการบังคับของใคร บางคนมีความเข้าใจว่า เมื่อกรรมตามให้ผลทันแล้ว ทำให้ชีวิตหันเหไปในทิศทางที่เลวร้าย ปวดคัน เดี๋ยวร้อน หรือประสบโชคดีมีสุข ไรทุกข์มาเบียดเบียน เป็นผลมาจากเทพเจ้าบันดาล หรือพรหมลิขิต จึงไม่คิดที่จะแก้ไข ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม ถือว่ามีความเข้าใจเรื่องกรรมและผลของกรรมที่ปราศจากเหตุและผล ไม่ดำเนินไปตามหลักของกรรมนิยามตามแนวความคิดของพระพุทธศาสนาเชื่อในหลักของเหตุผลที่ว่า ใครทำกรรมอย่างใดย่อมได้รับผลอย่างนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

เพราะฉะนั้น การพิจารณาผลกรรมจากจุดที่ตนเองกำลังประสบอยู่เพียงด้านเดียว ยังไม่เพียงพอที่จะตัดสินว่า สิ่งนี้เป็นผลของกรรมนั้น หรือเหตุนี้เป็นผลของกรรมข้อนี้ แต่สิ่งที่กำหนดแน่นอนก็คือ กรรมแต่ละอย่างที่บุคคลทำไปแล้ว มีผลสะท้อนกลับต่อผู้กระทำเสมอไม่ช้าก็เร็ว เมื่อสรุปการให้ผลของกรรมต่าง ๆ ให้สั้นเข้ามา มีลักษณะการให้ผลอยู่ 2 ลักษณะคือ

9.1 ผลกรรมภายใน

ผลกรรมในระดับนี้ สะท้อนออกมาในรูปของความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเกิดขึ้นทันทีแก่จิตใจของผู้กระทำกรรม เช่น ผู้ทำความชั่ว จิตใจจะเศร้าหมอง เดี๋ยวร้อน หุนหุนหาย สุขภาพจิตต่ำลง เป็นการหลอหลอมหรือสร้างอุปนิสัยที่ไม่ดีแก่ตนเอง เป็นไปเพื่อพอกพูนกิเลส ทำลายตนเองและสังคม ในทางตรงกันข้าม ถ้าทำกรรมดี ก็จะรู้สึกหัวใจสะอาด ผ่องใส ชุ่มเย็น สงบคุณภาพของจิตสูงขึ้น เป็นการหลอหลอมหรือสร้างอุปนิสัยที่ดีงามแก่ตนเอง เป็นไปเพื่อความ

สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเองและสังคมเช่นเดียวกัน ผลกรรมที่เกิดขึ้นภายในนี้สามารถพิสูจน์หลักกรรมได้เป็นอย่างดี การทำความดีหรือความชั่วถึงแม้จะไม่มีใครเห็น ไม่มีใครรู้ แต่เจ้าของกรรมนั้นเองย่อมทราบดีกว่าคนอื่น ๆ ผลภายในจึงเกิดขึ้นที่จิตใจโดยตรง เพราะว่าจิตใจเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว

9.2 ผลกรรมภายนอก

ผลกรรมภายนอกนี้ เป็นผลกรรมที่ตนเองและคนอื่น ๆ มองเห็นได้ง่าย เพราะมันปรากฏออกมาเป็นวัตถุสิ่งของ สิ่งสมมติทั้งหลาย หรือโลกธรรมทั้งฝ่ายที่เป็นอริยธรรมคือฝ่ายที่น่าปรารถนา เช่น ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ความเพเลิดเพลิน ความมีหน้ามีตาในสังคม ความมีทรัพย์สินเงินทองไข่มุกไข่นมมือ เป็นต้น ส่วนฝ่ายที่เป็นอนิยธรรม คือ ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ประสพทุกข์ ถูกนิทนาบว่าร้าย ความเจ็บป่วย ความพลัดพรากจากปียชนของตนเอง เช่น มารดาบิดา เป็นต้น (วคิน อินทสระ 2536 : 6-7) แต่ผลภายนอกนี้ก็ไม่น่าแน่นอน ต้องอาศัยเหตุปัจจัยอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบพิจารณาด้วย บางครั้งก็เป็นไปเพราะสุจริตกรรม บางครั้งก็เป็นไปเพราะทุจริตกรรม

อย่างไรก็ตาม ผลกรรมทั้ง 2 ลักษณะนี้ ก็เป็นเรื่องที่มีอยู่จริง ไม่อิงอาศัยเหตุปัจจัยภายนอกมาดลบันดาลให้เป็นไป ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปเพราะกรรมของตนเองทั้งสิ้น การเป็นคนดีผู้เฉลียวฉลาดมีความเจริญ หรือเป็นคนชั่วผู้โง่เขลาเบาปัญญา มีความเสื่อมทราม ก็เพราะตนทำเหตุอย่างนั้นเอง

10. แนวความคิดเรื่องการเกิดใหม่

หลักทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า ตราบใดที่บุคคลยังมีกิเลสอยู่ เขาย่อมต้องทำกรรมดีบ้างชั่วบ้าง กรรมดีย่อมก่อให้เกิดผลดี กรรมชั่วย่อมก่อให้เกิดผลชั่ว ผลแห่งกรรมดีก่อให้เกิดความสุข ไม่มีความเศร้าหมองทั้งทางกายและทางใจ ผลชั่วก่อให้เกิดความทุกข์กายทุกข์ใจ ได้รับความเดือดร้อนตลอดเวลา ทั้งความสุขความทุกข์ มีสภาวะของชาติคือความเกิดเป็นที่รองรับ ถ้าไม่มีชาติคือความเกิดแล้ว ที่รองรับความสุขความทุกข์ย่อมไม่มี กรรมก็เป็นหมัน ไม่ก่อให้เกิดผลต่อการเกิดใหม่อีกต่อไป

อีกประการหนึ่ง ตราบใดที่คนยังมีกิเลสอยู่ เขาย่อมเกิดอีกตราบนั้น คนที่ยังพอใจอยู่ในกาม (สิ่งที่น่าปรารถนา) ยังไม่อิมในกาม มีความกระหายในกาม ใจยังต้องการกามอยู่ เขาย่อมเกิดอีกในกามภพ เพื่อเสพกามตามความปรารถนาของดวงจิตที่มีกามกิเลสอยู่ บุคคลที่ละกามได้แล้วแต่มีจิตยังเฝ้าอิมอยู่ในฉานสมาบัติที่เรียกว่า “รูปฉาน” เขาย่อมเกิดอีกในรูปภพ เพื่อ

เสพความสุขที่เกิดขึ้นจากรูปฌาน ส่วนผู้ที่มีความพอใจในความสุขที่สูงขึ้นไปมากกว่านั้น เป็นความสุขที่ประณีตกว่ารูปฌาน เกิดจากการบำเพ็ญจิตภาวนาจนได้บรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นมามาก ความสุขนี้เรียกว่า “อรุณาน” เขาย่อมเกิดในอรุณภาพ หรือผู้ที่บรรลุธรรมขั้นโสดาบัน สกทาคามี หรืออนาคามีผู้ได้สมบัติ 8 หรือ 9 ถ้ามีเจตปณิธิในพรหมภูมิ ๆ ไคภูมิหนึ่ง เมื่อตายไปย่อมไปเกิดในภพภูมินั้น ๆ ตามภูมิธรรมที่ตนบรรลุ (พระสังฆมณฑลสังฆคัมภีร์ 2539 : 227-230)

พระพุทธศาสนาเชื่อว่า ภพอันเป็นที่รองรับผู้ทำกรรมมี 3 ประการ คือ กามภพคือภพที่เกิดของมนุษย์ผู้ยังเสพกามอยู่ รูปภพคือ ภพที่เกิดของคนผู้ที่ได้อบรมจิตดีแล้ว ไม่ทำความชั่วไปเกิดในสวรรค์ อรูปภพ คือ ภพเป็นที่เกิดของคนผู้บำเพ็ญจิตภาวนา ไม่ทำกรรมชั่วละกิเลสขั้นต่ำและชั้นกลางได้ จะไปเกิดในพรหมโลก คนผู้เกิดในภพทั้ง 3 ประการนี้ ยังมีโอกาสเกิดใหม่ถ้ายังละกิเลสไม่ได้ทั้งหมด ส่วนผู้ที่ละกิเลสได้ทั้งหมด ย่อมเข้าถึงพระนิพพาน ไม่ต้องเกิดอีกต่อไป ถือว่าเป็นการสิ้นสุดแห่งวงเวียนของชีวิต เป็นผู้ไม่มีกิเลส ไม่สร้างกรรม และไม่ก่อให้เกิดวิบากอันใด พ้นจากความทุกข์และความทุกข์ทั้งปวง เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่คนนำตากจนแห้งแล้วนำไปบดให้ละเอียด ใครจะนำไปเพาะปลูก ก็ไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นมามากได้อีก แม้จะมีน้ำ ดิน ปุ๋ย อากาศดีสักเพียงไรก็ตาม

การเกิดใหม่ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา อาศัยกรรม กิเลส และวิญญาน ที่มีความสัมพันธ์กัน เหมือนนาหรือเนื้อดิน พืชและยางเหนียวในพืช อันทำให้พืชมีคุณสมบัติในการเกิดใหม่ได้อีกเมื่อมีสภาวะแวดล้อมเหมาะสม สรรพสัตว์ทั้งหลายมีตัณหาเป็นเครื่องรังรัดเอาไว้ ได้ตั้งลงแล้วในธาตุอันแล้ว (กามธาตุ) ธาตุปานกลาง (รูปธาตุ) และธาตุอันประณีต (อรุณธาตุ) เมื่อเป็นดังนี้ การเกิดในภพใหม่ก็มีขึ้นได้อีก (วคิน อินทสระ 2536 : 64) ดังในภวสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“ กมฺมํ เขตฺตํ วิญญานํ พิชํ ตณฺหา สินฺหา...” (อง. ดิก. 20/517/253)

(การเกิดใหม่) กรรมเป็นเหมือนนา วิญญานเป็นเหมือนพืช ตัณหาเป็นเหมือนยางเหนียวในพืช

“ สตุตฺตา คจฺจนฺติ สํสารํ ชาติมรณคามีโน ...” (ขุ.ธ. 25/236/268)

สัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินไปสู่ความเกิดและความตาย ย่อมเดินทางไปสู่การเวียนว่ายตายเกิด (อย่างไม่สิ้นสุด)

ในพระสูตรต้นตปิฎกมีพระสูตรชื่อปายาสีราชัญญสูตร ได้บันทึกการโต้ตอบระหว่างพระกุมารกัสสปะกับพระเจ้าปายาสีเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ในพระสูตรนี้พระเจ้าปายาสียึดถือทฤษฎีของพวกจารวากว่าตายแล้วสูญ ไม่มีโลกหน้า พระกุมารกัสสปะอธิบายว่า โลกหน้ามีอยู่

จริง หมูสัตว์ที่ผูกเกิดมีอยู่จริง ผลและวิบากของกรรมที่ทำได้และทำชั่วแล้วมีอยู่จริงดังข้อความที่กล่าวไว้

“... เย โข เต ราชญญ สมณพราหมณา อรญญวนปตถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เต ตตฺถ อปฺปมตฺตา อาตปิโน ปหิตตฺตา วิหรนฺตา ทิพฺพจกฺขุ วิโสเธนฺติ เต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเสน อิมญฺเจว โลกํ ปสฺสนฺติ ปฺรยจ สตฺเต จ โอปปาติเก เอวญฺจ โข ราชญญ ปโร โลโก ทฏฺฐพฺโพ น เตว ยถา ตฺวํ มญฺญสิ อิมินา มสฺสจกฺขุนา อิมินาปิ โข เต ราชญญ ปรียาเยน เอวํ โหตุ อิตฺติ อตฺติ ปโรโลโก อตฺติ สตฺตา โอปปาติกา อตฺติ สกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ...” (ที.ม. 10/308/366)

สมณะพราหมณ์ที่อาศัยเสนาสนะอันสงัด ไม่ประมาท บำเพ็ญเพียร มีตนส่งไปแล้ว จนได้ตาทิพย์ สามารถมองเห็นโลกนี้ โลกหน้า ทั้งหมู่วัตถุที่ผูกเกิด (โอปปาติกะ) ด้วยตาทิพย์ ที่วิเศษกว่าตาเนื้อของมนุษย์ ดังนั้น ท่านจึงเห็นโลกหน้าด้วยประการอย่างนี้ (เป็นสิ่งที่พึงเห็นได้ด้วยตาทิพย์) และไม่เป็นสิ่งที่พึงเห็นด้วยตาเนื้ออย่างที่ท่านเข้าใจ โลกหน้ามี สัตว์ผูกเกิดมี ผล วิบากของกรรมที่ทำได้และทำชั่วแล้วมี ด้วยประการอย่างนี้

พระเจ้าปายาสี แม้พระเถระอธิบายอย่างนี้ก็ยังไม่เชื่อ และปฏิเสธว่าโลกหน้าไม่มี ไม่มีจิตวิญญาณไปเกิดใหม่ ไม่มีผลกรรมดีกรรมชั่ว พระเถระจึงอธิบายด้วยการอุปมาเรื่องการเป่าสังข์ดังนี้ว่า

เปรียบเหมือนคนเป่าสังข์คนหนึ่ง ถือสังข์เดินไปยังชนบทชายแดนแห่งหนึ่ง เป่าสังข์ขึ้น 3 ครั้ง แล้ววางสังข์ลงบนพื้นดิน ชาวบ้านได้ยินเสียงสังข์ก็ชอบใจ พวกเขาไม่เคยเห็นสังข์มาก่อน จึงถามว่าเสียงอะไร พอคนเป่าสังข์ตอบว่าเป็นเสียงสังข์ ชาวบ้านอยากฟังเสียงสังข์อีก แต่ไม่รู้วิธีทำให้มันมีเสียงจึงจับสังข์คว่ำบ้าง หายบ้าง เคาะบ้าง ตีบ้าง สังข์ก็ไม่ดังสักที คนเป่าสังข์ทนรำคาญไม่ไหวจึงหยิบสังข์ขึ้นมา พร้อมกับสาธิตวิธีเป่าให้ชาวบ้านดูด้วยการเป่าสังข์ 3 ครั้ง แล้วเดินจากไป ชาวบ้านเห็นดังนั้นจึงได้สรุปว่า การที่สังข์จะส่งเสียงดังได้ก็เพราะอาศัยเหตุ 3 ประการคือ (1) คนเป่า (2) ความพยายามเป่า และ (3) ลมจากปากของคนเป่า ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้แล้ว สังข์ก็ส่งเสียงดังไม่ได้

พระกุมารกัสสปะสรุปเรื่องนี้ว่า ร่างกายของคนเราก็คงกันต้องอาศัยเหตุ 3 ประการคือ (1) อายุ (2) โอษฐ์หรืออุณหภูมิจ และ (3) วิญญาณ จึงสามารถยืน เดิน นั่งนอนได้ เห็นได้ คิดได้ ทำได้ ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้แล้ว ร่างกายก็ทำอะไรไม่ได้ ดังข้อความที่กล่าวไว้

“..... ยทายํ กาโย อายุสทคโต จ โหติ อุสฺมาสทคโต จ วิญญานสทคโต จ ตทา อภิกฺกมตฺติปิ ปฏิกฺกมตฺติปิ ติฏฐตฺติปิ นิสิตฺติปิ เสยุยฺปิ กปฺเปติ จกฺขุนาปิ รูปํ ปสฺสนฺติ โสเตนปิ สทฺทํ

สุณาทิ มาเนนปี คนธั ฆายติ ชิวหายปี รลั สายติ กาเยนปี โผฏฐัพพํ ฝุสฺสติ มนสาปี ธมฺมํ
 วิชาเนติ ยทา ปณายั กาโย เนว आयุสสคโต จ โหติ น อสุมาสคโต จ น วิญญานสคโต
 จ ตทา เนว อภิกกมฺมติ น ปฏิกกมฺติ ฯลฯ มนสาปี ธมฺมํ น วิชาเนติ ฯ อิมินาปี โข เต
 ราชญญ ปรียาเยน เอวํ โหตุ อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา อตฺถิ
 สุกตทุกฺกฏานํ กุมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ..." (ที. ม. 10/315/376)

เมื่อใด กายนี้ประกอบด้วยอายุ ประกอบด้วยอุสมะ (ไอรุ่น) ประกอบด้วยวิญญาณเมื่อนั้น ย่อมก้าวไปข้างหน้าบ้าง ก้าวกลับบ้าง ยืนบ้าง นั่งบ้าง นอนบ้าง เห็นรูปด้วยจักขุบ้าง ฟังเสียงด้วยหูบ้าง ตมกลิ่นด้วยจมูกบ้าง ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายบ้าง รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจบ้าง ก็เมื่อใด กายนี้ไม่ประกอบด้วยอายุ อุสมะ และวิญญาณ เมื่อนั้นกายย่อมไม่สามารถก้าวไปข้างหน้า ฯลฯ ย่อมไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ ราชัญญะ โดยปริยายนี้แล โลกหน้าจึงมี สัตว์ผู้เกิดจึงมี ผลวิบากของกรรมที่ทําดีและทําชั่วจึงมี ด้วยประการฉะนี้

กระบวนการของการเกิดใหม่นั้น ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ประกอบด้วยเหตุปัจจัย ไม่มีความเป็นไปลอย ๆ โดยไม่มีเหตุผล เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปตามกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น เป็นไปตามกระแสแห่งปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยสืบต่อกัน ไม่มีส่วนใดในกระแสที่อยู่นิ่ง มีแต่การเกิดขึ้นและสลายตัวไป พร้อมกับที่เป็นปัจจัยให้มีการเกิดขึ้นแล้วสลายตัวต่อ ๆ ไปอีก (พระเทพเวที 2532 : 91) ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นปรากฏการณ์ของเหตุผลสืบต่อ ๆ กันมานั่นเอง คือ สิ่งหนึ่งทำให้เกิดอีกสิ่งหนึ่งตามมา เหมือนแผ่นดินเป็นเหตุให้ต้นไม้งอกขึ้นมา ต้นไม้เป็นเหตุให้เกิดดอกไม้ ดอกไม้เป็นเหตุให้เกิดผลไม้ เป็นต้น (ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และทวี ผลสมภพ 2537 : 110)

การเกิดใหม่ตามกระบวนการของปฏิจจสมุปบาทนั้น เมื่อพิจารณาในแง่ของโลกียะถือว่าเป็นกฎอย่างหนึ่งของธรรมชาติของมนุษย์ ที่ดำเนินไปตามกระแสแห่งเหตุและผลของมันเอง ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

“ อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญญานํ, วิญญานปจฺจยา นามรูป...”
 (ส.นิ. 16/64/33)

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี เพราะวิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี...

อวิชชา ความไม่รู้แจ้ง ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่า การเกิดในสวรรค์เป็นยอดแห่งความสุข เข้าใจผิดว่าฆ่าคนนั้นเสียได้เป็นความสุข เข้าใจผิดว่าฆ่าตัวตายเสียได้เป็นความสุข เข้าใจผิดว่าเข้าถึงความเป็นพรหมแล้วจะไม่เกิดไม่ตาย เป็นต้น ต่อจากนั้นจึงเกิด

สังขาร ความนึกคิด ตั้งเจตจำนงไปตามแนวทางหรือโดยสอดคล้องกับความเข้าใจนั้น ๆ คิดปรุงแต่งวิธีการและลงมือทำกรรมต่าง ๆ ตามเจตนานั้น ๆ ต่อจากนั้นจึงเกิด

วิญญาณ ความตระหนักรู้และรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ เฉพาะที่เป็นไปตามหรือเข้ากันได้กับเจตนาอย่างนั้นเป็นสำคัญ จิตหรือวิญญาณถูกปรุงแต่งให้มีคุณสมบัติเฉพาะขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อตายพลั้งแห่งสังขารคือกรรมที่ปรุงแต่งไว้ทำให้ปฏิสนธิวิญญาณที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตัวมันปฏิสนธิขึ้นในภพ และระดับชีวิตที่เหมาะสมกันถือกำเนิดขึ้นมา ต่อจากนั้นจึงเกิด

นามรูป กระบวนแห่งการเกิดก็ดำเนินการ ก่อรูปเป็นชีวิตเป็นร่างกายที่พร้อมจะปรุงแต่งกระทำกรรมต่าง ๆ ต่อไปอีก จึงเกิดมีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขึ้นโดยครบถ้วน ประกอบด้วยคุณสมบัติและข้อบกพร่องต่าง ๆ ตามพลั้งปรุงแต่งแห่งสังขารคือกรรมที่ตนเองเคยทำมา และภายในขอบเขตแห่งวิสัยของภพที่ไปเกิดนั้น สุดแต่จะไปเกิดเป็นมนุษย์สัตว์เดรัจฉานหรือเทวดา เป็นต้น (พระเทพเวที 2532 : 99) ดังนั้น พระพุทธศาสนายอมรับว่าคนตายแล้วเกิด โดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้

1. พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระสูตรต่าง ๆ อย่างชัดเจนว่าคนตายแล้วเกิด แม้พระองค์เองก็ทรงบำเพ็ญบารมีมานานถึง 4 อสงไขยกับอีกแสนมหากัปป์ จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และได้ทรงเปล่งอุทานออกมาในวันตรัสรู้

“อนเอกชาติสสารี สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ

คหการกํ คเวสนฺโต ทุกฺขา ชาติ ปฺนปฺปนํ...” (ขุ.ธ. 25/21/35)

เราท่องเที่ยวไปตลอดชาติเป็นอนเอก เมื่อไม่พบจึงแสวงหานายช่างผู้กระทำซึ่งเรือนต่อไป การเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์...

2. คนประกอบด้วยกายกับจิต เมื่อคนตายไป จิตจะจุติคือเคลื่อนจากชาตินี้ไปเกิดในชาติใหม่ ในคืนวันตรัสรู้ พระองค์ทรงได้บรรลุจุตูปปาตญาณ คือญาณหยั่งรู้การจุติและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย

3. พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธปฏิบัติตามมรรคมงคล 8 ก็เพื่อให้บรรลุถึงพระนิพพานคือความไม่เกิดอีก ถ้าคนตายไปแล้วสูญไปโดยธรรมชาติ ไม่เกิดอีกก็เท่ากับถึงนิพพานโดยอัตโนมัติ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่ต้องปฏิบัติชอบให้ลำบาก เกิดขึ้นมาอีก ตื่นนอนเล่นเสพกามสนุกสนานไปวัน ๆ ตายไปแล้วก็เข้าถึงนิพพานเอง แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้คนปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ก็เพราะมนุษย์ยังเกิดอีก จะต้องปฏิบัติจนทำลายตัวเหตุที่ทำให้เกิดใหม่อีกจึงจะไม่เกิดอีก (แสง จันทรงาม 2535 : 162-163)

พระพุทธศาสนาสอนว่า ชาติหน้ามีจริง และการที่คนจะไปเกิด ณ สถานที่แห่งใด ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่สะสมไว้ในภวังคจิต ถ้าภวังคจิตสะสมแต่บาปกรรม จิตย่อมเศร้าหมองจึงไป

เกิดในที่ไม่ดีหรือภพภูมิที่ต่ำ ในขณะที่เดียวกัน ถ้าภวังคจิตสะสมกุศลกรรมไว้มาก จิตย่อมมีความสงบสะอาด ผ่องใส จิตนี้จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ดี ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

“ เอวเมว โข ภิกขเว จิตฺเต สงฺกิลฺลฺลฺลํ ทฺวคฺคตี ปาฏิกงฺขา..... จิตฺเต อสงฺกิลฺลฺลฺลํ สฺสคฺคตี ปาฏิกงฺขา...” (ม. มุ. 12/92/64)

ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้นั่นแล เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว จำต้องหวังไปสู่ทุกคติ.....เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว เป็นอันว่าไปสู่สุคติ...

ผลกรรมที่คนสะสมไว้ในภวังคจิตเป็นตัวกำหนดว่า คนจะไปเกิด ณ ที่ใด ซึ่งมีทั้งมนุษยโลก เทวโลก พรหมโลก หรือไปเกิดในอบายทั้ง 4 เป็นต้น เนื่องจากว่าตลอดระยะเวลาอันยาวนานของชีวิต แต่ละคนทำกรรมมานับครั้งไม่ถ้วน บางครั้งก็เป็นกรรมดี บางครั้งก็เป็นกรรมชั่วสลับกันไป ก่อนที่คนจะตายละจากโลกนี้ไป ถ้าจิตนึกถึงกรรมใด เขาก็ไปเกิดในภพใหม่ตามกำลังของกรรมนั้น

เพราะฉะนั้น กรรมแต่ละอย่างที่คุณเคยทำมาในช่วงของชีวิตที่แตกต่างกัน จึงมีทั้งส่วนที่จำได้บ้าง ไม่ได้บ้าง แต่ในความเป็นจริง คนอาจจะนึกถึงอดีตกรรมต่าง ๆ นั้นได้อีกตอนที่เขากำลังจะตาย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ขณะก่อนดับจิตนั้น ประสาทสัมผัสภายในหรืออายตนะภายในต่าง ๆ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น ค่อย ๆ หยุดการรับรู้อารมณ์จากภายนอกคงเหลืออยู่แต่ภวังคจิตเท่านั้นที่ยังทำงานอย่างต่อเนื่อง สัมผัสกับอารมณ์หรือกรรมต่าง ๆ ที่ตนเองได้เคยทำมา จิตในขณะนี้จะหวนคิดถึงเฉพาะเรื่องที่เป็นอดีต เพราะไม่อาจรับรู้อารมณ์ที่เป็นปัจจุบันได้ ช่วงขณะนั้นภาพกรรมในอดีตจะกลับมาปรากฏเด่นชัดในจิต เมื่อคนสิ้นชีวิตในขณะที่จิตนึกถึงกรรมใด เขาก็จะไปเกิดตามอำนาจแห่งกรรมนั้นทันที

ดังนั้น จิตหรือวิญญาณเป็นสิ่งที่ไปเกิดใหม่ แต่ว่าจิตหรือวิญญาณที่ไปเกิดใหม่ไม่ใช่ดวงเดียวกัน เมื่อคนตายลง เขาจะเกิดใหม่ทันทีในภพภูมิใดก็ได้ที่เหมาะสมกับกรรมที่เขาระลึกถึงก่อนดับจิต จิตที่ดับในทันทีในภพภูมิก่อนกับจิตที่เกิดใหม่ในภพภูมิต่อมา ไม่ใช่ดวงเดียวกัน จิตในชาติก่อนกับจิตที่เกิดใหม่ในชาติต่อมาเป็นจิตดวงเดียวกันก็ไม่ใช่จะต่างกันก็ไม่เชิงเพราะจิตดวงเก่าได้ดับไปแล้ว และมีจิตดวงใหม่เกิดขึ้นแทนที่

จิตดวงสุดท้ายในชาตินี้ เรียกว่า “จุติจิต” เพราะเป็นจิตที่เคลื่อนย้ายจากภพ (จุติ) ออกจากร่างกายที่ปราศจากลมหายใจ ขณะที่จุติจิตดับลง มันได้ส่งพลังงานและผลรวมของประสบการณ์ในชาตินี้ไปก่อให้เกิดจิตดวงใหม่ขึ้นในร่างกายใหม่ของชาติหน้า จิตที่เกิดใหม่ในร่างกายใหม่นี้เรียกว่า “ปฏิสนธิจิต” หมายถึงจิตที่ทำหน้าที่เชื่อมโยง (ปฏิสนธิ) ระหว่างชาตินี้กับชาติหน้า

ในกรณีนี้ จุติจิตที่ดับลงในชาตินี้กับปฏิสนธิจิตที่เกิดใหม่ในชาติหน้า จึงไม่ใช่จิตดวงเดียวกัน เพราะจุติจิตดับไปแล้ว เหลือแต่เพียงพลังงานที่ถูกส่งทอดไปเป็นมรดกให้แก่

ปฏิสนธิจิตเพื่อเก็บรักษาต่อไป แต่จิตจิตกับปฏิสนธิจิตก็ไม่แตกต่างกันชนิดแยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ก็เพราะว่า ปฏิสนธิจิตรับเอามรดกกรรมทุกอย่างมาจากจิตจิต และเก็บรักษาไว้ เป็นอนุสัยสันดานสืบต่อไป ปฏิสนธิจิตกับจิตจิตจึงเป็นอันเดียวกันก็ไม่ใช่ จะแตกต่างกันก็ไม่เชิง (พระเมธีธรรมาภรณ์ 2539 : 44-45)

สรุปได้ว่า ตามหลักการของพระพุทธศาสนา มนุษย์มีจิตวิญญาณซึ่งสามารถไปหาภพภูมิเกิดใหม่ในโลกหน้า บทสรุปนี้แตกต่างจากนักวัตถุนิยมที่เห็นว่า จิตคือผีในเครื่องจักรเมื่อนักวัตถุนิยมค้นหาจิตไม่พบด้วยประสาทสัมผัส เขาก็สรุปว่าจิตไม่มีจริง แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่า จิตวิญญาณมีจริง และการจุติปฏิสนธิของจิตวิญญาณเหล่านั้น เป็นสิ่งที่อาจเห็นได้ด้วยตาทิพย์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงมีจุตูปปาตญาณ คือ การหยั่งรู้จิตและอุบัติของจิตวิญญาณต่าง ๆ นั้นเอง

11. ผลแห่งกรรมและการเกิดใหม่ที่พิสูจน์ได้ในปัจจุบัน

ตามทฤษฎีทางพระพุทธศาสนายืนยันว่า การเวียนว่ายตายเกิดมีจริง ตราบใดที่คนเรายังมีกิเลสอยู่ การเวียนว่ายตายเกิดย่อมมีอยู่ตราบนั้น สิ่งที่น่าคนไปเกิดใหม่ก็คือวิญญาณที่ยังมีกิเลสอยู่ วิญญาณนี้ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสารตามอำนาจกิเลสและกรรมของตน คนที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏนั้นเคยเกิดเป็นชายบ้างหญิงบ้างนับครั้งไม่ถ้วน บางชาติเกิดเป็นชาย บางชาติเกิดเป็นหญิง ความสัมพันธ์ของวิญญาณหรือของบุคคลผู้ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสารมีอยู่แทบทุกแบบ คือ เคยเป็นสามีภรรยากันบ้าง เคยเป็นมารดาบิดาบุตรธิดากันบ้าง เคยเป็นมิตรเป็นศัตรูกันบ้าง สายใยแห่งชีวิตของมนุษย์จึงยุ่งเหยิงยากที่จะสาងได้ คนที่เคยรักกันอย่างดุเดือดก็จะถูกชักนำให้มาพบกันชาติแล้วชาติเล่าในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เป็นพ่อแม่ พี่น้องคนรัก ทั้งนี้ก็เพื่อให้คนเรามีความรักขึ้นสู่ขั้นสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน

การที่มนุษย์เกิดเป็นหญิงบ้างชายบ้าง ก็เพื่อหาประสบการณ์ให้แก่วิญญาณ อุปนิสัยของคนเราจะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้เป็นเพศต่าง ๆ มาแล้วสลับกัน เมื่อใดบุคคลบรรลุถึงขั้นสูงสุดแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์ เมื่อนั้น อุปนิสัยของเขาจะเป็นแบบสมบูรณ์คือมีพร้อมทั้งลักษณะหญิงและชาย ถ้าสังเกตจะเห็นว่า คนที่ทำประโยชน์แก่ชาวโลกมาก ๆ นั้น ล้วนมีลักษณะทั้ง 2 คือ ทั้งลักษณะหญิงและชาย ผสมกลมกลืนอยู่ในคน ๆ เดียวกัน เช่น ความอ่อนโยน(ลักษณะหญิง) ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว (ลักษณะชาย) บุคคลที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น(ลักษณะหญิง) ความยุติธรรม (ลักษณะชาย) การต้องมีอะไรที่ทำอยู่เสมอไม่ขาด (ลักษณะหญิง) การทำงานจริงจังอย่างทุ่มเททนทาน (ลักษณะชาย) เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้ เมื่อแยกกันอยู่จะไม่ให้ประโยชน์มากนักแต่เมื่อรวมกันอยู่ในบุคคลคนเดียว ก็จะได้ส่วนที่พอดี ไม่หย่อนเกินไป ไม่ตึงเกินไปทำให้สำเร็จประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ได้ (วศิน อินทสระ 2536 : 69)

ลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ชีวิตของบุคคลแต่ละคนล้วนเกี่ยวข้องกับกรรมและสังสารวัฏทั้งสิ้น เมื่อยังมีกิเลสอยู่ก็เป็นสาเหตุให้บุคคลต้องทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้รับผลกรรม ผลกรรมย่อมเป็นสาเหตุให้กิเลสเกิดขึ้นอีก ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดหรือตายแล้วต้องเกิดอีกอยู่เรื่อยไป ส่วนจะเกิดเป็นอะไรนั้นขึ้นอยู่กับกรรมซึ่งแต่ละคนได้ทำเอาไว้การตายแล้วเกิดมีข้อพิสูจน์หลายอย่างดังต่อไปนี้

1. เด็กในครอบครัวเดียวกัน เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวกัน แต่มีความโน้มเอียงทางด้านอุปนิสัยต่างกัน แม้แต่เด็กฝาแฝดก็ยังแตกต่างกันในด้านอุปนิสัย แสดงว่าร่องรอยแห่งกรรมในอดีตของเขาไม่เหมือนกัน บางคนอาจจะมีแนวโน้มเอียงทางด้านดนตรี บางคนทางด้านศิลปะ บางคนทางด้านวิทยาศาสตร์ และบางคนทางด้านศาสนาปรัชญา แสดงถึงความผูกใจรักในสิ่งนั้น ๆ ของเขาในอดีตมีอิทธิพลถึงปัจจุบัน

2. สืบเนื่องมาจากข้อความที่กล่าวไว้ในข้อที่ 1 เมื่อเอาคน 2 คนมาประกอบการพิจารณาตามความเป็นจริงใหม่ ๆ อย่างเช่น นาย ก อาจจะเข้าใจบางเรื่องได้ทันที แต่นาย ข ไม่เข้าใจเลย แต่พอเปลี่ยนเรื่องอีกอย่างหนึ่ง นาย ข อาจจะเข้าใจทันที แต่นาย ก ไม่เข้าใจเลย ทั้งที่ระดับสติปัญญาของคนทั้ง 2 นั้นเท่าเทียมกัน คนที่เข้าใจได้ทันทีก็เพราะคุ้นเคยกับความจริงอันนั้นมาก่อน เช่น การใช้ความจริงทางคณิตศาสตร์ ก อาจจะเข้าใจได้เร็ว ส่วน ข เข้าใจได้ช้ามาก แต่พอเปลี่ยนเอาความจริงอย่างใหม่คือเอาความจริงทางด้านปรัชญาศาสนามาให้พิจารณา ข เข้าใจได้เร็วมาก แต่ ก ไม่เข้าใจเลย แสดงว่า ก มีร่องรอยในทางคณิตศาสตร์มาก่อน ส่วน ข มีร่องรอยทางด้านศาสนาปรัชญา คนสมัยใหม่เรียกกันว่า มีทักษะความถนัด หรือมีหัวในทางนั้น ๆ ความถนัดนั้นเองคือร่องรอยแห่งกรรมในอดีตชาติของเขาประวัติบุคคลสำคัญของโลก พิสูจน์ว่า คนมีความสำคัญในทางด้านใด มักมีทำที่ในทางด้านนั้นมาตั้งแต่วัยเด็กทีเดียว ความโน้มเอียงและความสามารถโดยกำเนิดของบุคคลดังกล่าวมา ย่อมแสดงถึงความสนใจ และงานในอดีตของเขา ดังนั้น ความสามารถทางด้านต่าง ๆ ของบุคคลจึงไม่สูญหาย หลังจากตายจากโลกนี้ไปแล้ว ความสามารถนั้นติดตามไปกับวิญญาณของเขานั้นเอง (วศิน อินทสระ 2536 : 66)

3. อุปนิสัยชั่วหรือดีโดยกำเนิด หรือโดยสันดานของเด็กเป็นเรื่องที่น่าพิจารณา เด็กบางคนมีพ่อแม่ดี แต่ตัวเด็กเองเป็นคนดีไม่ได้ บางคนมีพ่อแม่เลว แต่ตัวเด็กแสดงอุปนิสัยดีเลิศออกมา เด็กที่พ่อแม่ดี แต่ตัวเองเป็นคนดีไม่ได้นั้น ไม่ใช่พ่อแม่ไม่สั่งสอนอบรม หรือปล่อยปละละเลยแต่อย่างใด ความจริงพ่อแม่ก็สั่งสอนอบรม ให้การศึกษาเหมือนกับลูกคนอื่น ๆ แต่สันดานชั่วอันติดตัวมาจากชาติปางก่อนของเด็กหนามาก ผสมกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมบางส่วนเป็นแรงเสริม จนไม่อาจขัดเกลากให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีในชาติเดียวได้ เขาจึงต้องเกิดมาเพื่อชดใช้กรรมของตนเองนับชาติไม่ถ้วน

ส่วนเด็กที่พ่อแม่แล้ว แต่ตัวเด็กเองดีมาก เพราะเขามีอุปนิสัยสันดานดีอันสืบเนื่องมาจากชาติปางก่อนของเขาแน่นหนามั่นคงมาก อิทธิพลแห่งปัจจัยและสิ่งแวดล้อมที่เลวจึงไม่อาจครอบงำวิถีชีวิตของเขาได้ ไม่อาจเปลี่ยนแปลงทิศทางแห่งชีวิตของเขาให้เป็นไปในทางอื่นนอกจากทางที่เขาเคยดำเนินติดต่อกันมาเป็นเวลานานได้ พื้นฐานทางจิตใจของเขาเหมือนพื้นคอนกรีตซึ่งไม่พังทลาย ไปเพราะน้ำฝนจะนั้น ไม่เหมือนกับพื้นเพทางจิตใจของคนบางคนที่เหมาะสมกับก้อนดินซึ่งพอถูกน้ำเข้าก็ละลายไปเพียงเวลาไม่นาน กรรมดีกรรมชั่วบางอย่าง อาจส่งผลให้เขาเกิดผิดที่ แต่จุดมุ่งหมายเดิมแห่งชีวิตของเขา ยังคงเกาะแน่นเป็นคุณสมบัติทางจิตอยู่อย่างเดิม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีสิ่งแวดล้อมชีวิตให้หมกมุ่นลุ่มหลงอยู่ในโลกียสุข ประกอบทั้งได้รับการสนับสนุนจากพระญาติทุกฝ่ายให้เป็นเช่นนั้น แต่พระอุปนิสัยของพระองค์ไม่เป็นไปทางนั้น ทรงสั่งสมพระบารมีมา สั่งสมพระอุปนิสัยมาทางความเบื่อหน่ายในกามสุขหรือโลกียสุข สิ่งยั่ววนต่าง ๆ จึงไม่อาจเหนี่ยวรั้งพระองค์เอาไว้ได้ พระองค์จึงต้องดำเนินชีวิตไปตามทางที่พระองค์ทรงมุ่งหมายมาเป็นเวลานาน นั่นคือทางตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

4. เด็กอัจฉริยะ เป็นการแสดงถึงร่องรอยแห่งความทรงจำในอดีตที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด ความเป็นอัจฉริยะของเขาเด่นออกมา โดยที่หลักแห่งพันธุกรรมไม่สามารถอธิบายได้ เด็กบางคนอัจฉริยะทางด้านคำนวณ บางคนทางด้านดนตรี บางคนทางด้านศิลปะอื่น ๆ โดยที่บรรพบุรุษไม่เคยมีอาชีพทางด้านนั้นมาก่อน อายุของเขาเพียง 7 ขวบ 10 ขวบ แต่มีความสามารถทางด้านดนตรี คณิตศาสตร์ หรือศิลปะเท่าเทียมกับผู้สูงอายุที่มีความชำนาญในทางด้านนั้น ๆ โดยเฉพาะ อันนี้แสดงว่า ความชำนาญต่าง ๆ ที่เขาสั่งสมไว้ในอดีตไม่ได้สูญหายไปเลย ยังคงเป็นคุณสมบัติประจำตัวติดตัวเขาไปอยู่ตลอดเวลา (วคิน อินทสระ 2536 : 67)

5. คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงประวัติบุคคลสำคัญที่เคยได้สร้างกุศลกรรมเอาไว้ในอดีตแล้วได้รับผลแห่งกรรมนั้นในปัจจุบัน เป็นการพิสูจน์ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผลแห่งกรรมหรือกฎแห่งกรรมนั้นมีจริง ไม่ได้สูญหายไปพร้อมกับคนที่ตายแล้ว ผลกรรมย่อมติดตามบุคคลไปตลอดเวลาเปรียบเหมือนกับเงาตามตัว บุคคลที่เคยสร้างคุณงามความดีเอาไว้และได้รับผลแห่งการทำความดีนั้นมีหลายท่าน เช่น

5.1. นายปุลณทาส เดิมเป็นทาสของเศรษฐี วันหนึ่งได้มีโอกาสถวายอาหารบิณฑบาตทาน แก่องค์พระธรรมเสนาบดี พระสารีบุตรเถระเจ้าซึ่งเพิ่งออกจากนิโรธสมบัติ แล้วก็ได้รับพระราชทานตำแหน่งที่ “ปุลณกเศรษฐี” ในวันที่ตนถวายอาหารบิณฑบาตนั้น

5.2. เอกสภาภพพราหมณ์ วันหนึ่งได้มีโอกาสสดับพระสังฆธรรมเทศนาแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดาแล้วเกิดมีจิตผ่องใสศรัทธา แต่หาอะไรที่จะถวายเป็นพุทธบูชาไม่ได้ จึงเอาผ้าห่มผืนเดียวที่ตนมีอยู่ถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุญกุศลที่เขาทำนั้นสำเร็จเป็นกุศล

ทฤษฎีธรรมเวทนิยกรม เขาได้รับพระราชทานวัตถุสิ่งของเป็นจำนวนมากจากพระราชินีในเมืองนั้นในวันที่ตนถวายผ้าผืนเดียวนั้นเอง (พระศรีวิสุทธิโสภณ 2519 : 496-497)

6. คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาบางส่วนเกี่ยวข้องกับนิทานสุภาษิตหรือชาดกซึ่งเป็นส่วนที่เล่าถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ยังวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ พระองค์ได้ถือกำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ดิบ้างชั่วบ้าง แต่พระองค์ก็ไม่ย่อท้อต่อการสร้างคุณงามความดี จนกระทั่งพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย ในแต่ละชาติที่พระองค์เกิดมานั้นได้สะท้อนให้เห็นวิธีการสร้างกุศลกรรม ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป คนทั่วไปมักเรียกกันว่าพระเจ้า 10 ชาติ ซึ่งมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

6.1 เติมียชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือ การออกบวชหรือการออกจากามของเทมียกุมาร

6.2 มหาชนกชาดก เป็นชาดกที่เล่าถึงการบำเพ็ญวิริยบารมี คือ การพากเพียรของมหาชนกุมาร

6.3 สุวณณสามชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ การแผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า

6.4 เนมิราชชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญอริยฐานบารมี คือ ความตั้งใจมั่นคง

6.5 มโหสถชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมี คือ ความรู้ทั่วถึงสิ่งที่ควรรู้ ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหา

6.6 ภูริทัตตชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญศีลบารมี คือ การรักษาศีลให้มั่นคง ไม่ล่วงละเมิดข้อใดข้อหนึ่ง

6.7 จันทกุมารชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญขันติบารมี คือ ความอดทน

6.8 นารทชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือ การวางเฉย

6.9 วิรุทธชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญสัจจบารมีคือการดำรงมั่นในความสัตย์

6.10 เวสสันตรชาดก เป็นชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญทานบารมี คือ การบริจาคทานช่วยเหลือผู้อื่น (สุชีพ ปุญญานุภาพ 2524 : 617-619)

7. กรรมกับการเกิดใหม่นี้เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลโดยตรง ใครก็ตามถ้าหากยังมีกิเลส มีกรรมอยู่ก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ต่อไป โดยไม่เลือกบุคคล ชาติ ชั้น วรรณะกรรมทุกอย่างย่อมให้ผลตรงกับเหตุเสมอ เหมือนกับคนที่หว่านข้าวในนา ผลที่ได้ก็คือข้าวไม่ได้เป็นผลอย่างอื่น ไม่มีใครจะสามารถจะตัดกรรมได้ขาดแม้แต่พระอริยบุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ก็ไม่มีใครตัดกรรมได้ขาด กรรมชั่วที่ท่านเคยทำไว้แต่ชาติปางก่อนยังย้อนกลับมาตอบสนองท่านแม้ท่าน

จะเป็นพระอรหันต์แล้วก็ตาม ดังเรื่องของพระองค์ลุมพลเถระได้สะท้อนให้เห็นเรื่องกฎแห่งกรรมได้อย่างชัดเจน ประวัติย่อของท่านมีอยู่ว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เขตวนาราม สมัยนั้นมีโจรชื่อบุณฺณโคตรในแคว้นโกศล เที้ยรฆ่ามนุษย์เอานิ้วมือมาร้อยเป็นพวงมาลัยคล้องร่าง เช้าวันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ครั้นเสวยเสร็จกลับจากบิณฑบาต ก็เสด็จเดินทางไกลไปยังที่โจรองค์ลุมพลอยู่ คนเลี้ยงโค เลี้ยงแกะ และชาวนาวังมาห้ามไม่ให้พระองค์เสด็จไป อ้างว่าโจรองค์ลุมพลอยู่ทางนั้น พระองค์เสด็จไปโดยดุษณีภาพ โจรองค์ลุมพลเห็นเข้าก็จับอาวุธไล่ตามไปจนสุดกำลัง ก็ไม่สามารถตามทันได้ จึงกล่าวว่า “หยุดก่อนสมณะ” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เราหยุดแล้ว ท่านจงหยุดสิ องค์ลุมพล” โจรองค์ลุมพลทูลถามว่า “ทรงดำเนินไป เหตุใดจึงตรัสว่าหยุดแล้ว” ตรัสตอบว่า “เราวางอาชญาในสัตว์ทั้งหลาย จึงชื่อว่าหยุด ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย จึงชื่อว่าไม่หยุด” องค์ลุมพลคิดได้ก็เลื่อมใสกราบทูลขอบวชตามเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กลับไปกรุงสาวัตถี และพักอยู่ในที่นั้น (เขตวนาราม)

พระเจ้าปเสนทิโกศล เปรียญยกทัพออกปราบปรามโจรองค์ลุมพลผู้ร้าย เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยไพร่พล เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามก็กราบทูลว่า จะไปปราบโจรองค์ลุมพล พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ถ้าพบองค์ลุมพลแล้ว ตั้งอยู่ในคุณธรรมจะทรงทำอะไร” พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “จะอภิวัตต้อนรับ ถวายปัจจัย 4 และถวายความคุ้มครองอันเป็นธรรม”

พระผู้มีพระภาคจึงทรงชี้ให้ทรงรู้จักภิกษุของลุมพล ซึ่งนั่งอยู่ในที่เฝ้าด้วย ครั้นทอดพระเนตรเห็นท่าน พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงตกพระทัยกลัว พระพุทธองค์ตรัสถามไม่ให้กลัว พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสปราศรัยกับพระองค์ลุมพลเป็นอันดี และตรัสปวารณาที่จะถวายปัจจัย 4 แก่พระองค์ลุมพล ท่านทูลว่า “มีไตรจีวรบริบูรณ์แล้ว” พระเจ้าปเสนทิโกศล จึงถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลสรรเสริญว่า “ข้าพระองค์ไม่สามารถปราบองค์ลุมพลได้ แม้ด้วยท่อนไม้และศัสตรา แต่พระผู้มีพระภาคปราบได้ โดยไม่ต้องใช้ท่อนไม้หรือศัสตรา” แล้วกราบทูลลากลับ

วันหนึ่ง พระองค์ลุมพลไปบิณฑบาตพบหญิงมีครรภ์แก่ ท่านมีความกรุณา เมื่อกลับมา ก็กราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสสอนให้พระองค์ลุมพลนั้นกล่าวสัจจาจา พระองค์ลุมพลก็ไปกล่าวสัจจาจาให้พรให้มีความสวัสดิ์ทั้งมารดาและทารก หญิงนั้นก็คลอดทารกโดยความสวัสดิ์

ต่อมาท่านบำเพ็ญเพียร ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อท่านไปบิณฑบาตก็ถูกก้อนดิน ท่อนไม้ ก้อนกรวดที่เขาขว้างไล่ให้หนี ท่านมีศีรษะแตก โลหิตไหลมีสังขยาช้ำช้ำวัน มาเฝ้า

พระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ตรัสว่า “กรรมที่จะให้ผลไปหมกไหม้ในนรก เป็นเวลาหลายหมื่นปีหลายแสนปี เป็นอันท่านได้รับผลแล้วในปัจจุบัน” พระองค์ลิลิตได้หลีกเร้นเข้าไปอยู่ในถ้ำ และเปล่งอุทานเป็นธรรมภาษิตในทางส่งเสริมหลักกรรมในทางพระพุทธศาสนา

เรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นผู้รับมรดกแห่งกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ตีสวรรคตต่างกัน (ม.อ. 14/596/385) ใครทำกรรมอย่างใดย่อมได้รับผลอย่างนั้น ทำดีก็ดีตาม ตอบสนอง ทำชั่วชั่วก็สนองสนองผล คนจะยากดีมีจนก็ต้องได้รับผลกรรมเท่าเทียมกัน ไม่มีใครหนีพ้นกฎแห่งกรรมไปได้ เหมือนกับพระองค์ลิลิตถึงแม้ท่านจะเป็นพระอรหันต์ก็ไม่วายที่จะถูกทำร้าย เพราะท่านเคยประกอบกรรมชั่วมาก่อนนั่นเอง

เรื่องราวต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ ทำให้เห็นว่ากฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่มีจริง กรรมถือว่าเป็นคุณสมบัติที่แท้จริงของแต่ละบุคคล ย่อมปรุงแต่งชีวิตของคนให้เป็นไปตามอำนาจของมันไม่ช้าก็เร็ว ทุกชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกหรือเทพเจ้าองค์ใด แต่ขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำของตนเองนั่นเอง สรรพสัตว์ทั้งหลายไม่มีใครจะหลีกพ้นจากกฎแห่งกรรมไปได้ ผู้ที่ทำกรรมชั่วในปัจจุบันย่อมได้รับผลชั่วในปัจจุบันและชาติต่อไป ส่วนผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดีในปัจจุบันและในชาติหน้า หนทางแห่งการสร้างกุศลกรรมนั้นเกิดขึ้น 3 ทาง คือเมื่อใดก็ตามที่คนเราได้คิดดี พูดดี ทำดี เมื่อนั้นก็ได้ชื่อว่าทำดีแล้ว

12. สถานที่รองรับผู้ทำกรรมดีกรรมชั่ว

พระพุทธศาสนามีทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดว่า เป็นของคู่กัน ตราบใดที่มนุษย์เรายังมีกิเลสอยู่ ก็จะต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบนั้น ยกเว้นท่านผู้เป็นพระอรหันต์ เพราะว่าท่านตัดกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ไม่มีเชื้อที่จะทำให้ท่านได้เกิดอีกต่อไป แต่สำหรับคนธรรมดาทั่วไปซึ่งยังละกิเลสไม่ได้ ก็ต้องมีการทำดีทำชั่วคละกันไป ชีวิตจึงมีทั้งความสุขและความทุกข์ ตามอิทธิพลแห่งกรรมที่แต่ละคนได้เคยทำเอาไว้ บางคนมีความสุขเพราะมีทุกอย่างตามที่ตนเองปรารถนา แต่บางคนมีความทุกข์เพราะปรารถนาสิ่งใดก็ไม่เคยได้ดังที่ตนมุ่งหวัง สภาพที่เป็นความสุข และความทุกข์จึงเป็นสิ่งที่มาคู่กันตั้งแต่มนุษย์เกิดมาแล้ว ซึ่งแต่ละคนจะพิจารณาเห็นได้จากประสบการณ์ของตนเองและคนรอบข้างในสังคมปัจจุบัน

กรรมดีและกรรมชั่ว เป็นสาเหตุให้บุคคลได้รับทั้งความสุขหรือความทุกข์ ความสมหวังหรือผิดหวัง ทั้งในชาตินี้และมีผลต่อเนื่องไปถึงชาติหน้า พระพุทธศาสนามีทรรศนะว่ากรรมใดก็ตามที่คนเราเคยก่อเคยทำเอาไว้ กรรมนั้นไม่ได้สูญสิ้นไปพร้อมกับการสิ้นชีวิตของบุคคลนั้น ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วยังคงเป็นคุณสมบัติภายในของบุคคลนั้นอยู่ เปรียบเสมือนผลไม้ที่สุกแล้ว

หล่นจากต้น เนื้อภายนอกเท่านั้นที่เน่าเปื่อยไป แต่เชื้อหรือยางเหนียวภายในเมล็ดยังคงอยู่ไม่ได้เน่าเปื่อยไปพร้อมกับเปลือกภายนอกเลย ถ้ามันถูกนำไปปลูกในที่ที่เหมาะสมแล้ว มันก็จะงอกขึ้นเป็นต้นใหม่ได้อีก

ผลแห่งกรรมของแต่ละคนที่ได้เคยทำเอาไว้ก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้สิ้นไปพร้อมกับการแตกสลายของกายภายนอกแต่อย่างใด แต่มันยังคงเป็นเชื้อภายในซึ่งจะนำไปสู่การรองรับอันเหมาะสมด้วยตัวของมันเองในภพหน้า ที่รองรับของผู้ทำกรรมดีกรรมชั่วนั้นแตกต่างกัน คือ ผู้ทำกรรมชั่วย่อมไปเกิดในสภาพที่เป็นทุกข์ เช่น นรก เป็นต้น ส่วนผู้ทำกรรมดีย่อมไปเกิดในสภาพที่เป็นสุขคติ เช่น สวรรค์ เป็นต้น

พระพุทธศาสนายืนยันว่า การเวียนว่ายตายเกิดมีจริง และนรกสวรรค์ซึ่งเป็นที่รองรับผู้ทำกรรมดีกรรมชั่วก็มียุ่จริงเช่นเดียวกัน เช่น ในคัมภีร์ชาดก เปตวัตถุ วิมานวัตถุ และพระสูตรต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในปาปวรรค คัมภีร์ธรรมบทว่า

“คพฺภเมเก อุปฺปชฺชุนฺติ นิริยํ ปาปกมฺมิโน

สคฺคํ สุตฺติโน ญนฺติ ปรินิพฺพนฺติ อนาสว...” (ขุ. ธ. 25/19/31)

คนบางพวกเกิดในครรภ์ คนบางพวกผู้ทำกรรมชั่วไว้ไปนรก คนบางพวกทำกรรมดีไว้ไปสู่สวรรค์ ส่วนท่านผู้หมดกิเลสแล้วทั้งหลาย ย่อมนิพพาน

สำหรับสถานที่รองรับผู้ทำกรรมชั่วนั้นเรียกว่า “นรก” เป็นสถานที่ที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน ไม่น่าปรารถนา นอกจากนรกแล้วยังมีสถานที่หรือภูมิอื่น ๆ อีกสำหรับผู้ทำกรรมชั่วคือ อบาย ทุกคติ วินิบาต แต่ละแห่งมีสภาพการได้รับความทุกข์ทรมานที่แตกต่างกัน เมื่อคนที่ทำกรรมชั่วตายไปแล้ว ย่อมไม่พ้นจากสถานที่ทั้ง 4 นี้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ส โข โส ภิกฺขเว พาโล กาเยน ทฺวจจริตํ จริตฺวา วาจาย ทฺวจจริตํ จริตฺวา มนสา ทฺวจจริตํ จริตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณํ อปายํ ทฺคฺคตํ วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปชฺชติฯ ยํ โข ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย เอกนฺตํ อนิฏฺฐํ เอกนฺตํ เอกนฺตํ เอกนฺตํ อมฺนาปฺนฺติ นิริยเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย เอกนฺตํ อนิฏฺฐํ เอกนฺตํ เอกนฺตํ เอกนฺตํ อมฺนาปฺนฺติ ฯ ยาวญฺจิทํ ภิกฺขเว อุปฺมาปี น สุกรา ยาว ทฺกฺขา นิริยาติ...” (ม. อุ. 14/472/314)

ภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นแล ประพฤติทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงอบายซึ่งเขาพูดหมายถึงนรกนั้นแลโดยชอบ พึงกล่าวได้ว่าเป็นสภาพที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจที่สุด ภิกษุทั้งหลาย เพียงเท่านั้นแม้จะเปรียบอุปมาจนถึงนรกเป็นทุกข์ ก็ไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก

ส่วนสถานที่รองรับผู้ทำกรรมดี เรียกว่า “สวรรค์” ถือว่าเป็นสถานที่มีความสุข นำปรารถนา น่าชอบใจ สวรรค์มีหลายชั้น แต่ละชั้นแบ่งถึงลำดับความสุขที่บุคคลผู้ทำกรรมดีจะได้รับหลังจากตายไปแล้ว ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ ส โข โส ภิกขเว ปณฺหิตो กาเยน สุจริตํ จริตฺวา วาจา ย สุจริตํ จริตฺวา มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เกทา ปรมมรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ ฯ ยํ โข ตํ ภิกขเว สมฺมา วทมาโน วทေยฺย เอกนฺตํ อิกฺขุํ เอกนฺตํ กนฺตํ เอกนฺตํ มนาปฺนติ สคฺคเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วทေยฺย เอกนฺตํ อิกฺขุํ เอกนฺตํ กนฺตํ เอกนฺตํ มนาปฺนติ ฯ ยาวญฺจิทํ ภิกขเว อุปมาปีนํ สุกรา ยาว สุขา สคฺคาติ...” (ม. อุ. 14/488/324)

ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตนี้นั่นแล ประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลจะกล่าวถึงสุคติซึ่งเขาพูดหมายถึงสวรรค์นั้นแลโดยชอบ พึงกล่าวได้ว่า เป็นสภาพที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจที่สุด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพียงเท่านั้นแม้จะเปรียบอุปมาจนถึงสวรรค์เป็นสุข ก็ไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก

เมื่อพิจารณาตามพระสูตรที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นว่า กรรมดีกรรมชั่วที่คนเราทำไว้ทางกาย วาจา หรือ ทางใจ เป็นเหตุปัจจัยนำสัตว์ทั้งหลายให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ตามภพภูมิต่าง ๆ บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมจะไปเกิด ณ ภูมิใดนั้นขึ้นอยู่กับกรรมที่ตนได้เคยสร้างเอาไว้ตามทรรศนะทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภพภูมิที่สัตว์โลกจะไปเกิดนั้นมีทั้งหมด 31 ภูมิ คือ

1. อบายภูมิ หมายถึง ภพหรือสถานที่ของสรรพสัตว์ผู้ไปเกิดในอบาย 4
2. มนุสสโลก หมายถึง ภพหรือภูมิซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของมนุษย์มีอยู่ 1 ชั้น
3. กามภพ หมายถึง ภพหรือสถานที่อยู่ของของสรรพสัตว์ผู้ยังเสพกามารมณ์อยู่มีทั้งหมด 6 ชั้น
4. รูปภพ หมายถึง ภพหรือสถานที่อยู่ของบุคคลผู้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นรูปพรหมมีทั้งหมด 16 ชั้น
5. อรูปภพ หมายถึง ภพหรือสถานที่อยู่ของบุคคลผู้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นอรูปพรหมมีทั้งหมด 4 ชั้น

เมื่อเรียงลำดับให้สั้นเข้ามา อบายภูมิ 4 และมนุสสโลก 1 จัดเข้าในกามภพ ภพหรือภูมิที่มนุษย์หรือสรรพสัตว์จะเดินทางไปเกิดนั้นเรียกว่า “ภพ 3” คือกามภพหนึ่ง รูปภพหนึ่ง อรูปภพหนึ่ง ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า ตราบใดที่คนยังมีกิเลสมีตัณหา มีอวิชชาอยู่ ก็จักวนเวียนเกิดอยู่ในภพทั้ง 3 นี้ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

“ กตํ ปนารุโส ภวาติ ฯ ตโย เม อารุโส ภวา กามภโว รูปภโว อรูปภโว จาติ ฯ กถํ ปนารุโส อายตี ปุนพฺภาวณิพฺพตติ โหตีติ ฯ อวิชฺชานีวรณํ โข อารุโส สตฺตานํ ตณฺหาสณฺ-

โณชนานํ ตตรตฺตราภินนฺทนา เอวํ อายตี ปุณฺพภาวนิพฺพตฺติ โหตีติ..."(ม. มุ. 12/498/539-540; ขุ. ปฏฺ. 31/171-175/122-123)

ท่านผู้มีอายุ ภาพเป็นที่เกิดมียู่ 3 ประการแล คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ท่านผู้มีอายุ ก็การเกิดใหม่ครั้งต่อไป เป็นอย่างไร ท่านผู้มีอายุ เมื่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีวิชาเป็นเครื่องรีงรัด มีตัณหาเป็นเครื่องผูกไว้ จึงพากันเพลิดเพลินอยู่ในภพนั้น ๆ การเกิดใหม่ครั้งต่อไป จึงมีด้วยประการฉะนี้แล

ภพหรือภูมิทั้ง 3 นี้เรียงตามลำดับเพื่อรองรับบุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมซึ่งเคยทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมไว้แล้วจะไปเกิดในภพภูมินั้น ๆ ตามความเหมาะสมแห่งกรรมของตนซึ่งแต่ละภพมีรายละเอียดดังนี้

1. กามภพคือภพหรือสถานที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ด้วย สรรพสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในชั้นกามภพนี้ยังมีความต้องการเสพกามอยู่ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2534 : 27) มีความปรารถนากามารมณ์ ยังติดอยู่ในกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สัมผัส) เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดของกามภพก็ได้แก่กามาวจรภูมิ มีอยู่ 11 ชั้น เรียงลำดับจากภพต่ำสุดไปหาสูงสุด โดยเริ่มจากอบาย 4 สัตว์ทั้งหลายผู้มีโลภะโทสะโมหะมีความเห็นแก่ตัว ย่อมเข้าถึงอบายทั้ง 4 คือ นรก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย และภูมิแห่งเปรต ดังข้อความที่กล่าวว่า

“เอเต อคฺคิ อชานนฺตา สกฺกาเยภีรตา ปชา

เต วทฺธณฺนติ นิรยํ ตีรจฺฉานญฺจ โยนิโย

อสุรํ ปิตฺติวิสยญฺจ อมฺตฺตา มารพนฺธนา..." (ขุ. อิติ. 25/273/301-302)

หมู่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ผู้ไม่รู้ไฟ 3 อย่าง (ไฟคือราคะ โทสะ โมหะ) ยินดีกับกายของตน จึงเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย และภูมิแห่งเปรต พ้นจากบ่วงแห่งมารไปไม่ได้

อบายทั้ง 4 ประการนี้ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสถานที่รองรับผู้ทำกรรมชั่วทั้งหลายผู้ถูกไฟคือราคะ ความกำหนัด ไฟคือโทสะ ความคิดประทุษร้ายคนอื่น ไฟคือโมหะ ความหลงมัวเมา เข้าครอบงำ ย่อมดำเนินไปตามอบายทั้ง 4 นี้ คือ

1.1 นรก เป็นภูมิที่ปราศจากความสุกใสแต่ความทุกข์ทรมาน หาความเจริญไม่ได้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2534 : 37) สรรพสัตว์หรือบุคคลใดก็ตามที่เคยกระทำความบาปกรรมเอาไว้ เมื่อได้มาเกิดในนรกนี้ย่อมได้เสวยทุกข์เวทนาอันเผ็ดร้อนอย่างแสนสาหัส ไม่มีโอกาสได้พบกับความสุขเลยชีวิตเต็มไปด้วยความทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจ

1.2 เปรต เป็นภพหรือสถานที่อยู่ของผู้ที่เคยกระทำความกรรมชั่วเอาไว้ แต่มีโทษไม่ถึง

ตกรนกรมีร่างกายไม่สมบูรณ์ประกอบ ตกยาก อตตยาก พวกนี้ไม่มีสถานที่อยู่โดยเฉพาะจะกระจายอยู่ทั่ว ๆ ไป เช่น ป่า เขา เกาะ ทะเล เป็นต้น เปรตมีอยู่ 4 ประเภท คือ

1.2.1 ปรทัตตูปชีวิกเปรต คือ พวกเปรตที่มีการเลี้ยงชีวิตอยู่โดยอาศัยอาหารที่คนอื่นให้ หรือพวกญาติมิตรอุทิศส่วนกุศลไปให้ เป็นต้น

1.2.2 ขุปปิปาสิกเปรตคือพวกเปรตที่ได้รับการเบียดเบียน ทุกข์ทรมาน เพราะไม่มีข้าวน้ำกิน หรือจะได้กินแต่ละครั้งก็แสนยากลำบาก

1.2.3 นิชฌามตตณิกเปรตคือพวกเปรตที่ถูกไฟเผาทำให้เราร้อนอยู่เป็นนิจ

1.2.4 กาลัญจิกเปรต คือ เป็นชื่อของอสุรที่เป็นเปรต รับประทานข้าวเป็นบางเวลา เช่น เสวยผลกรรมดีในตอนกลางวัน พอตกกลางคืนก็ไปรับผลกรรมชั่วที่ตนเคยทำเอาไว้เป็นอยู่อย่างนั้นจนสิ้นกรรมของตนเอง

1.3 อสุรกาย ได้แก่ พวกสัตว์ที่ไม่มีความรุ่งโรจน์ ไม่มีความอิสระไม่มีความบันเทิง เพลิดเพลิน มีสภาพเหมือนกับคนที่อดอยากเที่ยวลอบทำโจรกรรมแย่งชิงคน ตลอบถึงการหลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2534 : 39) อสุรกายคือ พวกอสูร มี 3 ประเภท คือ

1.3.1 เทวอสุระ คือ พวกเทวดาที่เรียกว่า อสุระ

1.3.2 เปตตอสุระ คือ พวกเปรตที่เรียกว่า อสุระ

1.3.3 นิรยอสุระ คือ พวกสัตว์นรกที่เรียกว่า อสุระ

1.4 ตีรัจจาน ได้แก่ ภพหรือสถานซึ่งเป็นที่อยู่ของจำพวกสัตว์ตีรัจจานโดยเฉพาะ สัตว์ตีรัจจานมีอยู่ด้วยกัน 2 ชนิด คือ พวกที่สามารถเห็นได้ด้วยตา และพวกที่ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า ต้องใช้เครื่องมือพิเศษเท่านั้นจึงจะเห็นได้ สัตว์ตีรัจจานทั้ง 2 จำพวกนี้เมื่อจำแนกโดยชา แบ่งออกเป็น 4 จำพวก คือ

1.4.1 พวกที่ไม่มีขา ได้แก่ งู ปลา ไส้เดือน เป็นต้น

1.4.2 พวกที่มี 2 ขา ได้แก่ นก เป็ด ไก่ เป็นต้น

1.4.3 พวกที่มี 4 ขา ได้แก่ ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น

1.4.4 พวกที่มีขามาก ได้แก่ ตะขาบ กิ้งกือ เป็นต้น

ภูมิหรือสถานที่ซึ่งเป็นที่เกิดของสัตว์ทั้งหลายนี้ เรียกว่า “อบายภูมิ” ถือว่าเป็นภูมิที่ปราศจากความเจริญ เป็นทุกคติภูมิที่เต็มไปด้วยความทุกข์ ใครก็ตามที่เคยก่อกรรมทำความชั่วเอาไว้มาก ย่อมไปเกิดในอบายภูมิทั้ง 4 นี้ภูมิใดภูมิหนึ่ง เช่น พวกที่มีโลภะมาก อยากได้จนถึงต้องแย่งชิงเอาสิ่งของนั้นมาเป็นของตนด้วยอุบายหรือกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อตายไปจะไปเกิดเป็นเปรตหรืออสุรกายพวกที่มีโทษะมากชอบใช้อารมณ์ความแค้นตีสินเรื่องราวต่าง ๆ มาก

กว่าการใช้เหตุผลจะไปเกิดเป็นสัตว์นรก และพวกที่มีโมหะมาก มีความลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือจำพวกที่เป็นมิจฉาทิฐิเห็นผิดเป็นชอบ จะไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น (สุจิตรา ธรณี 2538 : 107-108)

1.5 มนุสสภูมิ คือ ภูมิซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกมนุษย์ จัดเป็นสุคติภูมิชั้นต่ำสุด

1.6 สวรรค์ คือ ภูมิหรือสถานที่อยู่ของมนุษย์ที่เคยทำกรรมดีเอาไว้เป็นสถานที่เต็มไปด้วยความสุขอยากได้สิ่งใดก็ได้ตามที่ตนปรารถนา จัดเป็นสุคติภูมิที่สูงกว่า มนุสสภูมิสวรรค์ มีอยู่ 6 ชั้น (ส. มหา. 19/1671/531-532) เรียงตามลำดับจากชั้นต่ำไปชั้นสูง ดังนี้

1.6.1 ชั้นจาตุมหาราช คือ สวรรค์ชั้นที่ท้าวจาตุมหาราชทั้ง 4 ปกครอง

1.6.2 ชั้นดาวดึงส์ คือ สวรรค์ซึ่งเป็นเขตแดนที่อยู่ของเทวดา 33 ตน มีท้าวสักกะหรือพระอินทร์เป็นหัวหน้าปกครอง

1.6.3 ชั้นยามะ คือ สวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่อยู่อาศัยของพวกเทพผู้ไม่มีความทุกข์ มีแต่ความสุขอันเป็นทิพย์

1.6.4 ชั้นดุสิต คือ สวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่อยู่ของเทพผู้เฝ้าอมไปด้วยสมบัติของตน มีความยินดีและเพลิดเพลินอยู่เป็นนิจ

1.6.5 ชั้นนิมมานรดี คือ สวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่อยู่แห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต เทวดาชั้นนี้ยอมเนรมิตตามคุณ 5 ขึ้นตามความพอใจของตน

1.6.6 ปรนิมมิตวสวัตตี คือ สวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่อยู่ของเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นเนรมิตให้ เทวดาในชั้นนี้อยากได้สิ่งใดไม่ต้องเนรมิตเอง แต่มีเทวดาอื่นเนรมิตให้ เปรียบเหมือนเจ้าใหญ่นายโตซึ่งมีทรัพย์สมบัติมากมักจะไม่ทำการสิ่งใดเอง แต่มีลูกน้องทำให้ ฉะนั้น

ภูมิหรือภพซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพวกมนุษย์ทั้งหลายและสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นนี้ เรียกว่า“กามสุคติภูมิ” เป็นภพของผู้ที่ยังวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ ผู้ปรารถนาจะไปเกิดในภูมิเหล่านี้ต้องบำเพ็ญทานรักษาศีลและเจริญภาวนาให้ต่อเนื่องตลอดเวลาจึงจะไปเกิดในภพนั้นๆ ได้

2. รูปภพ คือ ภพที่อยู่ของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่ ชั้นพรหมที่มีรูปมีอยู่ 16 ชั้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2534 : 27) ผู้ปรารถนาจะไปเกิดในพรหมโลก 16 ชั้นนี้จะต้องบำเพ็ญเพียรจนถึงขั้นละกามได้แล้ว แต่ยังยึดเอารูปเป็นอารมณ์อยู่ในที่นี้คือการบำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุฌาน 4 ตามลำดับดังนี้ คือ

2.1 ชั้นปฐมฌาน มี 3 ภูมิ คือ

2.1.1 พรหมปาริฉชะ คือ พวกพรหมที่คอยรับใช้พรหมที่เป็นหัวหน้า

2.1.2 พรหมปุโรหิตะ คือ พวกพรหมซึ่งเป็นที่ปรึกษาของพรหมที่เป็นหัวหน้า

2.1.3 มหาพรหม คือพรหมที่เป็นหัวหน้า หรือเป็นใหญ่กว่าทั้ง 2 พรหมเบื้องตน

2.2 ชั้นทุติยฉาน มี 3 ภูมิ คือ

2.2.1 ปรีตตภาะ คือ ชั้นพรหมที่มีรัศมีน้อยกว่าพรหมที่อยู่เบื้องบน

2.2.2 อัปปมาณะะ คือ ชั้นพรหมที่มีรัศมีหาประมาณมิได้

2.2.3 อาภัสสระ คือ ชั้นพรหมที่มีรัศมีแผ่ซ่านไปทั่วร่างกาย

2.3 ชั้นตติยฉาน มี 3 ภูมิ คือ

2.3.1 ปรีตตสุกะคือชั้นพรหมที่มีรัศมีสวยงามแต่น้อยกว่าพวกพรหมที่อยู่เบื้องบน

2.3.2 อัปปมาณสุกะ คือ ชั้นพรหมที่มีรัศมีสวยงามหาประมาณมิได้

2.3.3 สุภิกขิณะหรือสุภิกขิณะ คือ ชั้นพรหมที่มีรัศมีสวยงามตลอดทั่วร่างกาย

2.4 ชั้นจตุตถฉาน มี 7 ภูมิ คือ

2.4.1 เวทปผละ คือ ชั้นพรหมที่มีผลไพบูลย์

2.4.2 อสัณญี คือ ชั้นของพรหมผู้ไม่มีนามชั้น มีแต่รูปชั้นอย่างเดียวกัน

(สุจิตรา ธรรม 2538 : 109)

พรหมโลกทั้ง 11 ชั้นนี้ แบ่งตามลำดับบุคคลผู้บำเพ็ญกุศลกรรมจนถึงบรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันถึงชั้นสกทาคามี แต่สำหรับผู้บำเพ็ญหากุศลอันยิ่งใหญ่จนบรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นอนาคามีแล้ว เมื่อจุติจากภพนั้นก็จะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วเข้าสู่นิพพานในภพนั้น ๆ ภพหรือภูมิที่พระอนาคามีบุคคลจะไปเกิดนั้น คือ ชั้นพรหมโลกที่เรียกว่า “สุทธาวาส” แปลว่า สถานที่อยู่แห่งท่านผู้บริสุทธิ์ พรหมโลกชั้นสุทธาวาสภูมินั้นมี 5 ชั้น คือ

12. อวิหะ คือ ชั้นพรหมที่ไม่เสื่อมถอยจากสมบัติของตน คือ ไม่จุติเสียก่อนก่อนที่จะสิ้นอายุ ท่านอยู่ในชั้นนี้จนครบอายุไซ

13. อตปปะคือ ชั้นของพรหมที่ไม่มีความเดือดร้อนใจหรือทุกข์ใจ มีแต่ความสบายอกสบายใจ เพลินใจโดยส่วนเดียว

14. สุทัสสะคือชั้นพรหมที่คนอื่นพึงเห็นได้โดยความเป็นสุข เพราะพรหมชั้นนี้มีร่างกายสวยงามมาก เมื่อใครได้เห็นแล้วย่อมมีแต่ความสุข

15. สุทัสสี คือ ชั้นพรหมที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้โดยความสะดวก

16. อภินิหาระ คือ ชั้นพรหมที่ไม่มีใครเล็กลงกว่าใคร (ม. มุ. 12/486/526) กล่าวคือ ทิพยสมบัติและความสุขที่มีประมานน้อยไม่มีแก่พรหมเหล่านี้ จัดเป็นชั้นพรหมที่สูงที่สุด มีคุณสมบัติยิ่งกว่ารูปพรหมทั้งหมด สมบูรณ์ด้วยศีลคุณ สมาธิคุณ และปัญญาคุณยิ่งกว่าพรหมทั้งหลาย รูปพรหมทั้ง 16 ชั้นนี้ไม่สามารถบอกได้ว่า เป็นเพศชายหรือเป็นเพศหญิง เพราะว่าเป็นผู้ละกามได้แล้วจึงไม่มีเพศ

3. อรูปภพหมายถึงภพหรือสถานที่อยู่ของบุคคลผู้บำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุขั้นอรุณภาพ ได้แก่ อรูปาวจรภูมิ 4 ผู้ที่เกิดในขั้นอรุณภาพพรหมนี้จะท่องเที่ยวอยู่ในอรุณภาพ แม้ละทิ้งกายและรูปได้แล้วแต่ก็ยังปรารถนาอรุณภาพเป็นอารมณ์ ผู้ที่เกิดในขั้นนี้เรียกว่า “อรุณภาพพรหม” คือพรหมที่ไม่มีรูป (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2534 : 27) มีแต่นามชั้น 4 เกิดขึ้นติดต่อกันโดยไม่มีระหว่างกันนับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้นมา อรูปาวจรภูมิมี 4 ขั้น ตามลำดับของบุคคลผู้บรรลุธรรม ดังนี้

3.1 อากาสนัญญาตนภูมิ คือ ขั้นพรหมซึ่งเป็นที่อยู่ของบุคคลผู้ได้บรรลุอากาสนัญญาตนธรรม คือที่อากาศ (อวกาศ) ไม่มีที่สิ้นสุด

3.2 วิญญานัญญาตนภูมิ คือ ขั้นของพรหมซึ่งเป็นที่อยู่ของบุคคลผู้ได้บรรลุวิญญานัญญาตนธรรม คือ ที่มีวิญญานไม่มีที่สิ้นสุด

3.3 อากิญจัญญาตนภูมิ คือ ขั้นของพรหมซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลผู้ได้บรรลุอากิญจัญญาตนธรรม คือ ที่ไม่มีอะไร

3.4 เนวสัญญานาสัญญาตนภูมิ คือ ขั้นของพรหมซึ่งเป็นที่อยู่ของบุคคลผู้ได้บรรลุเนวสัญญานาสัญญาตนธรรมคือที่มีสัญญาที่ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่(ส.สพ. 18/519-522/326-329)

ภพภูมิซึ่งเป็นที่เกิดของบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายตามที่กล่าวมานี้ แตกต่างกันตามลำดับขั้น ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า แต่ละคนทำกรรมดีกรรมชั่วมาไม่เหมือนกัน บางคนทำความชั่วไว้มากทำดีไว้น้อย เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่พ้นจากอบายทั้ง 4 คือ อบาย ทุกคติ วินิบาต และนรก แต่สำหรับผู้ประกอบกุศลสร้างคุณความดีเอาไว้มาก กรรมชั่วทำไว้น้อยหรือไม่เคยทำเลย เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติภูมิตั้งแต่ภูมิของมนุษย์จนกระทั่งถึงขั้นอรุณภาพพรหมทั้ง 4 เป็นต้น

พระพุทธศาสนายืนยันว่า นรกสวรรค์ในโลกอื่นมีจริง นรกเป็นสถานที่รองรับคนผู้ทำกรรมชั่วเอาไว้ ส่วนสวรรค์เป็นสถานที่รองรับบุคคลผู้สร้างกรรมดี จะเห็นว่านรกสวรรค์มีลำดับขั้นที่มีความหยาบละเอียดย่างต่างกัน ตามอำนาจกรรมที่แต่ละคนเคยทำเอาไว้ เมื่อพิจารณาให้ใกล้ตัวเข้ามา มนุษย์ทุกคนสามารถสัมผัสทั้งนรกและสวรรค์ได้ในโลกนี้ซึ่งไม่ต่างจากโลกอื่นมากนัก โดยพิจารณาตามหลักการ 2 ประการ คือ

1. สวรรค์ในอกนรกในใจ .

คำว่า “สวรรค์” คือ สถานที่ที่มีแต่ความบันเทิงเพลิดเพลิน รื่นเริง เต็มไปด้วยความสุขกายสบายใจ เมื่อใดก็ตามที่คนเรามีความสุข มีความเบิกบานใจ ผ่องใส ปลื้มปิติ มีความเยือกเย็น สุขใจกับการทำงานได้ดี มีใจมั่นคงกับการประพฤติธรรม นำเอาเมตตากรุณา

เป็นพื้นฐานในการสร้างประโยชน์ตนและผู้อื่น นั่นคือ สภาพของบุคคลผู้เกิดในสวรรค์ บางคนขึ้นไปอยู่บนสวรรค์เป็นเวลานาน โดยนับเป็นชั่วโมงหรือเป็นวันก็มี

คำว่า “นรก” จัดเป็นสถานที่ที่มีแต่ความเลื่อมไร้ความเจริญ มีแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อนซึ่งเกิดขึ้นมาทั้งทางกายและทางใจ มีความวุ่นวาย เร่าร้อนกระวนกระวายเพราะอำนาจของกิเลสคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ตลอดเวลา นี่คือนรกของบุคคลผู้เกิดในนรก เช่น คนที่ถูกไฟกิเลสคือความโลภครอบงำ จะกลายเป็นคนใจเร็วด่วนได้จนเป็นเหตุให้เกิดการล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น คนที่ถูกไฟกิเลสคือโทสะครอบงำ จะกลายเป็นคนโกรธง่าย วุ่นวายเอาแต่ใจตนเอง เครียดและเก็บกดอยู่ตลอดเวลา คนที่ถูกไฟนรกคือความโกรธเผาไหม้แล้ว จะกลายเป็นคนที่น่ากลัวขึ้นมาทันที เหมือนกับไฟที่มีรัศมีร้อนมากไม่มีใครอยากจะเข้าใกล้ คนประเภทนี้มักจะเป็นโรคต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น โรคลำไส้ โรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร นอนไม่หลับกระสับกระส่ายไม่มีความสุข เหมือนกับคนที่เผาตัวเองทั้งเป็น บางคนเผาตนเองด้วยไฟโทสะยังไม่พอ กลับเผาคนอื่นให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนไปด้วย แต่บางคนทนกรอกไม่นาน คือ โกรธคนอื่นแต่โกรธไม่นาน ประเดี๋ยวก็หายเพราะระงับหรือข่มใจได้ โดยใช้หลักเมตตาเข้ามาแทนที่ก็จะขึ้นจากนรกขึ้นสู่วรรคได้เช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า สถานที่ที่เป็นนรกสวรรค์ไม่ได้อยู่ห่างไกลจากตัวมนุษย์เลย แต่มีอยู่ภายในตัวมนุษย์ที่ปรุงแต่งตนเองให้ไปเกิดในสวรรค์ในปัจจุบันก็ได้ ให้ไปเกิดในนรกในปัจจุบันก็ได้ ในวันหนึ่ง ๆ จึงมีคนขึ้นสวรรค์ทั้งวันก็มี ตกนรกทั้งวันก็มี หรือทั้งขึ้นสวรรค์ลงนรกวันละหลาย ๆ ครั้งสลับกันไปก็มี

2. สวรรค์และนรกในโลกมนุษย์

คนที่ตกนรกหรือสวรรค์ก็ย่อมเป็นไปตามกรรมที่ตนทำไว้ กรรมนี้เองเป็นตัวที่ทำให้คนไปเกิดในสวรรค์หรือนรก และในโลกนี้ก็มีทั้งสวรรค์และนรกซ้อนกันอยู่ ใครก็ตามถ้าเกิดมายากจนข้นแค้น เดือดร้อน เช่น บางคนตาบอด บางคนหูหนวก บางคนอวัยวะพิการนั้นคือนรกของเขา หรือบางคนเมื่อเกิดมาแล้วประกอบกรรมทำชั่ว เจ้าหน้าที่ตำรวจจับได้นำไปขังในคุกซึ่งมีแดนต่าง ๆ เช่น แดนนักโทษประหาร แดนขังเดี่ยว แดนขังมืด นั่นคือนรกที่เป็นเขตแดนต่างกันตามความผิดที่นักโทษได้กระทำไว้ บางคนตายอย่างทรมาน มีความทุกข์อย่างแสนสาหัสนี่คือนรกที่เป็นนรกในโลกปัจจุบัน

ส่วนสวรรค์ในโลกของมนุษย์ก็มีเช่นเดียวกัน คือ บางคนเกิดมามีแต่ความสุข เช่น เกิดมาเป็นลูกเศรษฐี เป็นใหญ่เป็นโต เป็นพระมหากษัตริย์ หรือเป็นคนมีฐานะร่ำรวย มีร่างกายที่สวยงาม มีเครื่องอำนวยความสะดวกส่งเสริมความสุขครบครัน สติปัญญาเฉียบแหลม น้ำเสียงก็

ไฟเราะ แวดล้อมไปด้วยญาติพี่น้องและบริวาร มีบ้านเหมือนกับปราสาทราชวัง สภาพเช่นนี้เรียกว่า สวรรค์ ใครก็ตามที่เกิดมาในสภาพเช่นนี้ ถือว่าเป็นชาวสวรรค์ในโลกของมนุษย์ ส่วนใจของเขาจะขึ้นสวรรค์เหมือนกับสถานที่อยู่ของตนเองหรือไม่ก็แล้วแต่ใจของเขาเอง แต่เขาเชื่อว่าได้เกิดในสวรรค์แล้ว และการที่เขาเกิดมาได้รับสิ่งเหล่านี้ก็เพราะบุญกรรมต่าง ๆ ที่เขาเคยทำไว้นั่นเอง (พระเทพวิสุทธิกวี 2539 : 38-39)

อย่างไรก็ตาม สัตว์โลกที่จะไปเกิดในภูมิทั้ง 31 ภูมิจะเป็นภพภูมิใดก็ตาม จะมีรูปแบบการเกิดอยู่ 4 อย่าง เรียกว่า โยนิ (ม. มุ. 12/169/147) มี 4 อย่าง คือ

1. ชลาพุชะ คือ สัตว์เกิดในครรภ์ หรือสัตว์ที่เกิดในมดลูก ได้แก่ มนุษย์ และสัตว์ดิรัจฉานที่คลอดออกมาเป็นตัว และเลี้ยงลูกด้วยนม เช่น โค กระบือ หมา แมว เป็นต้น

2. อัมพชะ คือ สัตว์เกิดในไข่ หมายถึง พวกสัตว์ดิรัจฉานที่ออกมาเป็นไขก่อนแล้วจึงฟักออกมาเป็นตัวที่หลัง เช่น ไก่ นก ปลา เป็ด เป็นต้น

3. สังเสทชะคือ สัตว์เกิดจากสิ่งอัปชัน ได้แก่พวกสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาโดยไม่อาศัยท้องของพ่อแม่ แต่อาศัยเกิดจากต้นไม้ ผลไม้ ดอกไม้ หรือของโสโครก ที่ชุ่มชื้นจะระเหิดที่หมักหมมเน่าเปื่อย เช่น เชื้อโรค แบคทีเรีย สัตว์เซลล์เดียว ตัวอมีบา พลาสมิเซียม เป็นต้น

4. โอปปาติกะ คือ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นมาทันทีโดยไม่ได้อาศัยพ่อแม่และของโสโครกหรือที่ชุ่มชื้น แต่อาศัยอดีตกรรมอย่างเดียว และเมื่อเกิดมาก็เจริญเติบโตขึ้นทันที หรือผุดขึ้นทันทีทันใด เช่น พวกสัตว์นรก เปรต เทวดา พรหม เป็นต้น (พระเทพวิสุทธิกวี 2539 : 27-28)

แนวคิดเรื่องกรรมในพระสูตรตันตปิฎกที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้น สรุปได้ว่า กรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา การกระทำอย่างใดก็ตามถ้าไม่มีเจตนาเป็นส่วนประกอบแล้ว การกระทำนั้นไม่จัดเป็นกรรมที่สมบูรณ์ เจตนาถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการทำความกรรมของบุคคล โดยเริ่มจากการนึกคิดที่เรียกว่ามโนกรรมก่อนแล้ว จึงแสดงผลออกมาทางวาจา (วจีกรรม) หรือทางกาย (กายกรรม) มนุษย์ทุกคนมีความเกี่ยวข้องกับกรรมอยู่ตลอดเวลา ในวันหนึ่ง ๆ ถ้าไม่คิดก็พูด ถ้าไม่พูดก็ทำ คำว่า กรรม เพียงคำเดียวยังไม่จัดว่าเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว เป็นคำที่มีความหมายเป็นกลาง ๆ อยู่ ถ้าเป็นกรรมดีท่านเรียกว่า “กุศลกรรม” กรรมชั่วเรียกว่า “อกุศลกรรม” กรรมไม่ดีไม่ชั่วมีความหมายเป็นกลาง ๆ ท่านเรียกว่า “อัปยาคตกรรม” คำสอนทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องกรรมไว้มากมายแต่กล่าวให้สั้นเข้ามาจะได้เพียง 2 อย่างเท่านั้น คือ กรรมดีและกรรมชั่ว กรรมดีกรรมชั่วที่คนได้เคยทำไว้ไม่ได้สูญหายไปไหน มันถูกสั่งสมไว้ในภวังคจิต รอโอกาสที่จะให้ผลแก่เจ้าของกรรมอยู่ตลอดเวลา การให้ผลของกรรมแต่ละอย่างนั้น กรรมบางอย่างก็ให้ผลในชาตินี้ บางอย่างให้ผลในชาติหน้า บางอย่างก็รอให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงหนีจากกฎแห่งกรรมไปได้ แม้แต่

พระอรหันต์เองซึ่งท่านเป็นผู้ตัดกรรมได้สิ้นเชิงในชาตินี้ แต่ผลกรรมในอดีตก็ยังสามารถสะท้อนมาถึงท่านได้ เช่นพระมหาโมคคัลลานเถระและพระองคุลิมาลเถระ เป็นต้น

ดังนั้น กรรมจึงถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งที่จะวัดคุณภาพของบุคคลได้อย่างชัดเจนว่า เขาเป็นคนดีหรือไม่ คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลไม่ได้วัดกันที่ทรัพย์สินเงินทอง ชาติตระกูล ยศถาบรรดาศักดิ์ หรือความรู้ แต่วัดกันที่กรรมคือการกระทำของแต่ละบุคคลเอง กรรมดีกรรมชั่วมีผลต่อเจ้าของกรรมทั้งสิ้น ถ้าทำกรรมดีก็จะได้รับผลดีเป็นสิ่งตอบแทน โดยได้รับความสุข ความสงบความสบายอกสบายใจภายในเป็นเบื้องต้น ถ้าทำกรรมชั่วก็จะได้รับผลชั่วเป็นสิ่งตอบแทน โดยได้รับความทุกข์ ความเศร้าหมองแห่งจิตใจภายในเป็นเบื้องต้น บางเวลาก็แสดงผลออกมาเป็นรูปธรรมภายนอกอย่างชัดเจน กรรมดีกรรมชั่วย่อมส่งผลทั้งดีและชั่วไม่เพียงแต่ในชาตินี้เท่านั้นยังส่งผลไปถึงชาติหน้าอีกด้วย ส่วนกรรมที่ไม่มีผลต่อการเกิดใหม่ในสังสารวัฏคือกรรมของพระอริยบุคคลผู้สิ้นกิเลสแล้ว จึงเป็นผู้อยู่เหนือกรรมดีกรรมชั่วทั้งปวง การกระทำทุกอย่างของท่านเป็นเพียงกิริยาไม่มีผลเป็นความสุขหรือความทุกข์อีกต่อไป